

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

FELSEFE BİLİM DALI

**NURETTİN TOPÇU DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE ve
TASAVVUF İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MEHMET FATİH TEKİN

DANIŞMAN

PROF. DR. ERDAL BAYKAN

KONYA- 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Fatih TEKİN
	Numarası	168101011011
		Felsefe/ Felsefe
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez	Prof. Dr. Erdal BAYKAN
	Tezin Adı	Nurettin Topçu Düşüncesinde Felsefe ve Tasavvuf İlişkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Nurettin Topçu Düşüncesinde Felsefe ve Tasavvuf İlişkisi** başlıklı bu çalışma 26.04.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Erdal BAYKAN	
2	Prof. Dr.	Bilal KUŞPINAR	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Yurdağül ADANALI	

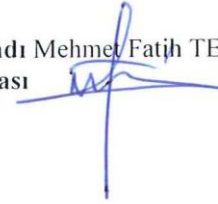
 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Fatih TEKİN		
	Numarası	168101011011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Nurettin Topçu Düşüncesinde Tasavvuf ve Felsefe İlişkisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı Mehmet Fatih TEKİN
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Fatih TEKİN		
	Numarası	168101011011		
		Felsefe/ Felsefe		
	Programı	Lisans	Tezli Yüksek	X
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Erdal BAYKAN		
Tezin Adı	Nurettin Topçu Düşüncesinde Tasavvuf ve Felsefe İlişkisi			

Bu tez Nurettin Topçu'nun tasavvuf ve felsefe düşüncelerine yönelik fikirlerinin analizini hedeflemektedir. Bu amaçla çalışmamıza başlarken Nurettin Topçu'nun yaşam serüvenini inceliyoruz. Nurettin Topçu'nun tasavvuf ve felsefe düşüncesi, onun eserlerinde ortaya koyduğu fikirlerine dayanmaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak yaşam serüvenine bakarken eserlerini de analiz etmeye çalışıyoruz. Birinci aşamada ise Nurettin Topçu'nun Düşüncesinin oluşmasında etkili olan kişilerin kimler olduğunu inceliyoruz. Birinci bölüm Nurettin Topçu'dan hareketle yaşadığı dönemde felsefe algısının incelenmesine ilişkindir. Bu kısımda felsefe düşüncesinin ne anlama geldiğini analiz ediyoruz. Son aşamasında ise yaşadığı dönem itibariyle Nurettin Topçu felsefesindeki temel problemleri inceliyoruz. İkinci bölüm Nurettin Topçu açısından tasavvuf düşüncesinin hangi bağlamda incelendiğini açıklamayı hedeflemektedir. Düşünce itibariyle tasavvuf fikrinin önemini neler olabileceğini inceliyoruz. Üçüncü bölümde ise Nurettin Topçu düşüncesi bağlamında oluşan tasavvuf felsefesinin açıklanmasına ilişkindir. Bu çerçevede Topçu'nun tasavvuf felsefesi anlayışını inceliyoruz. Son olarak Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesi açısından ön plana çıkardığı temsilcilerine odaklanarak, onun tasavvuf ve felsefe arasında kurmaya çalıştığı uzlaşımı açıklamaya gayret ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, Tasavvuf, Felsefe, Din, Ahlak, Aşk, Kurtuluş, Tasavvuf Felsefesi

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmet Fatih TEKİN		
	Student	168101011011		
	Study Programme	Philosophy/ Philosophy		
	Degree (M.A.)	Master's	X	
	Doctoral Degree			
	Supervisor	Prof. Dr. Erdal BAYKAN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Relationship between Sufism and Philosophy in Nurettin Topçu's Thought			

This thesis aims to analyze Nurettin Topçu's ideas about Sufism and philosophy. For this purpose, we are studying Nurettin Topçu's life adventure. Nurettin Topçu's idea of Sufism and philosophy is based on his ideas in his works. For this reason, we are trying to analyze his works while looking at the life adventure. In the first stage, we examine who are the influential people in the formation of Nurettin Topçu's Thought. The first part deals with the study of the perception of philosophy in the period when he lived from Nurettin Topçu. In this section, we analyze what philosophical thinking means. In the last phase, we examine the fundamental problems in the philosophy of Nurettin Topçu. The second section aims to explain the context of Sufism in terms of Nurettin Topçu. We are thinking about the importance of the idea of Sufism. In the third chapter, Nurettin refers to the explanation of Sufism philosophy which is formed in the context of Topcu thought. In this context, we examine Topçu's understanding of Sufism philosophy. Finally, we try to explain Nurettin Topçu's reconciliation between Sufism and Philosophy by focusing on the representatives of Sufi philosophy.

Key Words: Nurettin Topçu, Sufism, Philosophy, Religion, Morality, Love, Liberation, Sufism Philosophy.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1
Hayatı ve Eserleri.....	6
Düşünsel Kaynaklar ve Etkilenimler	18
BİRİNCİ BÖLÜM	28
NURETTİN TOPÇU'DA FELSEFE	28
1. Yaşadığı Dönem ve Felsefe Algısı.....	28
2. Felsefe Nedir?	33
3. Temel Kavramları	41
4. Temel Problemleri.....	52
İKİNCİ BÖLÜM.....	56
NURETTİN TOPÇU'DA TASAVVUF	56
1. Tasavvuf Nedir?.....	56
2. Tasavvuf'un Önemi.....	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
NURETTİN TOPÇU'DA TASAVVUF FELSEFESİ	77
1. Tasavvuf Felsefe İlişkisi Mümkün Müdür?	77
2. Tasavvuf Felsefesi Nedir?.....	85
3. Tasavvuf Felsefesi ve Temsilcileri	90
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	110

KISALTMALAR

Örn.: Örneğin

s. : sayfa

Hz: Hazreti

ö.t.: Ölüm tarihi

d.t.: Doğum tarihi

Yay.: yayınları, yayınevi, yayıncılık

TDKY: Türk Dil Kurumu Yayınları

vb.: Ve benzeri

vd.: Ve diğerleri

Bkz.: Bakınız

ÖN SÖZ

Yirminci yüzyıl düşünürü Nurettin Topçu (1909-1975) düşüncesinde felsefe ve tasavvuf ilişkisini ele aldığımız bu tezimizle Türk İslam Düşüncesi literatürüne küçükte olsa bir katkı sunmak amaçlanmıştır. Bu tez ile umarız ki bu önemli düşünürün, bu iki büyük düşünceyi etkileşimi açısından irdelenmiş ve değerlendirilmiş olur.

Türkiye de felsefi açıdan ilgi ile karşılanmayan bir düşünürü çalışmak zor bir durum gibi görünse de mevcut çalışmaların nitelik olarak yeterliliği ve yoğun emeklerimiz sonucunda güzel bir tez oluşturduğumuz görüşümdedir. Tezimiz Türk İslam Düşüncesi literatürüne katkı yapan hem felsefi düşünce ve tasavvuf felsefesi konusunda hem de Nurettin Topçu konusunda bilgi edinebilmek açısından başvurulan bir kaynak olur.

Tezin okuma ve düzeltme zahmetine katlanan Sümeyra Rabia CANYILMAZ'a teşekkür ederim. Tez jüri üyeliğini kabul eden değerli Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR ile Dr. Öğr. Üyesi Yurdağül ADANALI hocalarıma ve bu tezin hayata geçmesinde büyük bir emek veren ve benimle birlikte akademik/felsefi bir tezin ortaya çıkması için büyük gayretler sarf eden danışmanım Prof. Dr. Erdal BAYKAN hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Konya

2019

GİRİŞ

Nurettin Topçu (ö.t:1909;d.t:1975) Türk İslam Düşünce Tarihi'nin özgün simalarından biridir. Nurettin Topçu'nun hayatını ele alan biyografilerin (örn: Kara İ. , 2016, Birgül, 2013), pek çoğunda ifade edildiği gibi düşünürümüz, kendinden önceki fikirlere hakim olduğu gibi yaşadığı dönemin fikri gelişimini de yakından takip etmektedir. Türk İslam Düşüncesi içerisinde yetişmiş olan önemli düşünürlerden olan Nurettin Topçu yalnızca ahlaki düşünce alanında değil felsefi ve tasavvufi alanda da etkindir. Bu çalışmada onun düşünce dünyasına tasavvuf felsefesi açısından yaklaşmak hedeflenmektedir. Onun, özellikle tasavvuf konusunu kendi düşünce dünyasında nasıl ele aldığı, tasavvuf felsefesinin imkanı tartışması ve tasavvuf felsefesi temsilcilerinin kimler olduğu, bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Nurettin Topçu düşüncelerindeki farklı yaklaşımları öne çıkaran çalışmaların çeşitlilik gösterdiğini söylemek mümkündür. O, farklı açıdan ele alınmış, ayrıca incelendiği her alanda yeni yorum ve değerlendirmelere konu olmuştur. Çünkü Nurettin Topçu hem İslam Düşüncesi hem de ondan önceki felsefi, kültürel ve tarihi şahsiyetlerin takipçisi olmuştur.

Nurettin Topçu üzerine yapılan bir çalışma için oldukça imkan ve kaynak bulunmasına rağmen onunla ilgili inceleme, araştırmayı özenli bir bakış açısıyla hareket etmeye zorlamaktadır. Bu yüzden onun, yazılarını yazarken kullandığı üslubun inceliğine ve derinliğine yeterince itimam gösterilmeden, uyguladığı yöntem ve yazılarının sonradan kitap haline getirilmesinin doğuracağı yaklaşım sonucu eksiklikleri kaçınılmaz olacaktır.

Nurettin Topçu düşünceleri ülkemiz söz konusu olduğunda tasavvuf felsefesi açısından pek fazla araştırmaya konu edilmemiştir. Onun felsefi bakışı, ahlaki yaklaşımlarını dikkate alan farklı bağlantılar ve karşılaştırmalar ülkemizde tasavvuf ve felsefe arasındaki ilişkinin araştırmasına katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

Çünkü bize göre Nurettin Topçu felsefesi, tasavvuf, ve ahlaki yöntemler içinde ortaya çıkan birikimin ortak bir bakış açısı niteliğindedir. Bu sebeple onun

görüşlerini bütün bu birikimin söylemlerini göz önünde bulundurarak ele almak ve incelemek gerekmektedir.

Bilindiği gibi tasavvuf felsefesi insan temelli bir yaklaşımdır. Bu nedenle tasavvuf felsefesinin temel problemi olarak varlık probleminin literatürüne uygun bir çerçevede tartışılmasının tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca problem çoğunlukla farklı dini ve insani anlayışların gelişimine bağlı olarak çeşitli isimlerle ele alınmış ve aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Tasavvuf felsefesinin konusu, Tanrı'nın mevcudiyeti ve Tanrı'nın varlığına bağlı olarak ortaya çıkan bir takım meseleyi kapsamaktadır. İnsanın dünyada varoluşunun karşılığı olarak onun Tanrı ile olan ilişkisi söz konusudur. Bu sebeple Tanrı'nın varlığı, sıradan anlayışlara bırakılmaksızın, derinlikli pek çok disiplin tarafından hem açıklamaya hem de tartışma ve çatışmaların seyrini güçleştirecek şekilde düzenlenmiştir. Bu konuda felsefenin katkısından bahsetmek mümkündür.

Tanrı'nın insandan hareketle belirlenmeye çalışılan konumu, bir anlamda onun varlığına ulaşan deliller aracılığıyla imkanlarını, güç ve sırrını da etmesi gibi bazı felsefi sorunlara ulaştığı söylenebilir. Şüphesiz Nurettin Topçu varlık konusunu ele alışı, felsefe anlayışının oluşturduğu tartışmalarla sınırlı değildir. Dahası Nurettin Topçu konuya Mevlana, Yunus Emre, Mehmet Akif, Hallac-ı Mansur gibi mistik filozofları da öne çıkararak etkin bilme yöntem olarak içselleştirdikleri aşk düşüncesini de ön plana çıkarmıştır.

Aslında Nurettin Topçu içinde bulunduğu Türk İslam Düşünce geleneğini daha çok bir düşünce aydınlığı sağlamanın imkanlarını arayışıyla birlikte müslümanca yaşamayı yanlış yorumlayacak her türlü etkinliği benzer bir hassasiyet ve ciddiyet içinde inceleyerek cevaplandırmaktadır.

Bu çalışmamızda Nurettin Topçu'yu hem bir insan hem de bir filozof olarak kapsayan ve onu her vesileyle anlamaya tasavvuf felsefesi bağlamında ele almaya çalıştık. Tasavvuf felsefesi açısından tartıştığımız bir takım konular belirtildiği gibi tarihsel ve insanlığı meşgul eden evrensel konulardır. Nurettin Topçu'nun bu sorunu kendi dönemine bakışların tamamını dikkate alarak ele aldığını söylemek

mümkündür. Tasavvuf felsefesi adıyla zikredilmese de Nurettin Topçu'nun konuştuğu meseleler farklı fikir adamlarının da konusu olmuştur.

Bununla birlikte dini- tasavvufi ve felsefi düşüncelerin incelenmesiyle ilgili Nurettin Topçu'yu okuma maksadımızın en belirgin özelliklerinden biri onun geçmişteki önemli şahsiyetleri bugünün çıkmazlarını, insana sunulan hürriyetlerin yetersizliğini aşabilmenin zorunluluğunu ortaya koymasındır denilebilir.

Görüleceği üzere çalışmamızda Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesinin incelenmesi amaçlanmıştır. Konunun sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilmesi için tasavvuf felsefesini ortaya çıkaran yaklaşım ve düşüncelerinin hatırlanması gerekti. Bu amaçla yaşamının ve eserlerinin incelenmesi, düşüncesini etkileyen kişiler, felsefe ve tasavvufun nasıl konumlandırıldığı vb. konulara değinildi.

Türk İslam Düşünce geleneğinde Nurettin Topçu'nun ortaya koymuş olduğu felsefe anlayışı önemli bir felsefi bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İçinde yaşamış olduğu toplum ve devlet tecrübesini felsefesine de aktararak, dönemin materyalizm, komünizm, pozitivizm vd. felsefe anlayışlarına karşı durduğu söylenebilir. Onun günümüzde yaygın olan varoluş felsefesi tartışmaları bağlamında söylediklerinin geçmişteki etkilerini arttırarak devam ettirdiği görülmektedir. Geçmiş dönemde ortaya koyduğu düşünceleri güncelliğini koruyarak bugün de dönemin önemli felsefi tartışmaları kapsadığını söyleyebiliriz.

Bizim burada ele almayı istediğimiz asıl mesele felsefe ve tasavvuf düşüncesini birlikte kullanarak, kavramsal bağlamda yeni bir alan diyebileceğimiz tasavvuf felsefesini ortaya koymaktadır. Bunu yaparken tasavvuf-felsefe ilişkisinin ortaya çıkardıkları dikkat çekmektedir. Aynı zamanda tasavvuf ve felsefe ilişkisi yolunda ortaya çıkan konu ve problemlere değinildi.

Geçmiş dönemden itibaren pek çok filozofun dikkatini çeken felsefe ve tasavvuf kavramı düşünce insanlarının farklı noktalara işaret etmesi ile farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan konuyu ele alırken çok fazla başlıkla karşılaşmamız her ne kadar muhtemel olsa da araştırma alanını daraltmamız bizi asıl meseleye yakınlaştıracaktır. Çalışmanın en başında tasavvuf anlayışı bağlamında

bizzat yaşanmışlık olmasının gerekliliğini de göz önünde bulundurarak Nurettin Topçu'nun Tasavvuf düşüncesinin tarihsel sürecine işaret ederek ortaya çıktığı koşulları anlamak aralarındaki ilişkiye göz atmak bize yarar sağlayacaktır.

Nurettin Topçu ve onun tasavvuf felsefe ilişkisi üzerinden gideceğimiz için onun tasavvuf felsefesi ile ilgili görüşlerine ve ona getirilen eleştirilere bakabilmek çalışmanın seyrini belirleyen önemli bir adım olacaktır. Tasavvuf felsefesinin insanlar için birey olma ve onların irade gösterebilme düşüncesi olduğunu söyleyebilirsek son dönemlerde insanların sosyal hayat içerisindeki yeri buna zıt bir şekilde gitmektedir.

İşte bu noktaya dikkat çekmemiz Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvuf ve felsefe ilişkisi için yeni bir yorum olarak kabul görebilir. Bunu yaparken Nurettin Topçu'nun sonrası dönemde tasavvuf felsefesi bağlamında ortaya koyduğu irade, hürriyet gibi kavramların günümüzdeki önemi ve gerekliliğini ortaya koyma yönündeki bu çabamız araştırma için son derece önemli olarak görülebilir.

Giriş bölümünde düşüncelerini incelediğimiz Nurettin Topçu'nun yaşamı açıkça belirtilecektir. Öte yandan Nurettin Topçu düşüncesini etkileyen kişiler kimler olduğu incelenerek düşüncesinin şekillenmesi ortaya koyulmuş olacaktır.

Birinci bölümde ise Nurettin Topçu'nun felsefe düşüncesinin şekillenmesinde dikkat çeken noktalar ele alınarak Nurettin Topçu'nun felsefesinde önemli olan kavramlar ve meselelere değinilecektir.

İkinci bölümde ise Nurettin Topçu'nun tasavvuf düşüncesinin şekillenmesinde dikkat çeken noktalar ele alınarak Nurettin Topçu'nun tasavvuf düşüncesinde önemli olan kavramlar ve meselelere değinilecektir.

Son bölümde ise birinci ve ikinci bölümle bağlantılı olarak felsefe düşüncesi ve tasavvuf düşüncesinin ilişkisi ortaya konularak tasavvuf felsefesinin Nurettin Topçu düşüncesinde nasıl anlaşıldığı ortaya koyulacaktır. Bununla birlikte Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesi düşüncesi çalışmanın özünü anlama noktasında önemli bir yere sahip olacaktır.

Çalışmamızda Nurettin Topçu'nun kendi yazılarından oluşan kitapları öncelikli kaynak olmak üzere temel aldık. Bununla birlikte düşüncesinin oluşmasında etkisi olan düşünürlerinde görüşlerini anlayabilmek maksadıyla kendi eserlerine başvurmak durumunda kaldık.

Son olarak Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvuf-felsefesi konusunu Türk İslam Düşüncesi çerçevesinde ele aldığımız için bu çalışma bir takım sınırlılıklardan da kendini kurtaramadığını söylenebilir. Ayrıca Nurettin Topçu'nun anlatım gücü ve biçiminin etkileyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle metnimizde onun eserlerinden direk alıntılar yaparak, Nurettin Topçu'nun üslubunu mümkün olduğunca bozmamaya çalıştık.

Nurettin Topçu gençliği, gerçekte kültürel manevi değer ile dolu toplumların geleceğe umutla bakması için en büyük hazine olarak görmektedir. Beklentilerimizi karşılayacak hareket onlardadır. Ülkemize bakıldığında genç nüfusunun, diğer bütün kaynaklarından, birikimlerinden, avantajlarından, etkilerden vb. daha etkili bir etken olduğu söylenebilir. Bu etken dünyayı tasavvuf felsefesinin etkisiyle ahlaki ve İslam düşüncesinin etkisiyle yeniden tasarımıyacak bir potansiyeldir. Ama aynı zamanda toplumun bugün ki problemlerinden diyebileceğimiz: işsizlik, dava tüccarlarının, siyasi getirimin, anlamsız karşı duruşların gençliği esir alan anlamsız meşguliyetlerinden kurtuluş açısından da tasavvuf-felsefe ilişkisinin önemle üzerinde durulması gerektiğini söylenebilir.

Nurettin Topçu baktığımızda Türk kültürüne ve edebiyatına eserleriyle ve çalışmalarıyla görev yapmış, içinde bulunduğumuz buhranlara çıkış yolu aradığını tasavvuf-felsefe ilişkisiyle de açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle günümüzde de bakıldığında topluma öne çıkmış şahsiyetler, aramızdan ayrılmış olsa bile, fikirleri ve etkileriyle yaşamaya devam ettiğini söylenebilir. Aradan geçen süre, bu tarz önemli fikir insanların modern yaşamdaki değerini azaltmamış, tersine daha da artırmıştır. Günümüzde hâlâ yolumuzu aydınatabileceğinin gerekliliğinden bahsedebilmek, düşüncelerimizin izahı konumundadır.

Hayatı ve Eserleri

Çalışmamıza başlarken Topçu'nun hayatını da kısaca incelememiz gerekmektedir. Biz de bu sebepten dolayı kısaca onun hayatına değinmeye çalışalım.

İslam düşüncesinin önemli isimlerinden olan Nurettin Topçu baba soyu itibariyle Erzurumlu Topçuzadeler ailesindedir. Dedesi Osman Efendi, Erzurum'un 1877'de Ruslar aracılığıyla işgali esnasında dedesi topçuluk vazifesi üstelenmesi nedeniyle kendisine topçu denilmiştir. (Kara M. , 2017, s. 17) Nurettin Topçu'nun babası ise Topçuzade Ahmet Hamdi Efendi Erzurum'un tanınmış zenginleri ile iş yaparak ticaretini geliştirdikten sonra İstanbul'da bir şube açmıştır. Tahtakale'de bir Erzurum Hanı olarak İstanbul'a yerleşmişlerdir. Ahmet Efendi'nin İstanbul'daki ilk evi ise Süleymaniye, Deveoğlu Yokuşu, Hatap Kapı Sokağında bulunan 19 numaralı bir binadır. Hatta kaynaklara baktığımızda Nurettin Topçu çocukluğunun ilk yıllarının bu semt ve mekânda geçtiğini söylemek mümkün görünmektedir. Birinci dünya savaşı nedeniyle geri kalan yıllarını ve Paris de yaşadığı zamanları dışında hayatının geri kalan kısmını bu evde yaşamıştır (Kara M. , 2017, s. 18).

Altı yaşında Bezmialem Valide Sultan Okulu'nun temel bölümüne kaydolmuştur. Daha sonra Büyük Reşit Paşa Numune Okuluna devam etmiştir. Okuldaki başarılarıyla okulu birincilikle bitirmiştir. Eski ortaokul derecesinde eğitim için kullanılan Vefa İdadisinin orta kısmına devam etmiştir. Henüz birinci sınıfta iken babası vefat etmiş ve muhtemelen maddi sıkıntıları çözebilmek için evlerinin bir katını kiraya vermişlerdir. Ayrıca abisi Hayrettin Topçu, okulu bırakmak zorunda kalarak çalışmaya başlamıştır. Nurettin Topçu Vefa İdadisinde de sınıfları birincilikle bitirme başarısı göstermiştir. Felsefe düşüncesine olan ilgisi Edip Bey, tarih öğretmeni Memduh Bey, Celal Ferdi ve din dersi öğretmeni Şerafettin Yaltkaya hocalarının etkisiyle arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Lise eğitimini ise İstanbul Lisesinde yaparak 1927-1928 ders yılında edebiyat bölümünü pekiyi derecesiyle bitirdiğini söyleyebiliriz (Kara İ. , 2017, s. 23-24).

Paris Yılları

Liseden mezun olan Nurettin Topçu yurt dışı sınavlarına katılarak Avrupa'ya gitmeye hak kazanır. Fransa'da öncelikle Fransızca öğrenmek ve liseden fark derslerini tamamlayabilmek için Aix Lisesine kaydolur. Hayatının kalan kısmında büyük etkilere sahip olan Maurice Blondel'i lise döneminde felsefe öğretmeni ile Blondel okulunun üyesi olan Vasques Paliard aracılığıyla tanır. Sonraları ise görüştüğü ve mektuplaştığı bilinir. İki sene sonra Strasbourg'a geçerek felsefe eğitimini alır. Aynı zamanda ahlak kurallarını tamamlar ve sanat tarihi lisansını yapar. Nurettin Topçu'nun lisans belgelerini sıralayacak olursak;

- Psikoloji ve Estetik Bilimi Güzel Sanatlar (1930)
- Umumi Felsefe ve Mantık (1932)
- Muasır Sanat Tarihi (1932)
- İçtimaiyat ve Ahlak (Haziran 1933)
- İlk Zaman Sanat ve Arkeolojisi (1933) olarak söyleyebiliriz (Kara İ. , 2017, s. 24-25).

Bununla birlikte aynı zaman dilimlerinde Sorbon Üniversitesinde doktora tezini hazırladığını görmekteyiz. Çünkü kaynaklara bakıldığında hazırlaması zor bir süreç olan doktora savunması ile son lisans diploması arasında yedi- sekiz ay gibi kısa bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa'daki yaşamı boyunca çoğu zaman okul, kütüphane ve evi arasında geçirdiğini fakat hafta sonu ve tatil zamanlarında ise bazı bölgelere ve şehirlere seyahat ederek vaktini değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Bu seyahatlerinde gittiği bölgelerde bulunan derneklerde ve akademik toplantılarda Fransa'da bulunan Türk talebelerle de karşılaşmış konuşur. 2 Temmuz 1934 yılında Strasbourg'da doktora tezini hazırlayarak Sorbon'a gider. *Conformisme et Revolté (İsyan Ahlakı)* başlıklı tezini başarıyla savunduğu için üstün başarı belgesi verilir. Bununla birlikte bu üniversitede felsefe alanında doktorasını veren ilk Türk öğrencisi olarak kayıtlara geçer. Bununla birlikte Avrupa'da ahlak felsefesi çalışan ilk kişinin de Nurettin Topçu olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır (Kara İ. , 2017, s. 26).

Bir Ömür Öğretmen Nurettin Topçu

Fransa'da kalma tekliflerini reddederek 1934 yılında Türkiye'ye döner. Galatasaray Lisesinde felsefe grubu öğretmeni olarak göreve başlar. Memlekete geldikten bir yıl sonra fikir dünyasını da etkileyen Hüseyin Avni Ulaş'ın üvey kızı ile kısa süreli olarak yaşanan bir evliliği bilinmektedir. Galatasaray Lisesinin müdürünün bütünlemeye kalan zengin aile çocuklarını derslerden geçirmesini talep etmesi üzerine çalışanların geçebileceğini ima etmesi üzerine düğün günü İzmir Erkek Lisesi'ne tayin emri gelir. İzmir'de yurt bilgisi derslerini verir. Aynı zamanda Şubat 1939 yılında yaşamında önemli bir yere sahip olan Hareket Dergisi yayınlamaya başlar. Hareket Dergisinin dördüncü sayısında cumhuriyeti kuran kadroya yazılan eleştiri yazısı sebebiyle yeniden tayin emri gelir. Ortaokul öğrenimini yaptığı İstanbul Vefa Lisesi' felsefe grubu öğretmeni olarak tayin olur (Kara İ. , 2016, s. 36).

Vefa Lisesi'nde dört yıl çalıştıktan sonra tayini Denizli İsmet İnönü Erkek Lisesi'ne çıkar. Bir yıl sonra ise lise eğitimin aldığı İstanbul Erkek Lisesine tayin olur. (1944) 1946-1955 yılları arasında yeniden Vefa Lisesinde öğretmenlik yapar. Daha sonra sadece bir yıl görev yapacağı Haydar Paşa Lisesinde çalışır. Son olarak ise mezun olduğu ve daha önce öğretmenlik de yaptığı İstanbul Erkek Lisesi'ne tayini çıkar. 1947 yılında yaşı dolayısıyla emekli oluncaya kadar aralıksız on sekiz yıl burada çalıştığını söylemek mümkün görünmektedir (Kara İ. , 2016, s. 38).

Bunun yanı sıra Nurettin Topçu 1960 devrimine kadar ilaveten vazifeli olarak Robert Koleji'nde tarih dersi, İstanbul İmam Hatip okulunda felsefe, psikoloji, din psikolojisi, dinler tarihi derslerini de verir. Vefa Lisesi'nde iken Hayriye Lisesi'nde, İstanbul Erkek Lisesi'nde iken Eren Köy Kız Lisesi'nde altı saat felsefe dersleri vermiştir. Ayrıca bu vermiş olduğu derslerden herhangi bir ek ücret talep etmediği gibi verilen ücretleri de almadan okul müdürleri aracılığıyla öğrenciler ve okul için kullanılmasını istemiştir. Ülkesi için hizmeti toplamda kırk yıl gibi bir süre olduğu söylenebilir (Kara İ. , 2016, s. 40).

Nurettin Topçu 1947-1949 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Hilmi Ziya Ülken kürsüsünde Bergson konusunda doçentlik tezi hazırlayarak eylemsiz ahlak doçentliği yapmıştır. Daha sonraları İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne felsefe grubu öğretmenliği ataması yapılma ihtimali olmasına rağmen gerçekleşmemiştir. Erzurum Üniversitesi kuruluş yıllarında hocalık teklifine annesinin rahatsızlığı üzerine annesiyle ilgilenmesi gerektiği gerekçesiyle kabul etmemiştir (Kara İ. , 2017, s. 33-34).

Nurettin Topçu'nun Erkek Lisesi'nden öğretmeni olan Celal Ökten'den kelim, felsefe, İslam tarihi ve İslami ilimler konularında faydalandığını söylemek mümkün görünmektedir. Ayrıca daha sonra İmam Hatip Okulu'nun kuruluşu sırasında derslerin neler olacağı ve programların nasıl uygulanacağı konularında Celal Hoca ile birlikte çalışmışlardır. Fikir mücadelelerini Milli Türk Talebe Birliği, Milliyetçiler Derneği, Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Derneği, Aydınlar Ocağı, Türk Milli Kültür Vakfı'nın düzenlemiş olduğu faaliyetlere katılarak sürdürmeye çalışmıştır. Her yıl Çanakkale, Mehmet Akif anma programlarının düzenlenmesine öncülük ederek bu tarz programlarda konuşma yapanlar arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Nurettin Topçu 1975 yılının Nisan ayında hastalanmıştır. Hastalığının ne olduğunun bilinmesi zaman almış ve en son Cerrah paşa Tıp Fakültesi'nde öğrencisi olan Tarık Minkari'nin yaptığı ameliyat sonucunda pankreas kanseri olduğu anlaşıldı. Nurettin Topçu 10 Temmuz 1975 günü hastanede vefat etmiş ve ertesi gün Fatih Camii'nde Cuma namazına müteakip kılınan cenaze namazından sonra Topkapı dışındaki Kozlu mezarlığına defnedilmiştir. Vefatından sonra kitapları ağabeyi tarafından Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'ne verilmiş, 2011 yılında ise kütüphanenin kapanmasıyla İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Geriye kalan az sayıdaki kitapları, diplomaları, tercüme yazılarının karalamaları, fotoğraf ve kartpostal, öğrenci ödevleri ise Dergâh Yayınları'na geçirilmiştir (Kara İ. , 2017, s. 35).

Kitapları ve Broşürleri

Nurettin Topçu'nun doktora, doçentlik, felsefe grubu ders kitapları ve gençlik döneminde yazmış olduğu romanı Reha dışında diğer eserlerinin, çoğu Nurettin Topçu hayattayken derlenerek hazırlanmıştır (Kara M. , 2017, s. 34). Ayrıca eserlerinin birkaçı dışında çoğu Hareket Dergisi'nde yazdığı makalelerinden derleme şeklinde toplanmıştır. Kısaca eserlerine bakacak olursak:

Felsefe (Lise 3.sınıflar için hazırlanmıştır.)

Mantık (Lise 2. sınıflar için hazırlanmıştır.)

Psikoloji (Lise 2. sınıflar için hazırlanmıştır.)

Sosyoloji (Lise 3. sınıflar için hazırlanmıştır.)

Ahlâk (Lise 1. Sınıflar için hazırlanmıştır.)

Mehmet Akif

Taşralı

Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü

Şehit

Türkiye'nin Maarif Davası

Komünizme Karşı Yeni Düzen

Ahlâk Nizamı

Büyük Fetih

Yarınki Türkiye

Var Olmak

Var oluş Felsefesi- Hareket Felsefesi

İradenin Davası

Bergson

İslam ve İnsan

Devlet ve Demokrasi

Kültür ve Medeniyet

Mevlânâ ve Tasavvuf

Milliyetçiliğimizin Esasları

Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aranızda

Conformisme et Revolte, Paris'te 1934'te basılmış ve tıpkıbasımı Kültür

Bakanlığı Tarafından 1990 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışma Mustafa Kök ve Musa Doğan Tarafından *İsyan Ahlâkı* adıyla tercüme edilmiş ve 1995 yılında yayınlanmıştır (Kara İ. , 2017, s. 59).

İSYAN AHLAKI

İsyan ahlakı adlı eseri Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde doktora tezi olarak 1934'te yayınlanmıştır. Bu teziyle Topçu doktor unvanını almıştır. Fransızca olarak basılmış bu tez daha sonra Türkçeye tercüme edilmiştir.

Eser, etik alanında bir tür deneme niteliği taşımasının yanında yeni bir ahlak fikri sunmaktadır. Topçu, bu eserde iki tür isyan ahlakını ortaya koyar; birincisi, Stirne, Schopenhauer ve Rousseau felsefelerinin etrafında toplanan, ferdiyetçiliği temele alan isyan, ikincisi de şahsın kendinde bulundurduğu eksik iradenin Allah ile tamamlanmasını temele alan ve bu bağlamda da “*Ene'l-Hak*” fikrine uzanan bir isyandır.

Ahlaklılık, pek çok insani duygunun da ötesinde bir durumdur. İnsan aile, toplum ve en sonunda da devlet gibi yapılardan sonra Allah'a ulaşır. Bu son noktaya gelinceye kadar yaptığı iradi seçimlerde bir isyan söz konusudur. İnsan seçimler karşısında Allah ile hemhal olmuştur diyebiliriz. Yapıp etmeleri tek başına bir yetkinlik ile olmayıp tamamen bireyden farklı bir seçim de değildir. Ancak insan mutluluğu, rahatlığı gibi etkenlerden kurtulursa gerçek bir özgürlüğe kavuşmuş olur ki insanın ahlaklılığı bu özgürlüğe bağlıdır.

Topçu'nun bu eseri doktorasının kabul edilmesinin ardından, altmış yıl sonra Dergâh Yayınları'na 1995, 1998 ve 2002 yıllarında basılmıştır.

İSLAM VE İNSAN/ MEVLANA VE TASAVVUF

Hareket Dergisi'nde yayınlanan makalelerinden bir derleme olan bu eser, Topçu'nun tasavvuf hakkındaki görüşlerini ele almaktadır.

Kitabın önsözüne İslam âleminin, din adamlarının ve onlara tabi olan Müslümanların geldiği kötü olan vaziyetten dem vurmaktadır. Dini samimiyetin kaybolduğunu, insanların bir takım örflere göre hareket ederken dinin özünden bilinçsizce uzaklaştığını ifade ettiği bu kitabında insanı, İslam'la, kâinatla ve kendi iç gözlemiyle değerlendirir.

İlk olarak İslam ve İnsan adlı derlemeyle Mevlana ve Tasavvuf ayrı basımlar şeklinde yayımlanmışken daha sonra konu itibariyle yakın olmalarından ötürü bu iki eser birleştirilmiştir.

Eserin ikinci kısmını ihtiva eden bölümde Topçu, özünü kaybetmekte olan toplumun kendini/ özünü Mevlana ile bulabileceğini belirtirken, onda Müslüman Türk dünyasının bütün ruhunun gizli olduğunu söyler (Topçu, 2014b, s. 119). Eseri yazma amacını hem topluma en iyi ışık kaynağı olarak Mevlana'yı görmesi hem de özelde ahlak dersi ve çocuk eğitimi gibi konularda onu destekçi kılmayı sağlam bir dayanak, sağlam bir temel olacağını belirtmesidir diyebiliriz.

Eserinde yalnızca Mevlana'yla yetinmeyip Yunus Emre'yi de konu edinen Topçu onun tasavvufunu, ondaki vahdet-i vücud fikrini de ortaya koyar. Yine iman ibadet, âlem ile insan ilişkisi gibi konuları da Mevlana tasavvufunda ele alarak, yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere, İslam ve İnsan bölümlerine benzer içerikleri işler.

MİLLET MİSTİKLERİ

Yine çeşitli makalelerin derlemesi olan bu eserinde Topçu, kendi döneminin önde gelen şahsiyetlerinden bahsetmiştir. Bu makaleler Nurettin Topçu'nun bizzat tanıdığı kimselerin vefatlarının ardından yazdığı makalelerdir.

Eserin ilk baskısı yine Dergâh Yayınları'ndan 2001'in Kasım ayında gerçekleştirilmiştir.

AHLAK NİZAMI

Diğer pek çok eseri gibi bu eseri de makalelerinin bir derlemesidir. Genel itibariyle ise devlet ve dünya düzenleri gibi çeşitli konuları ele almıştır. Eser dört bölümden oluşurken tenkit ve çözümlerle bezenmiş bir yöntem izlemiştir.

İlk bölümde, devlet düzeni ve yapısı gibi konulara değinmiş, inkılapların, yaraların üzerine sürülmüş bir merhemden ziyade bu yaraları yok sayacak bir boya, üstünü kapatan bir maske olduğunu öne sürmüş ve bu sebepten millete faydasız

kaldığını ifade etmiştir. Buna çözüm olarak ise milletin yine birliği ve beraberliğine geri dönmesini belirtmiştir.

Sonraki bölümde, Türklerin İslam'ı kabul edişinin ihtişamından bahsetmiş, bu ihtişama yaraşır bir düzenin ve sistemin kurulması gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu düzenin ise Sosyalist Cemiyet düzeni olduğunu savunmuş ve sağlayacağı katkıları anlatmıştır.

Üçüncü bölümde Yahudi halkına değinmiş, bu halkın insanlık için adeta ikinci bir şeytan olduğu konusunu vurgulamıştır. Paranın ve Yahudi'nin insan için iki şeytani unsur oluşuna, belki bu kavim olmasa paranın hükümsüz olacağını ve emeğin daha değerli bir konumda bulunacağına dair inancını ifade etmiştir.

Dördüncü ve son bölümde Topçu, Komünizme değinmiş ve bu konu hakkında çeşitli açıklamalar getirmiştir.

TÜRKİYE'NİN MAARİF DAVASI

Nurettin Topçu adından da anlaşılacağı üzere bu kitabında Türkiye'nin eğitim öğretimi hakkındaki fikirlerini belirtmiş ve bu hususta izlenilebilecek yolu göstermiştir diyebiliriz. Türkiye'nin Maarif Davası adlı eseri makalelerinin yanında bu konuda yapmış olduğu konferanslarının bir derlemesidir.

Öğrenci nasıl eğitilmelidir, öğretmen nasıl olmalıdır gibi konuları işlerken Topçu, iki esası vurgulamıştır. Bunlar; öğretmenin toplum içinde görmesi gereken hürmet ve değerle, öğrenciye aşılması gereken ilim sevgisi ve hakikat yolcusu olmaktır.

Bu aşamadan sonra Topçu, eğitimin neden kötü bir noktaya ulaşacağı hakkında bilgiler verir. Bunları siyasiler, gelişen teknolojiye fazla bağlanma, belli bir takım toplumları taklit vb. nedenlere bağlar.

Ardından öğretmenin konumunu öğrenciyi sahiplenen değil öğrenciyi bir sanatçı gibi şekillendiren kimse olarak niteler. Ayrıca mesleğin sevilerek yapılmasını aksi halde bunun sonuçlarının nesli heba etmek gibi ağır olacağını ifade eder. Topçu için öğretmen aynı zamanda idealist bir kişiliğe sahip olmalıdır.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

Çeşitli konferanslarda yaptığı konuşmalarından ve farklı dergilerde yayınladığı makalelerinden derleme bir diğer kitabı olan bu eserinde Topçu, Türk kültür ve medeniyetinin yıkılışını ve bu yıkılışa etkili olan batılılaşma merakını ele alır.

Bunu kendi ifadeleriyle şu şekilde aktarmaktadır:

Geçmişte büyüklüğü dünyaca bilinen Türk milletinin medeni varlığa sahip olmadığını önce Batıyı tanıyanlar ortaya attı. Tanzimat'la başlayan Batı münasebetleri, birçok nesillerin gözünü kamaştırdı. Aydınlar, Batı'nın yükselişindeki sırrı aramaya koyuldular ve bu araştırmayı yaparken farkında olmadan kendi iç dünyalarını Batının içinde buldular. Birbirini ardı sıra birkaç nesil 'Avrupa'ya benzemek için ne yapalım?', 'Garplılaşma nasıl olmalı?' diye uzun zaman sayıkladılar. O nesilleri Batı taklitçiliğine, hem de ruhları durmadan sürükleyen kuvvet, başlangıç noktasında bağlandıkları aşağılık duygusu olmuştu. Bu duygunun kendi içimize akıttığı zehir, bizi küçülttüğçe küçülttü. Böyle bir içten yıkılış faciasının karşısına dikilen muhafazakâr zümre, Batı taklitçiliğini protesto ederken sade taassubunu kullandı. Onlar için mesele, sadece Batı'ya benzememek davasıydı. Milli varlığımız hakkında bir fikirleri yoktu. İnkılapçılar, örflerle kıyafet değiştirmede kurtuluşumuzun sırrını aramak gibi gülünç bir davaya kendilerini kaptırırlarken, muhafazakârlar; eski hayat şekillerine sınımsız bağlanmada felah ümidi buldular. Batı'nın şekillerini, gümrüklerden mal çıkarır gibi memleketimize sokanlarla sakalda ve sarıkta keramet bulanlar kıyasıya birbirleriyle çatıştılar. Hala o çatışma devam etmektedir. Her iki tarafın gafil olduğu şey, kendi milli kültürümüzü yağurmanın lüzumlu oluşudur. Hakikatte, bin yıllık tarihimiz içinde ortaya konmuş olan Anadolu Müslüman Türk kültürünü, örfleri, folkloru, edebiyatı ve güzel sanatlarıyla, tasavvufu ve tarikatlarının felsefesiyle, İslami ahlakıyla bir potada yağurmak, davanın esasını teşkil ediyordu. Öyleyken bunların hepsini ayakları altına alıp garplılaşma sevdasına kapılan aşağılık ruhlar, milletimize önderlik görevinde aralıksız nöbet değiştirdiler. Bir asır bile geçmeden milli kültürden elimizde hemen hemen hiçbir şey kalmadı. Yenilik cereyanının bayrağını çekenlerin hepsi de bin yıllık bir milletin kültürünü bir pula satmaya hazır Batı hayranlarıydı. Dr. Abdullah Cevdet memleketimize Macaristan'dan damızlık adam getirmeyi teklif edecek kadar ırkımızı hor görür. Hüseyin Cahit Yalçın harflerimizin değiştirilmesinde yükseliş ve kurtuluş çarelerini ararken, Yahudi-Mason kuvveti bir yandan iktisadi yapımızı kemiriyor. Öbür taraftan fikir ve neşriyat kuvvetlerimizi satın alarak, milli ruhu yine millete çiğnetiyordu. Anadolu davasını kutsallığıyla kavradığımız anda Anadolu'nun kültüründen hayat sahnesinde sade bir iskelet kalmıştı. Anadolu çocuğunun ruhunda ise bu iskeleti yerden kaldırıp ona hayat verecek takat yoktu. Avrupa medeniyetinin teknik parıltısıyla kamaşan, henüz aşağılık duygusundan kurtulmamış şarkın çocukları, kendi milli kültürlerini meyvesi olacak müşterek doğu medeniyetini

yaratabilecek halde değildiler. Avrupa'dan sonra bugün Amerika'nın barbar teknik gücü de üstümüze bir leş gibi yığılırken, hâlâ içimizde batılılaşmanın sırrını ve sanatını arayanlara milliyetçi adı verilmektedir. Hâlâ milli benliğimize dönmenin ne olduğunu anlayan yok. Bu davaya gönül vereceklerde çürümemiş bir ırk mayası, kuvvetle yaşanmış bir millet kültürü ile bunların bayrağını çekmeye yeterli ümit ile cesaret gerekiyor. Eğer bunlar olsaydı, eski Yunan'dan Hıristiyan kültürü nasıl Yunan'ın realizmini ilahi bir idealizm ile gerilerde bıraktıysa, Avrupa'dan sonra doğacak Anadolu'nun Müslüman Türk kültürü de Batı'nın makine medeniyetini, daha büyük bir ilahi ruh hamlesiyle çok aşağılarda bırakabilirdi. Dünyamız yeni kültürlerin yaratacağı ruh içinde gelişerek insanlığı tabiatın bağrına basacak ve insanı makinenin esirliğinden kurtarıp, kendi kendisinin ve ruhu kâinatın hâkimi yapıcı yeni bir medeniyetin doğuşunu bekliyor. Bu medeniyet Anadolu'dan yani güneşin doğduğu yerden doğmazsa dünyamız karacaktır. Çünkü her taraf sislerle örtülüdür. Bize düşen Anadolu çocuğunu, içine yuvarlandığı Batı hayranlığından kurtarıp yeni doğan güneşe teslim etmektir (Topçu, 1998, s. 11).

İRADENİN DAVASI/ DEVLET VE DEMOKRASİ

Tıpkı İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf kitabında olduğu gibi Nurettin Topçu'nun bu eseri de konularının yakınlığı dolayısıyla birleştirilmiştir.

Devlet yönetim şekillerini, idare ve iktidar gibi kavramları açıkladığı bu eserinde kendisi, demokrasiyi de monarşi gibi olumsuz pek çok yönü olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Tıpkı diğer kültürel yozlaşmalar gibi bu yönetim şekli de devlet sistemimize ezberci bir şekilde girmiştir. Bu haliyle demokrasi de hak bir yönetim olmaktan uzaklaşmıştır.

YARINKİ TÜRKİYE

Bu eser de makale ve konuşmalardan derleme bir eserdir. Topçu'nun bu eseri, Hareket Felsefesi, Hareketin Ahlakı, İş ahlakı, Felsefe ve Cemiyet, Cemiyetin Ruhu gibi başlıkların bulunduğu birinci bölümden ve Asrımızın Hareket Adamları, Mesuliyet hareketi, Şahsiyet, Neslimizin Tarihi, Neslimizin Atisi, Mukaddes Kurbanlar, Şehitler I- II, Cemaat Ruhu gibi başlıkların bulunduğu ikinci bölümden oluşmuştur.

TAŞRALI

1952-58 yılları arasında yazdığı bu eseri Topçu'nun sanatçılığını ortaya koyduğu bir hikâye kitabıdır. Bu eserini varoluşçu akımların yaygın olduğu bir

zaman diliminde kaleme almıştır. Hikâyelerini muhteva bakımından üç tür şeklinde sınıflandırabilmek mümkündür.

İlk olarak Anadolu köylüsünü, ikinci olarak aydın takım mevzularını ve üçüncü olarak da Topçu, kendi metafizik, mistik görüşlerini ele alır.

Bu eseri 1959'da ilk defa basılmıştır.

REHA

İlk baskısının Nurettin Topçu'nun vefatının ardından yapıldığı bu eser, onun yazmış olduğu ilk romanıdır. Baskım yılı 1999 olan bu eser de Topçu'nun bir fikir adamı olmasının yanında bir sanatçı olmasına da örnek teşkil eder.

VAR OLMAK

Var olmak Topçu'nun çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı makalelerinden oluşan bir diğer derleme kitabıdır. Adını aynı adlı ilk makaleden alan bu eserinde iki bölüm bulunmaktadır. Bunlardan ilki Düşünceler ve ikincisi de Duygular'dır.

İlk bölüm olan Düşüncelerde Var Olmak, Düşünmek, Bilmek, Düşüncenin Derinlikleri gibi konuları ele alırken; ikinci bölümde Sanatkâr, Namus, Çocuklar, Zafer, Çile, Göz Yaşları ve benzeri konularını ele almıştır.

Bu eserinin ilk basımı 1965 yılında gerçekleştirilmiştir.

BÜYÜK FETİH

Topçu'nun bu eseri yaptığı konferanslardan ve makalelerden derlemedir. Muhtevası itibariyle İstanbul'un fethini ve Fatih Sultan Mehmet'in fatihliği ele alınmıştır.

Nurettin Topçu fethin iki farklı türünden bahseder. Birincisi maddi anlamda olan toprak fethidir. Bu anlamda İstanbul'un fethi Topçu için, maddi anlamda, gerçek bir fetihtir demek yanlış olmayacaktır. İkinci fetih ise, ruh fethidir ki Topçu'ya göre insanın yapması gereken asıl fetih budur diyebiliriz.

MEHMET AKİF

Yine bu eseri de dergilerde yazmış olduğu makalelerinden ve Mehmet Akif ile yapmış olduğu konuşmalarından derlemedir. Muhtevasında Mehmet Akif'in şahsiyetiyle, idealizmiyle, milliyetçiliğiyle ve sanatçılığıyla ilgilidir.

Bu eseri ilk olarak 1957 yılında basılmıştır.

BERGSON

Topçu, Bergson'un fikirlerini doçentlik tezi olarak çalışmış ve daha sonra tezi bu adla kitap haline getirilmiştir. Eser, birinci bölümünde Bergson'un fikirlerini, eserlerini ve felsefesini; ikinci bölümünde, sezginin özelliği, sezginin değişik anlamlarının nitelikleri, Bergson'un sezgiciliğinin nasıl olduğunu ve buna yapılan eleştirileri; üçüncü bölümünde, realitelerin, sanatın sezgilerini, sezgi ahlakını, sezgi ve din gibi konulara değinir.

Eser ilk olarak 1968 yılında basılmıştır.

VAROLUŞ FELSEFESİ/ HAREKET FELSEFESİ

Nurettin Topçu'nun, Hareket Dergisine yazmış olduğu yazılarından derleme olan bir başka eserdir. İki bölümden oluşan bu eserin ilk bölümünde varoluş felsefesinin nasıl bir felsefe olduğundan bahsetmiştir. İkinci bölümünde ise hareket felsefesine kuruculuk yapan Blondel'in bu felsefesini anlattığı "Action" adlı eserini özetlemiştir.

Eser ilk olarak 1999 yılında basılmıştır.

FELSEFE

Ders kitabı olarak hazırladığı bu eseri uzun bir süre boyunca İmam Hatip Liselerinde felsefe derslerinde okutulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığınca bazı ekleme ve çıkarmalarla ilk halinden değişikliğe gitmiştir.

MANTIK

Felsefe kitabı gibi bu eser de ders kitabı olarak yazılmıştır. Bir süre İmam Hatip Liselerinde ve liselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

SOSYOLOJİ

İlk dönemlerde “Toplumbilimi” ismiyle basılmış olan bu kitabı da ders kitabı olarak yazılmış ve okutulmuştur. Eser ilk olarak 1952 yılında basılmıştır.

PSIKOLOJİ

Bazı basımlarında *Ruh bilimi* olarak yazılmış olan bu eseri de daha önce bahsetmiş olduğumuz üç eser gibi ders kitabı olarak yazılıp okutulmuştur. Uzun bir dönem liselerde ve İmam Hatip Okullarında okutulmuştur.

Düşünsel Kaynaklar ve Etkilenimler

Mehmet Akif Etkisi

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasını baktığımızda önemli etkileri bulunduğunu söyleyebileceğimiz şahsiyetlerden ilk olarak Mehmet Akif'i görmekteyiz. İlkokul öğretmeni olan Nazif Bey'in Mehmet Akif'in üç şiirini ezberletmesi ve hakkında bilgi vermesi Nurettin Topçu'nun ileriki yaşlarda duyacağı sevgisine katkı sağladığı söylenebilir. Mehmet Akif'in düşünce itibari ile kendine özgü duruşu, ahlaki düsturu ve millet, hürriyet, vatan sevgisi gibi özelliklerinin Nurettin Topçu'yu etkilediğini söylemek mümkün görünmektedir (Birgül, 2013, s. 66-67).

Külliyyatındaki eserlerinden bir tanesinde Mehmet Akif Ersoy'un şahsiyetine, sanatına, idealizmine, önemli bir eseri olan Safahat'ın irdelenmesine, hürriyet anlayışı ve isyanına dair önemli bilgileri bulmak mümkündür. İçinde bulunduğu durumları düşünerek Akif'in otuz sene zirveye odaklanmak yerine toplumun içinde bulunduğu durumu inceledi. Toplumyla birlikte dertlenmesi ve toplumunun yaşadığı bütün sefaletlerde yanında bulunmuş olması, şahsiyetinin büyüklüğünü gösterdiğini söyleyebiliriz. Nurettin Topçu'ya göre bir nevi yorgun ve ümitsiz

neslimize hayat sırrı diyebileceğimiz bir azim ve ümitle yaşamak öğretilmelidir. Bizi dünyada iken büyük mahkemenin hazırlığını yaptırmayı başaracak sanat anlayışı ve Hattab'ın oğlu Ömer'in 20. yüzyıldaki müridi benzetmesi, zulme tahammülsüzlüğü, iman ve isyan anlayışı Mehmet Akif Ersoy'un hakkında önemli bilgilere sahip olmamıza katkı sağlamıştır. Topçu Akif'in yedi ciltlik safahat eserini iç hayatıyla birleştirdiği, toplumun acılarından, yaşantılarından nihayetlenen büyük ruhun romanı olarak görmüştür (Topçu, 2017l, s. 16-18).

Akif'in, Nurettin Topçu düşüncesinde büyük adam diye nitelendirilmesinin en önemli nedenlerinden biride, Topçu'nun, eserleriyle hayatını bir tutması anlaşılmaktadır. Çünkü büyük adamlar bütün yaşamında aynı düşünce ve imanın sahibi şahsiyetlerdir. Dönemlere ve zamana ayak uydurmak yerine çevreyi kendine uydurur, uyduramazsa çarpışır. İçinde bulunduğu toplumdan daha kuvvetli olarak toplumu sürükleyicidir. Böylece bütün insanlar arasında bazıları her bakımdan zekâ, duygu, irade anlayışlarıyla toplumdan üstündürler. Böyle muvazeneli karakter örneği diyebileceğimiz şekilde Mehmet Akif Ersoy'unda önemli bir konumda olduğunu söylemek mümkündür (Topçu, 2017l, s. 19).

Hüseyin Avni Ulaş Etkisi

Bir diğer etki eden şahsın ise henüz çocuk yaşlarda tanımış olduğu baba dostu olması münasebetiyle de öğrencilik yıllarından beri evlerine gelip gittiği, aynı zamanda ilk ve son kayınpederi olan 1.TBMM'de Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş olduğunu söyleyebiliriz (Kara M. , 2017, s. 27). Nurettin Topçu, fikir olarak etkilenmiş olsa da Ulaş'ın aksiyon adamı olması onu etkileyen etkenlerin en başında gelmektedir. Hüseyin Avni'nin vatanseverliğinin yanında üstün hâkimiyetinin, namuskârlığının, cesur kişiliğinin onu örnek almasını sağlayan etkilerden başlıcası olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Birgül, 2013, s. 68-69).

Fransa eğitimi yılları öncesine baktığımızda öncelik olarak zaman bakımından Mehmet Akif etkisi ve sempatisinin Hüseyin Avni Bey'e duyduğu sevgiyi beslediğini söylemek mümkündür. 1923 yılında siyasi iktidar tarafından meclis dışı bırakılan Hüseyin Avni Bey İstanbul'a yerleşerek avukatlık yapmaya

başladığı zamanlarda, yakın arkadaşlarının kurmuş olduğu şirket Anadolu Mecmuası adlı dergiyi yayınlamaya başlamıştır. Bu dergi aracılığıyla Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi gibi önemli isimler eleştirilerek, Nurettin Topçu düşüncesinde de izlerini görebileceğimiz temel görüşlerden Orta Asya'dan gelen Türklerin Anadolu'da yeni bir medeniyet ve millet oluşturduğu tezi ortaya konmuştur denebilir. Anadolu'nun her alanda araştırılarak zenginliklerinin ortaya çıkarılması ve böylelikle Anadolu merkezli bir millet tasavvuru, halkın değer ve kültürlerini merkeze koymak istedikleri söylenebilir. Bu temel düşüncelerle çoğu yeni mezun olmuş gençlerden oluşan bizzat Nurettin Topçu'nun İlk Anadoluocular olarak isimlendirdiği topluluğun ortaya çıktığı ve takriri sükûn zamanında dağıldıkları söylenebilir. Dolayısıyla Nurettin Topçu düşünce hayatında etkisi olan takip ettiği Anadolu Mecmuası'nın sayesinde İlk Anadoluocular hakkında bilgi sahibi olmamızı sağladığını anlaşılmaktadır (Birgül, 2013, s. 73-74).

Sonuç olarak Nurettin Topçu'nun Hüseyin Avni Bey'e kişisel, Mehmet Akif ise fikri ve kalbi bağlantısı olduğunu söyleyebiliriz

Paul Mulla(Mehmet Ali) Etkisi

Gerçekteki ismi Mehmet Ali olan Paul Mulla 1881 yılında Girit'in Kandiye şehrinde doğmuştur. Mollazadeler ismiyle anılan köklü bir aile olan İbrahim Pertev Bey'in oğludur. Osmanlı-Rus savaşları sonrası Girit'e yerleşmiş Kandiye'de ilk Türk doktoru olarak 1824'te İstanbul'a gelene kadar hizmet etmiş ve ayrıca oradaki Türk halkında milli bilincin oluşması için insanları bilgilendirmiştir. İbrahim Pertev Bey oğlunun zeki ve başarılı olabileceğini düşündüğü için on beş yaşında eğitimi için Fransa'ya göndermiş, Nurettin Topçu'nun da eğitim gördüğü Aix lisesinde eğitim görmüştür. Hayatında dönüm noktası olarak kabul edebileceğimiz Maurice Blondel Aix'te derslerini vermekte olduğunu söyleyebiliriz. Paul Mulla hukuk fakültesini okurken Blondel'in derslerini, ders dışı özel seminerlerini ve sohbetlerini yakından takip etmiştir. Bu dersler ve sohbetler ilerledikçe daha çok etkilenerek 25 Ocak 1905'te vaftiz olarak Katolikliğe geçip, Paul ismini seçmiştir. Vaftiz babası ise bizzat Maurice Blondel'dir (Birgül, 2013, s. 134-136).

Nurettin Topçu ve Paul Mulla arasındaki bağlantıya bakacak olursak o dönemde etkili olan Blondlisme felsefesi bağlamında önemli faaliyetlerde yer alan ve Romalı ilahiyatçıları, Fransız ve İtalyan filozofları arasında irtibat faaliyetlerinde de önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Paul Mulla, Türkiye’den gelen gurbetçi öğrencilerle olan ilişkisi sayesinde Nurettin Topçu ile bağlantı kurmuştur. Bununla ilgili bir başka ayrıntı ise Nurettin Topçu’nun etkilendiği kişilerden olan Luis Massignon’un, Paul Mulla ile daha öncelerden arkadaş olması vasıtasıyla tanışmalarıdır (Birgöl, 2013, s. 138-139).

Sonuç olarak Fransa’da yaşadığı altı yıl boyunca Paul Mulla’nın da etkisinde kaldığı kültürel etkilerin varlığından bahsetmek mümkün görünmektedir. Fakat Nurettin Topçu’nun bilinçli Anadolu ve Müslüman duruşu gelişimini tam tersine olumlu yönde önemli katkılarla daha da güçlendirdiği söylenebilir (Birgöl, 2013, s. 141).

Maurice Blondel Etkisi

Nurettin Topçu’nun, Paul Mulla aracılığıyla tanıştığı Maurice Blondel’in fikirlerinden de etkilendiğini söylemek mümkün görünmektedir. Blondel, Batı’yı eleştirerek, yapmış olduğu yanlışları açıkça söyleyebiliyordu. Bazen derslerinde kendi medeniyetlerini övgülerle anlatan öğrencilerine birinci dünya savaşında yaşananları kastederek insanlığın büyük acılarla karşılaştığını söylemekten çekinmiyordu. Blondel’in yalnızca insanları evrensel bir bakış açısıyla ele aldığını söylemek mümkündür. Nurettin Topçu’nun da ilgisini çeken bu yönüyle, hangi din ve düşünceden olursa olsun, Tanrı’yı arayan herkese değer veren bir filozof olarak görüldüğü söylenebilir (Birgöl, 2013, s. 149).

Maurice Blondel’in doktora tezi ve temel eseri olan L’Action yani hareket felsefesidir. Bu eserinde sonsuzluk, isteyen irade, harekete geçmek gibi Nurettin Topçu’nun da Fransa dönemleri öncesi de üzerinde düşündüğü kavramları ele almıştır. Nurettin Topçu’nun özellikle metafiziğini oluştururken, Maurice Blondel etkisinde olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ancak düşüncelerini bir bütün halinde ele aldığımızda, Nurettin Topçu’nun hocasını geçmiş bir öğrenci olduğu söylenebilir. Çünkü Nurettin Topçu’nun felsefesine bakıldığında entelektüel

bir çabadan ziyade insanın düşünce, irade, eylem birliğine dayanan bir hareketten bahsetmekteyiz (Birgöl, 2013, s. 153).

Son olarak Blondel'in önemli eserlerinden birisi olan mistisizmde Nurettin Topçu düşüncesinde önemli bir yer açacak ve doktora tezi olan *İsyah Ahlakı*'nın oluşmasına alt yapı sağlayacak düşünceler mevcuttur diyebiliriz.

Louis Massignon Etkisi

Paul Mulla'nın yakın dostu olması sebebiyle daha önceleri konferans ve seminerlerine katılmış olduğu Massignon'a, Adnan Adıvar'ın Nurettin Topçu'dan Türkçe dersi vermesini rica etmesiyle birlikte tanışıklığının daha samimi şekilde devam etmesine sebep olmuştur diyebiliriz (Birgöl, 2013, s. 167).

Massignon'un mistik bir bakış açısıyla dinleri incelemeye çalıştığı söylenebilir. Nurettin Topçu Massignon'un önemli eseri olan Hallac'ın İhtirası ve İslam Mistiğindeki Teknik Terimlerin Kaynakları inceleyerek doktora tezinde etkilerinin olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ayrıca Hallac-ı Mansur sevgisinin kuvvetlenmesine, Enel Hakk'ın manasının ne anlamlar içerdiğine dair temel düşüncelerinin oluşmasına Massignon'un çalışmalarının kaynaklık ettiği söylenebilir (Birgöl, 2013, s. 171).

Henri Corbin Etkisi

Kaynaklara baktığımızda Nurettin Topçu ve Henri Corbin hakkında bilgilere çok fazla yer verilmemiştir. Fakat Nurettin Topçu'nun İzmir Lisesinden öğrencisi ve ikinci dönem Hareket Dergisi'nde yazıları yayınlanmış olan Hüseyin Batuhan, Corbin ve Nurettin Topçu tanışıklığı hakkında bilgiler vermiştir. Corbin, Birinci Dünya Savaşının etkilerinin artması nedeniyle İstanbul'da kalmış ve Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nde misafir araştırma görevlisi olarak görev yapmak için geldiği zamanlarda gelir gelmez Nurettin Topçu ile görüşmüştür. İslam Düşüncesi ile ilgilenen bir uzman aynı zamanda Massignon'un en yakın öğrencisi olan Henri Corbin'in, 1932 yılındaki Gazali ile Hallac'ı karşılaştırdığı seminerinin Nurettin Topçu düşüncesinin gelişimine katkısı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Birgöl, 2013, s. 174-175).

Henri Bergson Etkisi

Almanya'da dünyaya gelen Fransa asıllı Bergson'u Nurettin Topçu, Felsefe adlı eserinde Metafizik ve Ruhçu Pozitivist olarak tanımlar. Zaten doktora tezinin de konusunu oluşturan Bergson Nurettin Topçu üzerinde oldukça etkili olmuştur demek yanlış olmayacaktır.

Nurettin Topçu kendi dönemi de olan yirminci yüzyıl içinde Bergson felsefesini tabir caizse yeniden bir aydınlanış ya da çıkmazdan bir kurtuluş olarak görür. Bunun sebebi ise muhakkak ki onun felsefesinin içinde barındırmış olduğu sezgi kavramı ve süreç felsefesidir. Çünkü Topçu'ya göre pozitivism, bu dönem insanı üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmuştur.

Bergson evrenin teklikten değil tersine düalist bir yapıda olduğunu savunur. Bu noktada o pozitivist bakış açısının karşısında gibi görünmektedir. Madde ve bellek olarak iki tür alan mevcuttur ve bu alanlar birbirlerinden ayrışmayan, kopmayan alanlardır. Bu iki alan birbirini tamamlar niteliktedir demek yanlış olmayacaktır. Öyle ki madde insan zekâsı tarafından algılanabilir ancak bu eksik kalacaktır ya da kendince bir yorumlama yapacaktır ki bu da metafizik alan için pek de doğru bir yansıma olmayacaktır. Bu noktada o, insanın bu sınırlı yapıdan ayrılıp sezgisine başvurması gerektiği noktasına dikkat çeker. Bergson bu sezgi kavramıyla Kant'ın rölativizmini de çürütmeye çalışmaktadır.

Nurettin topçu da bu noktada Bergson'la belli bir uyum gösterir diyebiliriz. Ona göre de insan aklıyla belli bir noktaya gelebilmektedir. Bu noktadan sonra ise metafizik alanı kavrayabileceği kalp ve ilhamdan destek almaya ihtiyaç duymaktadır.

Bergson, Dinleri “*Statik*” ve “*Dinamik*” olarak ikiye ayırır. Bu ayırmda o statik dinin artık tekerrür eden bir takım hareketler olduğunu vurgulamış ve aynı zamanda da dinamik dinin statik dine nazaran canlılığını koruyan, kâinata ve ahlak felsefesine etki eden bir nitelikte olmalıdır. Topçu statik dini insanlara verebileceği bir şey olmadığından bahseder. Ona göre din, basit hareketlerden oluşan bir şey olmaktan ziyade bir aşk ve bağlılıktır diyebiliriz. Bu noktada tasavvufa değinen

Topçu, tasavvufun insanın dinini yaşamasında dinamik bir etkiye sahip olduğunu ve insan için dini yaşamada en iyi tutum olduğunu vurgulamıştır diyebiliriz.

Millet Mistikleri

Hayatını eğitim öğretim faaliyetleriyle devam ettiren Nurettin Topçu'nun, aynı zamanda hayatı boyunca kendisini de yeni bilgiler öğrenmeye adanmış söyleyebiliriz. Öğrenmesini ve düşüncesinin gelişimini etkileyen, ufuk açıcı millet mistiklerinden söz etmek mümkündür. Fransa yaşamı sonrası İstanbul'a döndüğünde çocukluk arkadaşı Sırrı Bey aracılığıyla dönemin manevi kişilerinden olan Hasib ve Abdülaziz Efendilerle tanışan Nurettin Topçu, yaşamı boyunca sürecekt etkiler almıştır. 1945 yılında tasavvuf düşüncesine sahip Nakşî Şeyhi Abdülaziz Bekkine Efendinin düşüncelerini önemseydiğini görüyoruz. Fakat tasavvufa olan ilgisinin Fransa yıllarında tanışıklığı olan kişiler ve özellikle Hallac-ı Mansur araştırmacısı olan Louis Massignon ile olan tanışıklığının etkili olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Kara İ. , 2017, s. 34).

Nitekim İsyân Ahlakı adlı tezinin son bölümü, 'Ene'l- Hakk' düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. Nurettin Topçu'nun tasavvuf düşüncesinde bizzat Allah'ın varlığı ve birliği anlayışının, İslam düşüncesinde tercih edilebilecek meşru bir yol olmaktan ziyade insanın şahsiyetini ortaya çıkaran güçlü bir irade ile hareket ve isyan fikri taşıması nedeniyle kelam ve fıkıh bağlantılı yorumların önünde olduğu söylenebilir. Vahdet-i vücud kavramının tanımına kısaca bakacak olursak vücudun birliği anlamına gelen, bütün varlıkları Allah'ın isim ve sıfatlarından ortaya çıktığını kabul ederek gerçek vücut olarak Allah'ı bilme ve tanıma düşüncesinden oluştuğunu söylemek mümkündür (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 677). Vahdet-i Vücut anlayışındaki bu birlik Nurettin Topçu düşüncesine göre de Allah ile eşyanın ve insan mevcudiyetinin birbiriyle bağıntılı iki farklı varlık şekli olarak düşünülmeden külli ile cüzi irade olarak ayrılmamasını, aynı zamanda dini düşünüşte insanın yücelmesini kolaylaştırmaktadır (Kara İ. , 2016, s. 76).

Nurettin Topçu Erkek Lisesinden de hocası olan Celal Ökten'den İslam düşüncesinde yer alan konularda ve felsefe gibi birçok alanda faydalanmıştır.

Sonraki zamanlarda ise İmam Hatip Okulu'nun kuruluşunda programların ve derslerin hazırlanması konularında birlikte çalışmışlardır (Kara İ. , 2017, s. 35).

Ayrıca Nurettin Topçu düşüncesinde önemli bir yer tutan Anadoluçuluk düşüncesinin oluşmasına etkisi Hüseyin Avni Ulaş'tan sonra Remzi Oğuz Arık'ın önemli etkileri vardır. Remzi Oğuz Arık Fransa eğitimi sırasında memleket sevdasına devam ederek orda yüze yakın öğrenciyi Paris'te Türk Talebe Cemiyeti adı altında bir araya getirmiştir (Birgül, 2013, s. 180-181). 1930 yılında Paris'te başlayan Remzi Oğuz Arık ve Nurettin Topçu tanışıklığı yıllar ilerledikçe köklü bir dostluğa dönüşmüştür. Daha sonraları Nurettin Topçu tarafından işlenerek ve sistemleştirerek ruhçu ve sosyalist Anadolu Milliyetçiliğinin Remzi Oğuz Arık'tan bir takım sosyal ve siyasi meseleleri fark ettirmesiyle gelişmesinde pay sahibi olduğu söylenebilir (Birgül, 2013, s. 201).

Fransa yıllarında tanıştığı Ziyaeddin Fındıkoğlu da Nurettin Topçu düşüncesinin gelişiminde zikredilmesi gereken isimlerdendir. Çünkü ilk olarak Nurettin Topçu'nun Ziyaeddin Fındıkoğlu'na ithaf ettiği yazısında, Anadolu düşüncesinin tarihçesine ait önemli açıklamaları vardır. Diğer önemi ise bir zamanlar Anadolu düşüncesinin önemli isimlerinden iken siyasi baskılar ve eğitim yıllarının etkisiyle de Anadolu düşüncesinde yer edinen bir kişi olarak karşımıza çıkar. Sonuç olarak Nurettin Topçu düşüncesini incelediğimiz Ziyaeddin Fındıkoğlu'nun düşünce ve sözlerinin temelde pozitif etkiler taşıdığını ve ilerlemeci tarih anlayışıyla düşüncelerini oluşturmaya çalıştığını söyleyebiliriz (Birgül, 2013, s. 223).

İkinci Meşrutiyet'in ikinci senesinde İstanbul'da gözlerini açan Nurettin Topçu, ilk ve orta eğitimini Osmanlı Devletinin çöküş dönemlerinde, lise eğitimini Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, üniversite ve doktora eğitimini ise Fransa'da yapmıştır. Onun Anadolu tarih ve kültür tecrübesini önemseyerek aynı zamanda İslam düşüncesinin belirleyiciliğiyle özelde ise Tasavvuf düşüncesi bağlamında ortaya çıkan düşünce sınırlarını, Batı dünyası ve insanlık tecrübesiyle birleştirilmiş bir düşünce dünyasının olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Nurettin Topçu ele aldığı meselelerde esas itibarıyla yaşadığı dönemde devletin, toplumun ve insanların içinde bulunduğu problemlere sessiz kalmayarak bizzat karışıklıklar içinde

kaybolmaya başlayan temel problemlere ışık tutmaya çalışmıştır. İlk yazılarından itibaren Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesini düşünmesiyle birlikte aynı zamanda onu aşmaya çalışarak eleştirel bir bakış açısıyla yeni devlet, millet ve insan biçimi oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Değişimi ortaya koyarak temelde yeniden inşa edilmiş ilim, tarih, ahlak, sanat, felsefe, tasavvuf anlayışını geliştirmeye çalışmıştır. Metafiziği saf dışı bırakmaya çalışan felsefi akımların karşısında duygu, akıl, sezgi ve aşk gibi kavramları yeniden harmanlayarak ahlak temelli bir felsefe düşüncesi oluşturduğunu ifade edebiliriz (Kara İ. , 2017, s. 38).

Nurettin Topçu özel anlamlar yüklediği Blondel felsefesi terimlerinden “*Action*” kavramına yeni bir içerik kazandırarak isyan, hareket, irade kavramlarını dönemin ahlak, felsefe ve kapitalist dünya görüşüne karşı fikirlerini geliştirmiştir. Düşünce ve fikir hayatında önemli bir yeri olan Hareket Dergisi’nin de o dönemlerde yapılabilecek en iyi işlerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Nurettin Topçu İzmir’de olduğu zamanlarda İstanbul’da basılan Hareket Dergisi Cumhuriyet döneminin ilk eleştirel bakış açısının oluşturulmasına katkı sağladığı ve daha ilk sayılarındaki özenle hazırladığı iddialı yazılarıyla dikkat çekmiştir (Kara İ. , 2016, s. 56). Avrupa’da bulunduğu altı yıl boyunca düşünce dünyasını etkileyen birçok insanla tanışmış, çeşitli olaylarda gözlem yapma fırsatı bulmuştur. İçinde bulunduğu ortamların onu değiştirmesinden ziyade içinde hissettiği ızdırap ve arayışları ile felsefi ve fikri açıdan kendisini geliştirmiştir. Toplumunu içinde bulunduğu durumları o yıllarında da hissederek içinde bulunulan buhranlı dönemleri aşabilmeyi amaçlamıştır (Birgül, 2013, s. 230).

Nurettin Topçu düşüncesinde ahlakın öncelikli konuların başında geldiği ve ona göre, dinin varlığını anlayabilmek için ahlakın gelişmiş olarak toplumda görülmesi kaçınılmazdır (Topçu, 2011a, s. 91). Ahlakın belirgin olarak görülebilmesiyle din ve ahlakın birbirinden ayrılmayacak önemli husus olduğunu ve bir takım kuralların daha geniş anlamıyla din ile kapsanabildiğini söyleyebiliriz. Ahlak düşüncesinin hareketi ilmi ve dini emirlerin amacı olarak, dine yönelişten sonraki süreçte iradeli hareketimizin oluşumunu sağladığını söyleyebiliriz (Topçu, 2014a, s. 99). İnsanlığımızın yükselişi için ise ilahi iradeyi anlamının ilahi iradeye

ışık tutacak yolda ilerlemekle olabileceğini söylediğini mümkün görünmektedir (Topçu, 2012, s. 17).

Sonuç olarak Topçu'nun Türk İslam Düşüncesine katkıları önemlidir. Her anlamda kendini yetiştirmeye gayret edinmiş, aynı zamanda *Yarıncı Türkiye* adlı eserinde söylediği gibi sabırlı, azimli ve gösterişsiz emekçi öğretme sevdasıyla hizmet eden bir gençlik hayaliyle olması gerekenin nasıl yapılabileceğini bizlere anlatmayı kendine görev bilmiştir. Öncelikli olarak okullarımızı geçmiş yılların dehalarıyla buluşturup, ilim, irfan ve sanat dünyamızı yeniden şekillendirmenin gerektiği düşünmüştür. Daha sonra milli kültürümüzü iyi anlayabilmek için millet mistiklerimizi iyi bir şekilde okuyup analiz edilmesinin gerekli olduğunu iddia etmiştir. Tasavvufi düşünceyi Mevlana, Yunus Emre gibi millet mistiklerimiz merkezli bakış açısıyla toplumsal problemlere çareler üretebileceğimizi anlatmaya çalışmıştır. İlim insanlarının ihlâs ve samimiyetle öğrenme ve öğretme aşkından vazgeçmeden millet ve devlet için yeni tohumlar ekmeye devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Batı düşüncesindeki yeni gelişmeleri inceleyerek Batı düşüncesinden gerekli çıkarımları yapabilmeli aynı zamanda Nurettin Topçu'nun özellikle üzerinde durduğu konunun, hakikatin izinde kalabilmeyi bilmenin önemi olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Nurettin Topçu'nun isyanının gayesi, kültürü içindeki eleştirel düşüncedeki büyüklüğü, toplumun değerlerinin unutulmasından ızdırap duyması ve Türk-İslam düşüncesinin yeniden ihya özlemi ile açıklanabilir. Anlaşıyor ki, onun derdi düşünce dünyamızdaki kültürel yozlaşmadır. Nurettin Topçu'nun isyan düşüncesi, iradenin, sonsuz varlığa ulaşmak maksadıyla her çeşit çıkar ve nefsin yoksulluklarıyla, tutkularına başkaldırmadır (Topçu, 2017, s. 330-333).

BİRİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA FELSEFE

1. Yaşadığı Dönem ve Felsefe Algısı

Nurettin Topçu'nun Düşüncesindeki tasavvuf görüşüne başlamadan önce on dokuzuncu yüzyılın kurucu, otoriter düşüncesi, bu dönem özelinde olan pozitivizmin metafiziğe bakış açısını eleştirerek ve çağdaş felsefe literatüründe özgür irade anlayışı arasındaki ilişki ile ilgili betimleyici önemi olan bir sınıflandırmayı temel alarak Nurettin Topçu'nun yaşadığı döneme dair eleştirilerini analiz etmeyi uygun görmekteyiz.

Buna göre on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan düşünceler olarak ifade edilen pozitivizm, komünizm, faydacılık, sosyolojizm gibi anlayışların, düşüncenin belirleyicisi olarak ön plana çıktığı söylenebilir. İnsanlığın var olmasından itibaren düşüncenin hep bir görevi olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple on dokuzuncu yüzyılda felsefenin gayesi bütün bilimleri tek çatı altında toplayacak olan genel ilkelerini bulmak ve bulunan ilkelerle birlikte toplumsal düzenin yeniden kurumaktır denebilir. Pozitivist düşünce bilimsel düşünceyle bütünleşmiş konumdadır. Bilimsel bilgi haricinde bir bilgiye ve hatta metafiziğe kesinlikle yer bırakmamayı amaç edindiklerini söylemek mümkündür (Taşkın & Becermen, 2013, s. 367). Temel özelliği olarak ifade edebileceğimiz bu düşünce yalnızca bilimi geçerli bilgi türü olarak görmesi ve sadece olguları bilinebilen, üzerinde inceleme yapılabilecek tek nesne alanı olarak kabul etmeleri belki de düşünceyi köşeye sıkıştırmaya çalışan anlayışın başlangıcı niteliğindedir (Taşkın & Becermen, 2013, s. 366). Bilimsel yöneme işaret eden bu anlayış felsefenin de sınırlarını çizmeye yönelik uygulamayı Saint Simon aracılığıyla hissettirmeye başlamıştı (İçli, 2011, s. 17-20). Fakat düşünce üzerindeki metafizik bilgi anlayışının felsefenin ve hatta insanın var olduğu dönemden bu yana söz konusu olmasının inkâr niteliğinde olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Fakat pozitivistlerin aksine metafizik genel itibarıyla konu bakımından doğa ve bilimsel bilgilerden farklıdır. Antik dünyada oluşturulan doğa ile ilişkili kuramlar geliştirilerek doğa bilimlerini olanaklı hale getirmiştir. Oluşturulan doğa kuramları ise metafiziği ortaya çıkarmıştır. Bilim doğası üzerine yanlış kanılar pozitivistlerin metafizik dendiğinde ön yargıyla

yaklaşımları bugünkü anlamıyla iki zıt kutbu ifade eder şekle büründüğü söylenebilir. Ancak bilim ile metafiziğin birbirini destekleyen ve bununla birlikte tamamlayan alanlar olarak görülmesi mümkündür. Çünkü metafiziki anlamda bir incelemeye girişildiğinde doğa bilimleri içinde ulaşılan sonuçların varlık ve değişimi ile ilgili araştırmaların bir parçası olarak ifade ederken, enine boyuna yapılmış bir bilimsel araştırmanın da metafizik alanında oluşturulan bilgilere kayıtsız kalamayacağı söylenebilir. Metafiziki kuramlar, iç tutarlılığının yanı sıra varlık bilimsel ekonomi ilkesi ve benzeri ilkelere başvurarak birbiri ile karşılaştırmak mümkündür. Bu sebeple metafiziğin de pozitivist düşüncenin bilgi ve bilimselliği bağlamındaki düşüncesinin zıddına temellendirilmiş ölçülerle evreni anlama ve araştırma çabası olarak görülmesi mümkündür (Taşdelen, 2007, s. 87).

Bu konuda ifade edilmesini gerekli gördüğümüz ikinci husus ise tarihsel süreci açısından çağdaş batı düşüncesinin on dokuzuncu yüzyıl sonlarında gelişmeye başlayan ve büyük farklı bakış açılarının geliştirdiği yirminci yüzyıl felsefesinin varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda çeşitlilik nedeniyle yirminci yüzyıl felsefesinin tanımlanmasının zorluğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte dikkat çeken bir diğer özellik ise sınırlarının ve kesin çizgilerin olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni aydınlanma sonrası eleştiriler ve on dokuzuncu yüzyıl felsefesi hakkında çeşitli yorumların oluşmasıdır. Bu yüzden modern felsefenin devamı şeklinde görüldüğü gibi düşünce üzerinde tahakküm kurmuş anlayışlara yönelik katı bir eleştiriyle düşüncenin farklılaştığı söylenebilir. Bu nedenle yirminci yüzyıl felsefesi genelinde çeşitliliğin çok olduğu bir tablo çizmek mümkündür (Küçükalp & Cevizci , 2014, s. 175).

Nitekim çağdaş batı düşüncesini dile getirmemizin temel amacı Nurettin Topçu'nun da içinde bulunduğu dönemden tamamen bağımsız bir anlayışla felsefesini oluşturmadığını açıklar niteliktedir. Çünkü bulunduğu dönemdeki tartışmalar, özne odaklı, rasyonel, mekanik dünya görünüşünün temel alındığı ve bilimsel açıklamaları kabul gören tek açıklama yöntemi olarak benimsendiği aydınlanmacı romantik anlayışları irdelemektedir. Sadece akıl merkezli sistemin sarsılmasına ve modern düşüncenin insanı kendi varsayımlarıyla kafes altına aldığı temel kabullerine eleştiriye açılmasına katkı sağladığı söylenebilir. Yirminci yüzyıl felsefesinde karşımıza çıkan pek çok düşüncenin özelliği Nurettin Topçu felsefesinde

görebileceğimiz metafizik düşünce tarzını modern batı düşüncesindeki aksine önemli olması sebebiyle geri plana atılan unsurların bağlamında düşünebilmenin yollarını araştırmıştır. Bu doğrultuda geliştiğini söyleyebileceğimiz yirminci yüzyıl felsefesini iki temel üzerinden incelemek mümkündür. İlk olarak modern felsefeye bağlı kalınarak yirminci yüzyılda yeniden sistematize edilmesidir. İkincisi ise düşünürümüzü de farklılıklarına rağmen bu düşüncenin içinde değerlendirebileceğimiz batı metafiziğine, modern düşünce ve aydınlanma düşüncesine dair eleştirilerin ön plana çıktığı Kıta Avrupa felsefesinden bahsetmek mümkündür. (Küçükalp & Cevizci , 2014, s. 176). Burada Nurettin Topçu'yu ikinci çizgide değerlendirmeyi gerekli kılan farklılıklar nedir? sorusunun cevabını açıklamaya çalışmak başlığımızın amacına ulaşması için gerekli görülmektedir. Nurettin Topçu eserleri ve hayatı incelendiğinde içinde bulunduğu toplumun ve dönemin ıstıraplarını çektiği söylenebilir. Yegâne gayesi şahsiyet oluşumu ve bu şahsiyetin isyanıyla hürriyetine kavuşması hakikate doğru yol alması amaçlanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin modernist bir anlayışla yeniden inşasının devam etmesi Nurettin Topçu düşüncesinin oluşturduğu hareket fikrinin anlaşılmasını zorlaştırdığını söylemek mümkündür.

Din görünümlü dinsel pozitivistlerin de katkılarıyla Türkiye'nin geleceğine yön verme adayı pozitivist düşünceler, gelecek dönemlerde oluşan problemlerin mimarı konumundadır (Mollaer, 2016, s. 163):

Makine maddeyi kutsallaştırdı(...) Müslümanlarında makine hayranlığına yer yer şahit oluyoruz(...) Hani şeyh efendi var ki, fabrika açıyor; bacalara da dini ismi koyuyor. Bu sapıklıklar, bu şaşkınlıklar İslam davasının karşısındadır (Güler, 2006, s. 426).” Nurettin Topçu'nun da ifade ettiği gibi pozitivist düşünce her alanda kendini göstererek en çarpık ve karmaşık yapıya bürünmüştür. Çünkü hareket üzerine ifade ettikleri gibi, hakkıyla tanınmaya fırsat verilmemiş, verilse bile çilesi çekilmemiş düşünceler toplumun üzerinde eğreti durmaya mahkûmdurlar (Topçu, 2011b, s. 61).

Yukarıda ikinci çizgide değerlendirmeyi gerekli kılan farklılıklar nedir sorusunun cevabına yönelik en makul açıklama modernite ile birlikte oluşturulmaya çalışılan pozitivist felsefeyi kuşatması ve yirminci yüzyıl filozofu Heidegger'in bu kuşatmaya dair izah etmeye çalıştığı modern teknolojinin varoluşa yönelik kışkırtıcı yaklaşımı varlığın unutulmasına yönelik düşünceleri açıklama gayretindedir

(Mollaer, 2016, s. 166). Burada düşünürümüz de bu varlığın unutulmasını eleştirileriyle izah etmeye çalıştığını söylemek mümkündür:

İşin doğrusu şudur ki, biz kâinatı tam bir nizam içerisinde tasarlıyoruz. Ferdin bu tasarımı cemiyeti bozmuyor. Aynı görüşe tabi oluyor. Fakat cemiyet bununla kalmayarak, Durkheim'ın iddiasında, bu kâinatın nizamının tasarımı kendine mal ediyor, onun, kendisinin eseri olduğu iddiası meydana çıkıyor. Hatta ahlaki yaşayışımızın nizam içinde akışına bakarak bu iddia sahipleri, Yahudi mahareti ile ahlaklılığın, cemiyet tarafından meydana getirilmiş bir değer olduğunu söyleyecek kadar ileri gittiler ve bundan insan ruhunun katli hususunda kurnazca bir fetva çıkardılar: Fert yok, cemiyet var (Topçu, 2017l, s. 76)

Heidegger kendine özgü yorumuyla modernistlerin aksine Aristoteles'i de içine alan ve aynı zamanda eleştiren düşünce anlayışıyla felsefesini oluşturmaya çalışır. Aydınlanmanın önemli temsilcisi olan Kant'ın üzerinden dönemin metafizik problemlerini eleştirdiği söylenebilir. Yirminci yüzyılın ikinci çizgisini ve Heidegger'i farklı kılan varlığın anlam sorununu somut anlamda ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre modern dönemde varlığın alanı unutulmakla kalmayarak, gerektiği gibi ortaya konulmadığını düşünmüştür. Çünkü varlığı olanı, olan olarak belirleyen şey şeklinde nitelendirdiği söylenebilir. Nurettin Topçu'nun isyan, hareket olarak adlandırdığı kavramı ile Heidegger'in *Dasein* diye adlandırılan *olma* kipinin çıkış noktası olduğunu söylemek mümkündür. Burada kısaca tanımını yapmak gerekirse *Dasein*'i özgün kılan varlığına yine konusu olan bu aynı varlıktan gidilen bir olan olmak durumundadır. Varlığı kavrayabilmenin kendi, *Dasein*'in varlığının bir açıklamasıdır. Varoluşça yapılan bu çözümlemenin kendisi temel bir varlık bilimi olarak nitelemek mümkündür. Bu aynı zamanda varlığın çözümlenmesindeki kendilik durumu dönüşüyle birlikte bütün felsefi soruların da bitiş ve başlangıç aşamalarını belirlediği söylenebilir (Bochenski J. , 1997, s. 193-194).

Sonuç olarak Nurettin Topçu yaşadığı dönemde felsefe algısı on dokuzuncu yüzyıl felsefesinin katı materyalist düşüncesinden farklı şekilde gelişmeye başlamıştır. Düşünürümüz Fransa'nın önemli metafizikçilerinden Blondel'in "*Şarkta felsefe olmaz, burada kal*" (Birinci, 2006) düşüncesine rağmen o taşranın ve memleketin içinde bulunduğu düşüncesizlik ekseninden düşünmeye davet etmek için mücadele vererek millet şuurundan vazgeçmemektedir. Hayatını şahsiyet

yetiştirebilmek ve biraz felsefe, bir miktar pozitivist anlayışa bağımlı bilim felsefesi, bolca sembolik mantık bağlamında gelişen düşünceleri eleştirerek bizim diyebileceğimiz felsefe arayışına yöneldiğini söyleyebiliriz (Mollaer, 2016, s. 158). On dokuzuncu yüzyıl sonları ve Yirminci yüzyıl arasında ise Heidegger gibi birçok filozof felsefi soruşturmalarıyla felsefenin üzerinde bulunan ölü toprağı atmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Çünkü modern katı bir değişimin sonucunda oluşturulurken insana ve topluma da uygulamayı ifade eder. Modernitenin belirtileri olan dört aşaması (bilimsel, siyasal, kültürel ve teknik) toplum ve bireyi biriciklik anlamında bir engellemeye sürüklediğini söylemek mümkündür (Küçük, 2011, s. 112-113).

Bununla birlikte düşünürümüze göre felsefi anlayışımız ebedi iman ve düşüncenin aşk ile beraber ilmin kendine özgü arayışına ait zihniyetin ürünü olmak durumundadır. Felsefi düşüncenin toplumsal bir çabanın sonucu olmaması sebebiyle aynı zamanda topluma özgü ilim ortaya çıkmadığı söylenebilir. İlmin bizzat hakikatin aşkını içeren karşılıksız ilişki ile oluşturulmasını gerekli görmektedir (Topçu, 2017ğ, s. 38). Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi dönem itibariyle düşünce anlamındaki karmaşalar düşünürümüzü bazı zamanlar umutsuzluğa düşürse de Anadolu'ya olan inancını hiç yitirmediği söylenebilir. Düşünürümüze göre harekete ve isyana ulaştıracak şuur ise geçmişin izlerini taşıyan ve bunları yaşam serüveninde aktive eden hakikat yolcularının düşüncüyü şekillendirmesiyle mümkündür. Mesuliyet şuurunu kazanmış olan bu şahsiyetler menfi duyguların peşine düşmeden ilmin yerleşmesi için hareket etmekten keyif alan görev adamı olmasını gerekli gördüğünü söylemek mümkündür. İslam düşüncesine samimi yaklaşımın yenilikler getireceğine inan Nurettin Topçu, felsefi düşünceye dayanmayan fikir hareketinin de yıkılmaz fikirlere dayanması mümkün değildir. Bu yüzden dinin emirlerinin ezberlenmekten ziyade asıl kaynaklara yönelerek düşüncenin yeniden şekillenmesi söz konusudur. Burada düşüncenin gelişmesi ve kişinin biricikliğini ele alarak düşünürümüzün tasavvufi yönelimini bu anlayışla izah etmeye çalıştığını düşünmek mümkündür.

2. Felsefe Nedir?

Nurettin Topçu düşüncesine bakıldığında Cumhuriyet Dönemi Türk düşünce geleneği içerisinde kültürel sürekliliğin ne olduğunu kavramak bakımından önemli bir konumda bulunduğunu söylemek mümkündür. Düşüncenin var olabilmesi ve gelişebilmesi için zamana ve bu zamanın el verdiği uygun ortama ihtiyaç vardır. İşte bu sebeplerden düşünce dünyasında gelenekler oluşturabilmek, sürekliliği sağlamak bakımından önemli olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Çünkü bir düşünce insanını gelenek içerisinde ele aldığımızda, o kişinin yaşadığı dönemdeki problemlerle bir bağlantısının olup olmadığını bir bağlantısı varsa nasıl olduğunu, düşüncesinde hangi kavramsal çerçevelerin olduğunu anlayabilmek açısından kolaylık sağlar. Nurettin Topçu'nun hem Batı düşüncesi açısından değerli olduğu hem de Türk düşüncesi açısından değerlendirilmesi gereken bir düşünür olduğunu söylemek mümkündür. Felsefesinin düşünce tarihi bağlamında kendine özgü duruşu olduğu gibi siyasi ve kültürel geleneklerimiz düşünüldüğünde duruşa ve belli bir davranışa sahiptir. Çünkü düşünceleri incelendiğinde hem tarihsel devamlılık hem de sistematik bir tutarlılıktan söz etmek mümkün görünmektedir. Ancak katı, biriktirerek, kurgusal fikirleri inceleyip, işleyen savunan bir düşünce insanı olmak yerine kültürü ile bütünleşmiş, fikir ve yaşayış biçimi olarak gösterebilmiş bir felsefe anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir(Bayraktar, 2014, s. 317).

Batı düşüncesi açısından baktığımızda ilk kaynakları arasında: Sokrates, Platon, Descartes, Kant, Rousseau, Bergson ve Blondel sayılabilir. Bütün bu düşünürlerden faydalanarak kendine özgü felsefi anlayışını oluşturmuştur. Nurettin Topçu, düşüncesini oluştururken sadece düşünce olarak kendine yakın hissettiklerini incelemek yerine batı geleneği açısından hem düşüncesini benimsediği hem de eleştirdiği görüşler bağlamında kendine özgü bir konumu belirlemeye çalıştığını söylemek mümkün görünmektedir. Bununla birlikte felsefi kavram ve izmlere de karşı duruşunu ifade etmiş, Materyalizm, Pozitivizm, Diyalektik Materyalizm, Anarşizm, Konformizm, Sosyalizm gibi felsefenin temel kavram ve doktrinlerinden sayılabilecek düşünceleri incelemiş,

çıkamazlarını ve eleştirilerini yaparak kendi felsefi tavır alış ve kurgusu çerçevesinde kullanmıştır(Bayraktar, 2014, s. 318).

Nurettin Topçu'nun felsefe ders kitabındaki bilgi tasnifine bakıldığında öncelikle bir bilgi ayrımı yapmakla işe başlar. Çevremizdeki eşyanın bilgisini yöntemsiz bir şekilde elde ederken oluşan bilgileri düzensiz bilgiler olarak adlandırır. Bu bilgiler, genellikle insan yaşamının anlaşılmasını kolaylaştırır. Burada düzensiz bilginin dikkat çeken özelliği ise bilgiyi elde eden kişilerin yönelimleriyle karşılık bulur ve her bireye göre değişiklik gösterebilir. Örneğin; Yağmurun yağması bilgisi bir çiftçi için faydalı iken dışarıda futbol oynamak isteyen çocuklar için istenmeyen bir olaydır. Fakat insan bilgisini düşündüğümüzde sadece düzensiz bilgilerden oluşmadığını görmek mümkündür. Düzensiz bilgiler aracılığıyla da bilimler oluşturulmaktadır. Bilimin bilgisi ise düzensiz bilgiden farklı olarak belli yöntemlerle elde edilir ve herkes için genel bir anlam ifade eder. Bununla birlikte bilimler kendi konusu bakımından kendine özgü yöntem biçimi oluşturmuştur. Bilimsel bilginin oluşması için muhakkak belli yöntem aşamalarından geçilmesi gerekmektedir. Bilimsel bilgi aynı zamanda olayları ele alırken birer birer olayların bilgisi elde edilmeyip, aynı özelliklere sahip eşyanın genel özelliklerinin tanınmasına yöneliktir. Örneğin biyolojide hayvanlar hakkında araştırma yapıldığında ortak özelliklere sahip olanlar ayrılarak grupların özel nitelikleri açıklanır. Bu inceleme yapılan hayvanların değil bütün hayvanların genel bilgisini oluşturur. Bilimsel bilginin bir diğer özelliği ise tarafsız olmasıdır. Sadece bizatihi olaya konu olan eşyanın karakteristik özelliklerinin ortaya koyucusu olarak görülmektedir. Düzensiz bilgiden bu özellikleriyle ayrılan bilimin bilgisi eşya ve evrene dair insanın muammasının biraz daha aydınlanmasının sağlayıcısıdır. Bu bilgiye ayrıca teknik bilgi demek de mümkündür(Topçu, 2014, s. 12-13).

Nurettin Topçu düşüncesinde felsefeye bakacak olursak, felsefenin kavramsal çerçevesi elde edilmiş bilgilerimizin üzerine çıkarak hepsinin ötesinde bir genelliğe sahiptir. Böylece felsefe sonuçların hepsini birleştirici bir rol almaktadır. Bununla birlikte bilimsel yöntemlerle elde edilen sonuçları felsefenin temel dayanaklarından olan akılla birleştirmesi söz konusudur(Topçu, 2014, s.

12). Deneysel bir bilgi olmamasına rağmen deneyleri de içine alan daha büyük etkisinden söz etmek mümkündür. Örneğin; biyolojinin konusu olan canlı varlıklar üzerine her alanda bilimsel bilgiler öğrenebiliriz. Fakat biyoloji felsefesi açısından baktığımızda biyoloji bilimi bilgilerinin tümünü kapsayıcı niteliktedir. Bilginin sınırsızlığından yola çıkarak her alanda felsefi düşüncenin oluşturulabileceğinden söz edebiliriz. Bilim deneyle bilgiler edinirken, felsefe akıl aracılığıyla bilimlerin üstünde daha kapsayıcı sonuçlara ulaştırır. Akıl aracılığıyla oluşturulan felsefi bilginin değeri alandaki filozofun özgür iradesine aittir. Fakat bu filozofun özgürlüğü felsefi metot içerisinde anlam kazanır. Bu nedenle felsefi bilginin, bilimsel bilgiden ayrıcalığı öznel niteliklere sahip olmasıdır. Filozof hayal gücü sayesinde özgürce sentezleme yaparak eserini ortaya koyar. Burada filozofun hayal gücünde kurguladıklarını bilimsel bir yöntemle oluşturduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Fakat Nurettin Topçu modern bilim anlayışının aynı zamanda eleştiri konusu olmasının gerektiğini söylemektedir. Çünkü Sadece menfaat ve fayda anlayışının hakikat araştırmasına ket vurduğunu belirtmiş, hakikat düşüncesinin ise sadece bilim ve bilimsel bilgiyle bilinebileceği fikrini eleştirmiştir. Çünkü bilim ve felsefenin konu, yöntem ve sonuçları açısından birbirinden farkları vardır. Bilim konu bakımından olayları inceleyerek, olayların çözümlenerek kanuna ulaşmayı amaç edinmektedir. Felsefeye baktığımızda ise olayları olduğu gibi alarak evreni bir bütün halinde açıklamaya çalışır. Bilimsel bilginin alanı dışında kalan konuları da felsefe konu edinir. Bilimsel bilgi yalnızca deney yöntemini kullanırken, felsefe düşüncesinde deneyin konusu olanlarda dâhil olmakla birlikte deney haricindeki düşünce ve akıl yürütme yöntemlerini de kullanabilir. Filozoflar, kendi yöntemlerini kendisi oluşturur. Ayrıca bilimsel bilgiler net olarak herkes için geçerli kesin bilgiler verirken, felsefi bilginin kimseye kendini zorunluluk ile kabul ettirmesi söz konusu değildir (Topçu, 2014, s. 15).

Topçu'ya göre farklılıklarına rağmen bir takım ilişki ve bağlantılardan bahsetmek mümkündür. Öncelikle felsefenin bilimsel bilgilerin bilgisinden yararlandığı söylenebilir. Biyoloji bilimi olmadan, tabiat felsefesinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bilimle birlikte felsefenin üzerine konuştuğu

konuları deney ve gözlem sonuçlarına tamamen zıt sonuçlara ulaşmaması zorunludur. Çünkü felsefi düşünce bilimin eleştirisini yaparak, ulaşılan sonuçları sıraya koyar. Bilimler arasındaki ayrıntıları açıklar. Felsefenin bilimlerin oluşmasında ve devamlılığında etkilidir. Üzerinde konuştuğu ve tartıştığı konularla bilime yeni alanlar sunmaktadır. Çünkü düşüncelerin sadece deneysel bilginin bilgisiyle yetinmediği, düşünme alanını sürekli genişlettiği görülmektedir(Topçu, 2014, s. 16).

Topçu'ya göre bilimsel bilgi açısından düşünce olayların çözümüne yöneliktir. Gerçekliği bilgilerimizin asıl kaynağı ve ölçüsü olarak görür. Felsefede ise böyle bir gerçeklik söz konusu değildir. Fakat bilim olayları dar açıdan incelerken, felsefe bir bütün olarak ele alır. Bilim gerçekliği olduğu gibi incelemek yerine çözümleyerek gerçekliğe ulaştıran kümeleri ortaya çıkarır. Aynı zamanda ortaya çıkardığı sözel yönlerinin yanında sayısal değerini de açıklar. Felsefe de ise ele aldıkları konuların gerçeklikte tanımlanan ve zihnimizde oluşturulan bilgileri anlamlandırma çabasına girer. Eleştirel düşünce bilginin apaçık ortaya koyulduğu durumlarda bile bilgiyi doğrudan kabul etmek yerine üzerinde bir takım kuşkuyla bilgiyi analiz etmeye çalışır. Hiçbir zaman tamamen bitmişlik söz konusu değildir. Nurettin Topçu'nun bu iki alanı birleştirdiğini iddia ettiği hakikat sevgisi ise bilim ve felsefenin sahip oldukları ahlaki karakterden bahsetmektedir. Bu özellik, yalnızca amaç olarak bilim ve felsefe yapmak düşüncesine sahip olmak anlamına gelmektedir. Hakikat aşkı da diyebileceğimiz bu düşünce ile bütün menfaat endişelerini ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bilim ve felsefenin tamamen aynı olduğunu söyleyemesek de aralarında bir takım benzerliklerden söz etmek mümkün görünmektedir. Yani felsefeyi Topçu'ya göre dar anlamıyla kısaca tanımlamak gerekirse: Duyuların dış dünya dışında, düşüncemizle oluşturmaya çalıştığımız bilgilerin tümüdür (Topçu, 2014, s. 19-21).

İsyan ahlakçısının düşüncesinde dış dünyada olup bitenlerden ziyade insanın özgürlük savaşı ve toplumun insanlara dikte ettiklerinin eleştirisi önemli bir yere sahiptir. Yani felsefe insan ve dış dünya arasındaki ilişkilerinin nasıl

olması gerektiğinin yanı sıra toplumsal yaşamın çarpıklıklarını düzeltmek için insanlara ufuk açıcudur(Mollaer, 2016, s. 204).

Felsefe, her şeyden önce biricik kılavuzumuz olan aklın kullanılmasını öğretir(...) aklın saltanatını kuracak olan felsefe, iç hayatımızın bütün hareketlerini ve bütün unsurlarını birleştirmek suretiyle ruh yapımızdaki ahlak ve nizamın kurucusu olacaktır(...) Aklımızın âlemi bütün halinde kavrayışı demek olan felsefe ahlakımızın da sanatkârıdır(...) Eğer dünyanın bütün halinde görünüşüne, yani felsefi görünüşe sahip değilsek, etrafta klişe halinde ahlak çerçeveleri araştırır, yabancı veya hurda haline gelmiş örfleri hiç tenkit etmeden benimseriz ve her birimiz hurda çarşısından tedarik ettiği örflerin kırıntısıyla birbirimize çarpır deviririz(...) Felsefe dini inanışlarımızın da üstadıdır. O olmazsa din adı altında halka sunulan her efsaneyi dini inanış yaparız. İbadet hareketleri yapan herkesin din adamı diye arkasından gideriz. Daha mabetlerini bir gulgule ticarethanesi olmaktan kurtaramayan adamların telkinlerine kıymet veririz(...) Felsefe olmazsa, dindarlık uyanık bir rüya, bir vehim, bir hastalık samlır (Topçu, 20171, s. 61-62-64-65).

Böylece felsefi düşünüşün bir nevi kendimizi eşyaya değil, eşyayı kendimize uydurmak olduğu söylenebilir (Topçu, 2016e, s. 29).

İnsanın yaşamına dair düşünmeden yaşayışları Nurettin Topçu felsefesinde şu şekilde özetlenmektedir:

Hakikati bizden saklayan ve birbirimize yabancı hatta düşman yapan bu perdelerin bir kısmı nefsimize ait iştihalardır, bir kısmı alışkanlıklarla telkinlerin eseridir, bir kısmı da ancak ibadetin dağıtabileceği gafletlerdir. Sonu olan bu âlemde sonsuzluğun yolcusu olan insan, arzımızın bu yalnız yolcusu, burada bir muamma olan hayatına bir hikmet, kendine dost düşüncesine destek bulabilmek için sonsuzluğa sığınmak mecburiyetindedir. Sonu olan varlıklar, sonsuzluğa dayanarak düşünmekle anlaşılıyorlar (Topçu, 2016e, s. 30).

Nurettin Topçu felsefesi ile içinde bulunduğu toplumun siyasetine yön verebilmenin ve toplum için yapılacak inkılapların hangi düzlemde olmasının topluma getireceği faydalara dair ipuçlarını vermektedir:

Felsefe, siyasi nizamın da yapıcısıdır. Bir millet rejiminin hususiyetlerini, o milletin felsefesi tayin eder. Demokrasi asrın hâkim rejimi olmakla beraber her millet onu

kendine has, kendi bünyesine uygun şekilde kullanıyor. Aynı ayrı bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz ve Amerikan demokrasisi bulunmaktadır. Bu rejimlerin kabul ettiği otoritelerin sınırları gibi, benimsedikleri liberal ve sosyalist prensipler de milletin kabiliyetinin ölçüsünü veren felsefeleriyle tayin edilmiştir (Topçu, 2017, s. 63).

İnsan anlaşılmadan insanlık âleminde inkılap yapılamaz. Nedir bu insan ki hayvanların hepsi ondadır; öyle iken Allah'a götüren yol da ondadır. Varlığımızın Allah'la münasebetinin sırrına ermesek bile, kendimizi bilmeden Allah'ı anlayamıyoruz. İnsanı tanıtan felsefe olduğuna göre inkılaplarımızın hepsi ona muhtaçtır. Hangi inkılap felsefesiz yapıldı? İslam'ın nuru Kur'an'ın felsefesinden çıkarak âleme yayıldı. Avrupa Rönesans'ını ve romantizmini felsefe sistemleri içerisinde hazırladı. Fransız ihtilali bir felsefenin meyvası oldu (Topçu, 2017, s. 67).

Felsefenin temel konularından olan metafizik alanın da toplumun kendine has bir anlayış oluşturulamamasının aynı şekilde toplumların yenilik ve gelişimlerine ket vurduğu ifade ettiğini söylemek mümkündür:

Metafizik meydana getiremeyen milletler, taklitçi olurlar. Her taraftan hoşlarına giden bir fikir veya hareket sistemi olarak taklit ederler. Ancak, başkalarının ruhi eseri onları doyuramaz. Onların şahsiyetini teşkil edemez. Zira bir milletin şahsiyeti kültürün eseri değildir, kültür şahsiyetin eseridir. Bir millet şahsiyetinden doğar. Metafizik yapılmadıkça kıvranmalar arasında eriyip giden şahsiyetin acıklı bir mirası kalır: Her şeyi inkâr. Kendi metafizikleriyle birlikte şahsiyetlerini yapamayan milletler ve şahsiyetlerini kaybeden fertler, önce ruhunu ve Allah'ını, sonra mazisini ve tarihini, en sonra da esas davalarıyla birlikte kendi kendilerini inkâr ederler (Topçu, 2017ğ, s. 59-60).

Nurettin Topçu felsefesi ile birlikte hedeflerinin açıkça belirlenerek, hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda katkısından bahsetmek mümkündür:

Felsefe bize, üstümüzde ve yükseklerde bulunan hedeflere doğru ilerlemesini öğretir. İnsan düşünürken, yeryüzünün bütün süfli hadiselerine yükseklerden gelen ulvi mayayı farkında olmayarak muttasıl karşılar. Sanki hayatı onunla mana kazanır. İşte bu insanın felsefe yapmasıdır (Topçu, 2017, s. 58).

Akıbetimizin düşüncesi de bir felsefeye bağlanacaktır. "Yarınımız ne olacak? Nereye gidiyoruz?" sorusu şuurla önceden açılmış yollar arar. Nereye girmede olduğumuzu takdir için, cemiyetimizin temayüllerini, ideallerini, kabiliyetini yani bütün hayati kuvvetlerini yüksekte bakışla görebilmemiz lazımdır. Hayat tecrübesinin yaşadıkten sonra vereceğini, o yaşanmadan önce felsefe tanıtır, sezdirir hem de zaruretler halinde ortaya koyar. Önceden bilmenin büyük faydası, yanlış yolda isek dönmek, doğru yolu aramak için bize imkân bağışlamasıdır (Topçu, 2017, s. 67-68).

Nurettin Topçu düşüncesinde felsefe geçmiş, yaşamın problemlerini çözebilmek için insanın temel argümanlarından birisi olarak görülmektedir. Belli bir birikimle oluşmuş felsefenin olmadığı toplumlarda değişimlerin görülmesi de oldukça zor olmaktadır. Bu sebeple Nurettin Topçu felsefesinde iç ve dış problemlere dair ruhsal ve toplumsal gayretinde yardımcı bir kuvvet gibi görülmektedir(Mollaer, 2016, s. 206):

Felsefe hürriyetimizin de kaynağıdır. Düşünen adam hürriyetini anlar, hareketini doğurmuş olan sebepleri bilen insan, o sebeplerin idaresini kendi eline alabilmekle hürriyetini gerçekleştirir. Bizi hayat yolunda durdurup düşündüren felsefe, her adımda hürriyet sunmaktadır. Biz gördükçe düşünüyoruz, düşündükçe görüyoruz. Ve her an görünüşümüzün ufukları genişledikçe insanlığın her derdine deva olmak isteğiyle doluyoruz. Kendi kendimize hem teklif hem de kabul ettiğimiz mesuliyetimizin sahası genişliyor(...) O yoksa hürriyetimiz bir vehim, bir kibir, bir benlik ifadesidir, o kadar(...)Hür olan insan dünyalardan değerlidir. Zalim esir insanın eşyadan farkı yoktur. İnsan anlaşılmadan insanlık âlemine inkılap yapılamaz(...) İnsanı tanıtan felsefe olduğuna göre, inkılaplarımızın hepsi ona muhtaçtır(...) Binayı yapan mimar filozof olacaktır. Yapı malzemesiyle sanat eseri olan binanın farkı düşünülürse, felsefenin bizi ulaştıracağı hedefin kurtarıcı oluşu kolaylıkla anlaşılacaktır (Topçu, 2017l, s. 66-67).

Felsefe düşüncesine açıklık getirdikten sonra Nurettin Topçu düşüncesini bugüne de taşıyan bir sorgulamanın içine girerek bizim felsefemizin ne olup ne olmayacağı problemine açıklık getirir. Onun bu düşüncesinde öncelikli nitelik bizzat kendi şahsına münhasır bir felsefe anlayışı olmasıdır:

Asrımıza asırların hediye ettiği fikir dünyasının şu iki altın anahtarını ele geçirmeden binamızın kapısını zorlamayalım. İşte Yirminci Asırda insanlığın ulaşabildiği fikir ve zekâ hazinesinde bütün fikir dünyasının ortaklaşa bölüştüğü prensiplerden; Birisi de dünyamızı idare eden tekâmül prensibi.

Öbürü aklın mükemmel işleyişini düzenleyen metotlu düşünme prensibi (Topçu, 2017l, s. 68-69)

İşte bu önemli prensibi kendine has felsefi düşüncenin en önemli başyapıtı olarak görmektedir. İkinci önemli nitelik ise toplumun bizzat ortaya koymuş olduğu bir düzenin felsefesi olması hususudur:

Çoğunluğu çiftçi olan Anadolu'nun, kendi içinden gelen evrimi takip eden toprağa bağlı insanını, toprağın sahibi, hâkimi yapacak ve alın terinin meyvesi olan mülke hürmet ederek sade üretimi sosyalleştirici bir çalışma nizamı. Bu Anadolu'nun sosyalizmidir (Topçu, 2017l, s. 69).

Üçüncü önemli husus ise felsefi düzenin kurucusu olan toplumun insanların içinde bulunduracakları konumlandırmanın anlamlandırmasının nasıl sağlanacağı hakkında bilgiler vermektedir:

Kur'an'ın, zulmün karşısında sabrı, kinin karşısında affı koyan, ölümü ümit ile karşılayan, sonu olan varlığımızı sonsuzluğun yolcusu yapan ve Allah'ı insanda tanıyan, insan anlayışı. Bu ahlakımızın temelini teşkil eden İslam ruhçuluğudur (Topçu, 2017l, s. 69).

Kişiliğin temel alınmasının gerektiği bir idealizm anlayışı ile topluma özgü felsefi düşüncenin oluşumuna açıklık getirmektedir:

Onun yapıcı unsurlarını bin yıllık ıstıraplarımız yoğurdu. Anadolu'nun asırlık sefaleti, insanı talihine hasret varlığı ile bu idealizmi kalplerimize âlemşümül bir merhamet iradesi halinde sunmuş olmalıdır. Bu bedbaht diyarın iç ve dış manzarası, içinde barındırdığı insanın perişan ruhiyle idealinin ilhamcısıdır. Bu davanın ifadesi, mistik hayatın ifadesi kadar müşkül, bir dağın gövdesinden bir feryadın fişkırması gibi müthiştir (Topçu, 2017l, s. 69).

Son olarak dördüncü ve önemli prensip ise felsefi düzenin kurucusu olan toplumun insanların kişiliğini ön plana çıkararak içinde buldukları Anadolu'nun yıllarca yaşamış olduğu yoksulluklarını, bin yıllık üzüntülerini içinde yaşatarak toplumun oluşturacağı felsefi düşünce hakkında bilgiler vermektedir:

Yunus'tan, Akif'lere kadar bu çok cepheli hayat çilesi bizde bir feryat olmak istiyor. Türk milleti, kendi felsefesinin ifadesini dilinin ucunda saklıyor. Sade bir şeye muhtacız: Duygulu, iradeli, milleti olduğu gibi anlayan ve seven münevverlere. İşte bu hasretimiz giderildiği, sözde münevverlerimizin gözleri Batı'nın ufuklarından milletin kalbine çevrildiği gün bizim de felsefemiz yapılacaktır. Felsefemiz tekamülcü, ruhçu, sosyalist ve idealist temellerinde yapılacak bina her filozofun şahsi görüş ve inanışına göre başka manzara taşıyabilir. Ancak bu temelleri değiştirmek bizi bizden uzaklaştırır. Müslüman Anadolu'nun yanık toprağı üzerinde yaşayıp da ruh yapımıza İslam'ın dışında temel aramak, Anadolu'nun sefaletlerinden idealizmimize hisse çıkarmamak, normal bir beynin samimi düşüncesinin mahsulü olamaz. Böyle düşünmek için, bu memlekette bu toprağı tanıyıp sevmeden, bu milletin inandıklarına inanmadan, onun varlığına düşman bir irade ile yaşamış olmalıdır. Anadolu, bin yıllık tarihinin muzdarip macerası içinde, felsefesinin bütün unsurlarını ortaya koymuş bulunuyor. Kendi felsefesini yapacak çocuklarını da yine kendi bağrından çıkaracaktır (Topçu, 2017l, s. 72).

Nurettin Topçu felsefi düşünce sistemine bakıldığında ilk olarak insanın varlığa yönelik şekliyle bilgiyi hazır şekilde kullananlar olarak ve geçmişteki bilgileri tüketenlerin yerine düşünceleriyle bilgiyi yeniden şekillendiren insan ayrımı yaptığını söylemek mümkündür. Neden bir felsefeye ihtiyacımız var? Sorusuna açıklama girişimde bulunarak felsefenin toplumu içine alan öznel bir uğraşı olmasının gerekliliğini yedi temel özellik üzerinden açıklama getirir. Son olarak da asıl problemin bizatihi topluma özgü bir felsefi düşüncenin nelerden oluşabileceğini dört ana prensip altında toplayarak topluma özgü felsefeyi meydana getirecek unsurlarını tanımlamaya çalıştığı söylenebilir.

3. Temel Kavramları

Nurettin Topçu düşüncesindeki temel problemlerin daha anlaşılır hale gelebilmesi için kullandığı felsefe kavramlarını betimlenmesi ve açıklanması gerekir.

Din

Din kavramı; “d-y-n” kökünden türeyen bir isimdir. Arap dilinde çok geniş anlamı vardır. Aynı zamanda bu kelime zıt anlamlı kelimelerdendir. Sözlükte “ceza/mükâfat, adet/ durum, itaat/isyan, hesap, zül, inkıyad, hüküm/kaza, galebe, kahr, isti’la, mülk ferman, tevhit, ibadet, millet, şariat, vera, takva, hizmet ihsan, ikrah” gibi anlamlara gelir. Terim olarak “din” ; akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi nizam. Allah tarafından konulmuş ve insanları O’na ulaştıran bir yoldur. İman ve amel açısından baktığımızda akıl ve ihtiyara(iradeye), açık olarak hak ve hayır yasalarının bütününe denir. Din tanımlamaları ve kullanımları Kur’an’da doksan beş defa geçmiş ve hak din, Allah’ın dini, halis din, din-hesap günü şeklinde yalın ve terkip olarak ceza, hüküm, kanun, tevhit, itaat, hak din, batıl din gibi meşhur manasıyla din anlamlarında kullanılmıştır (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 121-122).

Din olgusu ilk insandan beri var olagelmiştir. Yüce Allah hak dinin ilkelerini, ilk insan/ilk peygamber, Âdem(a.s)’den itibaren bütün insanlara *vahiy* yoluyla bildirmiştir. Allah, insanları *hak dine* zorlamadığı için dini kabul eden olduğu gibi etmeyenlerde olmuştur. Din mefhumu, inanç ve pratik anlamdaki uygulamalardan

oluşan bir bütündür (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 122).

Din, bireysel ve toplumsal yönü bulunan, düşünce ve yaşayış açısından sistemleşmiş olan, inananlarına bir yaşam biçimi ortaya koyan, oluşan bilgileri ise dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur, bir değer atfetme; değer oluşturma ve yaşatma tarzıdır (Aydın, 2012, s. 6). Bir fert ve toplum gerçeği olarak din, insanın ve toplumun manevî hayatını zenginleştiren, derinleştiren ve hayata anlam katan bir inanç sistemidir (Akdoğan, 2002, s. 167).

Nurettin Topçu'ya göre din, mecburi inançlardır. Bu mecburilik vicdana bağlanır ve böylelikle bireyi sorumlu kılar. İşte bu sorumluluk, insanı sonsuzluğa doğru götüren iradenin kaynağı konumundadır. Vicdan, bizi sonsuzluğun huzuruna çıkaran bir kuvvettir (Topçu, 2017, s. 87). Dinin amacı, insanın yaradılışının dışında aramak yanlıştır. Bu amaç, insanı gerçek mutluluğa kavuşturmaktır. İnsanları her günkü hayat kavgası içinde madde hırslarıyla daralan varlığına ruh kazandırmak, büyük ruhlar açısından ise maddenin dünyasından kurtarıp ruhun dünyasına yükseltmektir (Topçu, 2017g, s. 70).

Nurettin Topçu düşüncesinde dinin, kendi özüyle harmanlanan bazı kültür alanların ayırt edilmesinin zorunluluğuna dikkat çekerek din, bir ilim değildir. İlim olmaması itibariyle ilim tarihi olarak da görülmemelidir. Dini yaşamdaki ibadet şekilleri ve bunlarla alakalı bilgiler dinin kendisini ifade ettiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin: Kur'an-ı Kerim ayetlerinin söz konusu olduğunda anlaşılması ve Peygamberin ifadelerinin doğru yorumlanabilmesi için tefsir ve hadis ilmi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu ilimlerin bilgisi itibariyle de dinin kendisini ifade ettiğini söylemek yanlış olur. Dinî hayat, ferdin kendi ruhunda yaptığı dini denemelerin içindedir. Yani, Nurettin Topçu düşüncesine bakıldığında dini düşünce hakkında bilgi sahibi olmak, insanı yaşamı itibariyle inanmış birey yapmamaktadır. Eğer bilgimizi yaşamımızda faaliyete geçirir, aşk ve şevk ile bunları yaparsak ancak o zaman gerçek anlamda inanmış birey olabileceğini ifade etmektedir (Topçu, 2017g, s. 70-76). Bütün dinlere bakıldığında filhakika ilahi iradeye paydaşlık ve ona yönelme vardır. Bu halin gerçek gayesi, ruhun yükseltilmesidir (Topçu, 2017g, s. 50). En ufak hareketlerimizin içerisinde bile ruhla madde birbiriyle mücadele

etmektedir. Madde ileri gittiği vakit aramızda kin ve düşmanlık artıyor, daha varlıklı yaşam için sanki her yöneldiğimiz madde ölüme götürüyor; ruh açısından ilerleyince ise dünyamız aşkla, iradeyle, ilhamla dolduğu gibi; her hareketimiz ile birlikte gerçek gayede bulduğumuz gibi ebedileşiyor ve ölümler bile ebedi olmak için ölüyor olduğumuz söylenebilir (Topçu, 2017l, s. 291).

Dini, aklın eseri bir fikir sistemi sayanların yanında onu sadece bir duygu işi olarak düşünenler de vardır. Bunlar, mabetler de güzel sesle okunan mûsikîyi dinlerken bol bol gözyaşı dökenler ve cehennem ateşinin kızgınlığından korkarak secdeye kapananlardır (Kök, 1995, s. 61). Fakat Nurettin Topçu düşüncesinde din; irademizim sonsuzluk makamında yaşadığı dünyanın adı, ondaki durumun ifadesi ise aşktır, sonsuzluğun aşkı ve sonsuzluğun ona bağlılığı sebebiyle fani şeylerin aşkı olarak ifade edilmektedir (Topçu, 2017, s. 87).

Nurettin Topçu düşüncesine din anlayışına bakıldığında, dinin kendine özgü yorumunu dile getirdiğini görmek mümkündür:

Modern antropoloji insanı, “iki ayaklı, dik yürüyüşlü düşünen varlık” diye tarif ediyor. Bu tarif onun hem yerde sürünen sefaletini, hem etrafına saldıran iştihalarını, hem de Allah’a uzanan azametini ifade etmektedir. Her şeyden evvel insan, sefil bir varlıktır. Zira bir maddenin kalıbına bürünmüş olan nefsin eseridir. İnsanın ilk hareketleri, nefsinin kımıldanımlarıdır. Ve eğer insan ömrü boyunca nefsine söz vererek onun kumandasında yaşamak isterse hayvani bir hayatın mahkûmu olur. O insanda bütün hayvanları bulmak kabildir. İnsanın küçük ve sefil dünyası olan nefsinden onu Allah’a yaklaştıran düşünen varlığına yükselmek, hayatın manası olsa gerektir. Bu iki atletizm, önce tezatlarla dolu olan varlığı, tezatlarından sıyrılıyor, hür ve büyük bir eser, bir büyük kâinat olan ruhuna kavuşuyor. Bu ilahi yolculukta önce insan kendi sefaletlerini anlıyor ve kendisine çevriliyor (Topçu, 2017g, s. 17). Dinin insanı bizzat dönüştürücü bir kurgusundan bahsetmektedir. Merhametle kurtuluşa eren ruh ise etrafında kurtaracak başka varlıklar arar; başkalarına ait mesuliyetler yüklenir. Başka sefaletlerin acısını çeker. Haykırıcı, saldırgan olmaktan çıkar; ıstırap çeken, kurtarmak isteyen, insanları Allah’tan emanet telakki eden, başkalarına aşk ile yaklaşan bir ruh kazanır. Onun her yerde yaklaşması aşkın yaklaşması olur. Merhamet çekirdeğinden fıskıran mesuliyet ağacı, insanı mahdut ve mütenahi bir varlık olmaktan çıkarır, sonsuz ve ebedi hayatın sahibi yapar. Hülâgü olmaktan çıkarır, Yunus yapar. Önce kinimiz, haset ve fitnelerimiz bizi boğarken, merhametin kurtardığı ruhumuzda aşkın sonsuz semasında uçuşlar başlar. İlmin, sanatın, ahlakın göklerinde mest edici ebediliğe kavuşuruz (Topçu, 2017g, s. 18-19).

Bu yüzden Nurettin Topçu'da hakikatte din bütün kapıları ile insanlığa sunulmuş yapı olarak görülmektedir. Mutasavvıf veya mistik, ruh itibariyle, düzen tanımayan bir kargaşa olamaz. Her dinin kendinin bütün dinlerle müşterek hayat kaynağı olan ruhtan Allah'a götürücü mistik cevherine sahip olmanın kaideleri ve yöntemleri bulunmaktadır. İslam dini, mistisizmin hayat kaynağını bağrında yaşatmaktadır (Topçu, 2017g, s. 131). Oysa din, insanın kendi varlığındaki Tanrıyı keşfetme gayreti ya da sınırlı bir mevcudiyet olmaktan çıkıp Tanrısallaşma girişiminin parçası olarak görülmektedir. Ahlakın gelenekten bağımsız görülmesi gerektiği için, din de gelenek gibi toplumsal kuruluşlardan özenle ayırt edilmeli ve dinin özünün hukuk değil ahlak olduğu vurgulanmalıdır (Mollaer, 2016, s. 202):

Kur'an üç kısma ayrılabilir. Hukuk kısım, tarihi ayetler ve ahlaki ayetler. Hukuki ayetler, cemiyet hayatımızdaki münasebetlerimizi emrederler. Tarihi ayetler, ahlaki ayetleri hadiseler içinde aydınlatıcı olurlar ve Allah'ın büyüklüğünü tanıtıcıdır. Ahlaki ayetler, asıl Kur'an'ın en büyük kısmını ve ruhunu teşkil ederler(...) İslam felsefesinin veya Kur'an felsefesinin büyük özü, esası ahlaki olacaktır. İnsanlık bugüne kadar Konfüçyüs'ten Bergson'a kadar(...) felsefe yaptı(...) Kur'an'ın icazı ondan ileri geliyor (Güler, 2006, s. 405).

Nurettin Topçu akıl ile din bir bütün olarak ifade ederken dinin tanımını ortaya koymaktadır:

Din hayatını, mukaddes kitapların zekâyâ hitap eden emir ve yasaklarının bütünü halinde kilisenin ve İslam'da şeriatın asırlardan beri ortaya koyduğu kaidelerin aynen kabulü olarak anlayanlar, yalnız bunlara bağlanmakla vazifelerini tamam oldu zannettiler (Topçu, 2017f, s. 68).

Fakat din, baktığımızda zekâ ve duygu âleminin ötesinde bir irade meselesi olarak görmek mümkündür. Bu nedenle irademiz Allah'ın iradesine birleştiren bir hareket konumundadır. Bu iradenin bilinçli ve güçlü yürüyüşünde zekânın ve duyguların hissesini görmek mümkündür. Ancak kaynak ve mihver bizi sonsuzluğa bağlayan bir irade olabilir. Din hareketinin ilk hamlesinde her şeyden vazgeçmek olmamalıdır. Böyle bir etkisini azaltıcı anlayış, ruh için kısırlaştırıcı ve hastalık yaratıcı olacağını söylemek mümkündür. Din hareketi bu şekilde başlayamaz. Kendinden bir şeyi gözden çıkararak, muhakkak onu başka bir şey nedeniyle feda etmiştir. Beden zevklerini ve dünya varlığını gelişi güzel veren insan, onu ilerde elde edeceği benzer mutluluktan maddenin karşılığı olarak feda edebilmiş kurnaz bir

muhteris gibi görmek yanlış olmayacaktır (Topçu, 2017f, s. 69). Aksine din, sonsuzluk iradesini kazanma hareketiyle başlamalıdır. Allah'ın iradesi kazanıldığı ölçüde, insan gözünde dünya hayatının değeri kaybolacak ve dünyevi beklentiler kendiliğinden bizi bırakıp silinerek çekilmesi mümkündür. Dine, Allah'a bağlanma, maddi iradelerin tersine Allah'ın iradesine talip olduğu söylenebilir. Yoksa teslim olmak, her türlü maddi ve dünyevi iradeden vazgeçip içsel bir baş dönmesine kendini bırakmak olarak görülmemelidir (Topçu, 2017f, s. 70).

Nurettin Topçu'ya göre din hakikat olarak ifade edilir; çünkü kalbin en büyük eseridir. Hakikate iman ile varıldığını söylersek; imanın da kalbe uymak olduğu açıktır. Kalbin yollarına girebilmek aşk ile dolaşmaktır. Kalbin meyvesi aşktır. Aşk, ise Allah'a kulluğun göstergesidir. Niçin âşık olduğunu bilen varlık yoktur. Fakat âşık olduklarını bilen kişi vardır. Kalbi ile bütünleşebilen, manevi anlamda güçlü olan insan sevebilir. Siyaset ile kalbi yıkılmış olmayanlar, muhtemeldir ki aşka düşkündürler; aşkı hissederler, aşkı severler, aşka yaşarlar. Her alanda gerçek, menfaatsiz, samimi duyguları gösteren aşk, aşkın aşığı olmak demektir. Böylece bütün kalp yollarının hepsi Allah'a götürücü durumdadır. Bakıldığında kalbini ve aşkını sevmeyenin, hiçbir hakikate ulaşamayacağı söylenebilir. Bireyin imansızlığı ile hiçbir hakikate ulaşılmamıştır. Eski Yunan'da düşünürü sofistleri şüphesini Sokrat'ın hakikat imanını ortadan kaldırması nedeniyle, Yunan ilminin amacının bu imanla doğduğu söylenebilir. Kalbin dışında yaşayarak hakikat peşine düşenler, sürekli karanlıkta kaldılar. Yunan ilmi Sokrat'ın *kendini tanı* genel kuralını unutup, insanın dışındaki dünyanın gizemine dalmakla sonunu hazırlardı (Topçu, 2017f, s. 96).

Başka bir deyişle Nurettin Topçu anlayışında gerçekte din, psikoloji ve metafiziğin karışımı olarak görülmektedir. Dini yaşam psikoloji ile birlikte kişinin kendinin farkına varması başlar. Böylelikle elde edilen nefsin bilgisinden, Rabbin bilgisine kişiyi daha iyi bir şekilde metafiziğe ulaştırır. Sonunda Allah'a teslim olarak onun bizim üzerimizde ki mutlak hâkimiyetini kabul edici sığınma halinde sürekli bir şevkle yaşatıcı yine psikolojik, yani ruhsal bir hayat ve hareket sistemi

olduğu söylenebilir. Böyle bir hali bizde yaşatmaya yardımcı beden hareketlerine ise ibadet denmektedir (Topçu, 2016d, s. 177). Böylelikle din, amacı açısından bir ruhsal hayat olduğu halde onun ahkâm, inanç esasları, fıkıh, takdir edilmiş dini yaklaşımlar gibi kanun ve şeriat tarafı, bütünüyle bedenin ruh üzerindeki çeşitli tesirlerini tanıtan ilimlerdir. Bunlar dinin kendisini tanıtmanın aksine; dine götüren yolda şu yoksulluk yüklü beden gemisinin dümenini dosdoğru kullanmasını öğrettikleri söylenebilir. Peygamber'in, İslam'ı *huy güzelliği* diye tarif etmesi üzerinde durulmaya pek kıymetli bir sözü ifadedir. Bu söz idrak edilince, kötü ahlak ve manevi anlamda yoksulluk yüklü kalp sahibi oldukları halde *şeriat istiyoruz* diyenlerin İslam düşüncesi ile her türlü dini yaşayışla ilgilerinin bulunmadıklarını söylemek mümkündür (Topçu, 2016d, s. 178).

Son olarak dinin Nurettin Topçu düşüncesinde dinin ne olduğuna dair tanımlarını sıralayacak olursak:

1. Din müspet ilim değildir. Dinin hakikatleri deneyle açıklanamaz ve dinde deneyle kontrolü yapılabilen evrensel kanunlara ulaşılamaz.
2. Din, ilim olmadığı gibi ilim tarihi de değildir. Dini yaşayışın tekniği diyebileceğimiz ibadet şekilleri ve bunlara ait şartlar üzerinde asırlardan beri ortaya konan bilgiler, dinin kendisini ifade etmezler. Filhakika Kur'an'ı anlamak ve Peygamber'in sözlerini doğru yorumlamak tefsir ve hadis diye birer ilmin konusu olmuştur.
3. Din bir mantık sistemi değildir. Aklın prensipleriyle ilahi hakikatleri kavramaya çalışmak boşuna gayret olduğu gibi, aklın anlamaktan aciz olduğunu dini hakikatlerin inkârı da, aklın sınırlarını bilmeyişten ileri gelen kibirle cehalet karışığı bir şaşkınlıktır. Akıl belki bir merdivendir; akılsızlıkla Allah'a varılmaz. Ancak akıl merdiveninin bütün basamakları aşıldıktan sonra onu bırakıp kalp ve ilham kanadının açılmasına ihtiyaç vardır.
4. Din sanat da değildir. Güzel seslerle Kur'an ve mevlit okuması dindarlık ifadesi değil, belki sadece dindarlık göstergesidir.(...) Din, estetikten yani güzel sanattan büsbütün ayrı ve ona üstün ayrı değerlerin dünyasıdır. Dini sanat da olsa olsa, ilahi fezalarda yükselmek isteyen kanatlara şevk ve neşve katıcı bir berraklıktır; ruh göklerde yükselirken beden yükünü hafifletici bir hava temizliğidir.
5. Din, efsane değildir. (...) Bu tehlikeden korunmak için dini hayatın, gerçek münevverlerin ve hakiki din adamlarının kontrolü altında bulunması lazım geliyor.

6. Din, ipnotizma hareketi gibi bir telkin psikolojisi değildir. (...) Gerçek dini önder hem hakikatin telkinini yapar, hem de bu işte belli bir noktaya kadar götürdükten sonra gayeye ulaşma gücünü telkin yaptığı kişinin kendi içsel denenmesine terk eder.
7. Din bir iddia değil, belki hayattır. Onda insanoğlunun kibriyle yüklü iddiaları yer almaz.
8. Din bir dünya saltanatı değildir. Onun siyasetle işi olmaz. Tarihimizde şeyhülislamlık müessesesinin din adına sahip olduğu iktidar ile siyaset yapması, devletin olduğu gibi dinin de içten çökmesinin başta gelen sebebi olmuştur. Dini makam, ikaz, irşad ve Hakka işaret yeridir, yumruk ve süngü idareciliği değildir.
9. Din, bir meslek olamaz; o insanlığımızın cevheridir. Bir kısım insanların din adamı diye ayrı bir içtimai sınıf meydana getirmeleri, dinin bir dünya sanatı haline koyulmasına yol açmıştır. Hepimiz din adamıyız, hep Allah yolunda olmamız gerekiyor. Bu yoldan uzaklaşanları uyarmak hepimizin işi olmalıdır. Bu iş ilimle değil irşadla olur. Şu halde din bir irşad mesleğidir diyebiliriz. İrşad, Allah'a götüren yolu aydınlatmaktır; bedene değil ruha çevrilir (Topçu, 2016d, s. 179-180-181-182-183).

Dinin aklî ve hissi yönünü bu şekilde ifade eden düşünürümüze göre dinin ne olduğunun sorgulama aracı felsefedir. Felsefe olmazsa din düşüncesi olarak halka sunulan her efsanenin dini inanış olarak kabul edilebileceği gibi, yalnızca ibadetleri yapan herkesin, din adamı olduğu iddiasına kanıp peşinden gidebiliriz. Felsefe ile birlikte kalbimiz, yaşadığı dini aklımıza aşılır; kalp inanır, kalbe güveni olan akılda onu takip eder, beğenir ve takdir eder. Hareketlerin taklidi ile değil de bizatihi kendi iç dünyasında Allah'a kavuşabileceğini anlar (Topçu, 2017l, s. 65).

Din, bir yaşam şeklidir. O, bir iddia olamaz. Satıcının elindekini satmak için kullandığı parlak ve içi boş sözlere dinde yer yoktur. Bunlar dinin hakikatini ortaya koyamaz. Bizim dinimizin başka dinlere üstünlüğünü ortaya koymak için diğer dinlerin küçüklüğünü iddia etmek, dini yüceltmez. Din eğitimi her şeyden önce bir kalp eğiticisidir. Onu beden hareketleriyle sadece söz ve ses maharetleri halinde ele alanlar sihre yaklaştırdılar ve Frazer'in, dinin sihirden doğmuş olduğu amacına dayanan iddiasını, bilimden desteklediklerini söylemek mümkündür (Topçu, 2016d, s. 176). Bu tür iddiada bulunanlar sadece cehaletlerini, kinlerini ortaya koymuş

olurlar. Bu karşılaştırmayı yapabilmek için her dini, en ince teferruatına kadar bilmek gerekir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, din bir iddia değil, yaşam şeklidir. Din bütün duygularımızla hareketlerimize ve bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli bir kültürdür, bir aşıdır, damarlarımızda dolaşan ve insanlarla temasımızda kendini gösteren bir cevherdir. Sadece Kur'an'ın ezbere okunması, mabeddeki saygısız merasim, hac ticaretleri, cehennem ve azap tehditleri dinin dairesinin dışındadırlar. Bugün İslam âleminde Müslüman kalmadı, pek küçük bir azınlık çıkarsa onlara da bütün İslam âlemi düşmandır. Dinin yaşam şekli olarak ifade edilen amacı Allah istikametine doğru çevirmek, onu hakikatine ulaştırmaktır (Topçu, 2016d, s. 188).

Ahlak

Kelime olarak huy, karakter ve tabiat anlamlarına gelen ahlâk, terim olarak ise Bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri uymak zorunda buldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır (Kurumu, 1998, s. 48). Başka bir deyişle sözlükte *seciye*, *tabiat*, *mizaç* gibi anlamlara gelen *hulk* veya *huluk* kelimesinin çoğuludur. İnsanın fiziki yapısı için çoğunlukla halk, manevi yapısı için ise *insanın iyi veya kötü olarak nitelenmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütününe* verilen addır. Ayrıca bu konuları inceleyen bilim dalına da *ahlak* adı verilir (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 13-14).

Felsefede *ahlak*, zaman zaman başat problem olarak algılanmış; diğer problemlerle ahlak ile alakalı olduğu kadar ya da ona zemin hazırlamak için ilgilenmiştir. Zaman zaman da görmezden gelinerek yok sayılmıştır; *bilimsele* uymaz görülerek felsefenin dışına itilmeye çalışılmıştır. Günümüz de de bazı felsefe çevreleri, konuya hiç rağbet etmemektedir. Bazı çevreler ise *uygulamalı etik* ve *meslek etiği* ile ilgilerini sınırlandırmışlardır (Bknz.Thompson, 2013, s. 234). Oysa bilindiği gibi insan ve ahlakın anlaşılması, öncelikle ona felsefi bakış tarzıyla eğilip mahiyetinin tespit edilmesi gerekmektedir. Aksi halde *ne* üzerinden, hangi *temelden*, sorun önce görülecek ve sonra da tartışılıp çözümler sunabilecektir ki. Şüphesiz ahlak öncelikle ve bilhassa insan için söz konusudur; varlıklar içinde ancak insanın ahlakından söz edilebilmektedir. Bu şu demektir: Nerede insan var ise orada ahlak

vardır, nerede ahlak var ise, o aynı zamanda anlama ve yorumlamanın bir nesnesidir. Dolayısıyla insanın ve bu nedenle de felsefenin ve tabidir ki metafiziğin bir problemidir (Bircan, 2016, s. 9)

Toplumsal bir varlık olan insanın, yaşam sürecinde, toplumda nasıl davranması gerektiği hususu ahlâk adı altında ele alınan evrensel bir meseledir. İnsanın, belirli ilkelere göre eylemde bulunabilmesi, akıl sahibi olmasının bir gereğidir. İçgüdüleriyle hareket eden bir hayvanın aksine insan, aklını kullanarak farklı eylemleri seçme kabiliyetine sahiptir (Kılıç, 1996, s. 7). Pratik felsefenin içinde yer alan ahlak sanatı, hem bilmeyi hem de yapmayı kapsayan bir araştırma alanı olarak belirlenmektedir (Bircan, 2016, s. 30).

Ahlakın birden çok tanımını görmek mümkündür. Yapılan bu tanımlar ahlakı konu edinmiş ahlak ile ilgili kabul ettikleri düşünceyi gösterdiği söylenebilir. Örneğin; Akılcı filozof Platon için ahlak *hayır ilmi* olarak tanımlanırken, Kant ise *ödev ilmi*, Rousseau *kalp ilmi*, Pascal insanın ilahi sanatı olarak ifade ederek *insan ilmi*, Levy-Brühl ise *adetler ilmi* diyerek farklı tanımlamalar yapmışlardır. Nurettin Topçu ise ahlakın farklı tanımlamalarına rağmen ahlak düşüncesiyle iyi ve kötü hareketlerimizin ayırt edilerek anlaşılmasının gerekliliğinden bahsettiği söylenebilir (Topçu, 2014a, s. 86-87). Ahlâk anlayışı, ahlâkın kaynağı ve gayesi, toplumdan topluma, dinden dine ve felsefi ekollere göre değişiklik göstermektedir.

Nurettin Topçu düşüncesinin temellerini ahlak üzerine kurduğu söylenebilir. Paris Üniversitesi'nde iken ahlak felsefesi alanındaki tezini başarılı bir şekilde sunarak tamamlamıştır. Tez hocası olan Maurice Blondel'in *hareket felsefesindeki* düşüncelerinden etkilenmiştir. Etkileri yaşamı boyunca devam etmiş 1939 yılından beri yayına devam eden dergisine Hareket ismini vererek önemli fikir ve düşünce dergisinin mimarı olmuştur. Ahlak düşüncesine baktığımızda dönemin ahlak düşünceleri olarak sayabileceğimiz sosyalist, faydacı, belirlenimci ahlak anlayışlarına karşı yeni bir düşünce sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Nurettin Topçu düşüncesine göre özgürlüğün ve hareketin ahlak anlayışının temel öğelerinden olduğunu söylemek yanlış olamayabilir (Mollaer, 2016, s. 195-196). Bununla birlikte Nurettin Topçu'nun insanın, evren düzenini gerçekleştirmek için

yaptığı hareketin iyi karakter taşıdığını söylemiştir. Ve O'na göre Hareket, insanın başkalarını ve kendi eliyle kendini değiştirmesidir. Hareketlerimizin evren düzenini tamamlayıcı olanları ahlaki karakter taşıyanlar olarak nitelendirdiği söylenebilir (Topçu, 2017a, s. 55).

Nurettin Topçu'ya göre ahlâk, dini olgunluktur; insani hayata bir yükseliştir. Ahlakının ilke ve prensipleri de dini kurallara dayanır. Bu noktadan hareketle Topçu, ahlâkî alanda belirleyici olan temellerin ilâhî vahye aykırı olamayacağını belirttiğini söylemek yanlış olmayabilir (Topçu, 2017ğ, s. 52-55). Topçu'ya göre dindar insan aynı zamanda ahlâklı insandır. Psikolojik tahliller, dini denemeyi kendinde gerçekleştiren insanın ahlâkî bozukluklardan temizlendiğini göstermektedir. Ancak dini egzersizleri devamlı yapan bazı insanların ahlâkî bir çöküntü içerisinde olmaları, taklitten ibaret bir din terbiyesi ve dini hayatla ifade edilebilir (Topçu, 2017g, s. 153-154). Toplumsal baskılar insanın Tanrı'ya yakınlaşma potansiyeli taşıyan yönün karşısındadır. Bununla birlikte toplumun örfleri, adetleri, gelenekleri insanın özgürlüğünün önündeki engellerden sayılabilir. Düşünürümüze göre insan, kendini sınırlayan iç engelleri ve toplumsal baskıları aşarak; ahlaki bir varlık olma durumuna gelir. İçinde bulunduğumuz topluma uyum ve güvenin yerine özgürlüğün tercihi söz konusudur (Mollaer, 2016, s. 196):

Nesilden nesile bize ulaşan tecrübeler, toplumdan kaynaklanan peşin hükümler, kabul edilmek için her birimizde şahsi bir kontrolü, az çok sıkı bir tenkidi gerektirir(...) hür hareketi, isyan vasıtasıyla ve isyan içinde tanımlamaya çalıştık. Tabi determinizmin ve sosyal uysallığın karşısına dikilen her hareket, aslında hakiki bir isyandır(...) belki de 'isyankâr bir varlık' olduğunu söyleyerek insanın en iyi tarifini yapıyoruz(...) insanlığımızın özünü teşkil ediyoruz (Topçu, 2015, s. 212-213).

Çünkü Nurettin Topçu'ya göre toplumun bireye sundukları sadece insanın gelişimi ve hürriyetine vurulmuş prangalardan başka bir şey değildir. Kâinat bireye karşı kurmuş olduğu aşılamaz kanunlarından bahsederken, insanın ise bu kanunlar karşısında vazgeçilemez ve bıkmaz bir gayretle oluşturmaya çalıştığı hürriyetinden ve yaratıcılığından bahsetmek mümkündür (Topçu, 2017l, s. 23).

Meşrutiyetten sonra insanın hürriyetine vurulmuş prangaların en az çeyrek asırdan bu yana yapılan inkılaplar ahlak buhranımızın nedenlerinin başında geldiğini

söylemek yanlış olamayabilir. Nurettin Topçu düşüncesine göre ahlak buhranlarımızı sıralayacak olursak:

1. Öncelikle inkılaplar oluşturulurken milli hayatımızın esasları yenilikler uğruna feda edilmesi ve geleneğin suçlanarak geçmişin izlerini silme çabaları

2. Toplum için yenilik düşüncesiyle manevi değerlerin yitirilip yerine toplumu her alanda çöküşe götüren materyalist yeniliklerin maddi değer alanına götürmesi

3. Birey değerlerinin ışığında, şahsiyet olmanın bireye kazandırdıklarını unutarak, maddi değerlerin verdiği haz ve zorbalıkla problemlerin çözüme kavuşturulma çabası

4. Toplumun önderliğini yapan bireyler insan ideali anlayışının yerine yalnızca görevini yapmış olmanın yeterli görülmesi. İntikam iradesinin bireyin içinde bulundurduğu hür bir vicdan ideali olarak içinde yaşatılmamasının sonucudur. İman esaslı sorumluluk düşüncesinden ziyade kişinin sahtekârlıkla elinde bulundurduğu sorumluluk duygusunu kaybedip kaybetmeme korkusunun esir almış olmasıdır.

5. Manevi değerlerden olan fedakârlık duygusunun maddi değerlere ayak uyduramayarak, toplumsal yaşamdaki önem ve değerini kaybetmiş olması. Toplumun nabzını tuttuğunu söyleyebileceğimiz ilim insanları, kendi kitaplarının çok satanlarda yer alabilmesi için öğrencilerine kitap ticareti yapmaktan kaçınmadılar. Çünkü ahlak ve millet düşüncesi bu ilim insanları için teknik bilginin gerisinde önemsenecek özellikler arasında yer aldı.

6. Otorite olmak, zorba olmakla birlikte gerçekleştirilmeye başlandı. Yüksek makam sahipleri, halka zorbalıkla uygulama yapmayı ülkü haline getirdi. Böylelikle aşk ve imanla birleşmeyen otoriteler, demokrasinin de etkisiyle anarşi ortamı oluşmasına sebep oldu. Çünkü Nurettin Topçu'ya göre demokrasi anlayışı, ileri bir zihniyet, yüksek bir kültür toplumu olmayı gerekli kılmaktadır (Topçu, 2017, s. 125-126-127).

Nurettin Topçu ahlak düşüncesinde mutluluğun, görev ahlakının, kişinin hürriyet mücadelesini ele aldığı söylenebilir. Çünkü ona göre insanın yapıp etmelerinin temellerinde hürriyet düşüncesi vardır.

Hürriyet kelimesi, köle olmayan, köle olmamak, zorlamanın yokluğu, özgür yaşamak için davranışta bulunmak, gibi değişik anlamlarda ifade edilmektedir. Nurettin Topçu hürriyeti, içten veya dıştan, iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete yönelmek hususunda iradenin sahip olduğu güç olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2017f, s. 149-150). Nurettin Topçu'ya göre hürriyette, genel anlamda İslâm ahlâkında kabul edildiği şekilde seçme ve yapma diye iki önemli unsurun bulunduğu ifade edilebilir. Yalnız buradaki seçme bir nedene dayalıdır. Çünkü ona göre nedensiz bir seçme imkân dâhilinde değildir (Karaman, 2000, s. 59). Nurettin Topçu, ahlâk ile hürriyet arasında zorunlu ve kaçınılmaz bir ilişki kurar. İnsan yaptığı bir harekette özgür değilse sorumlu tutulmasının, kısacası hürriyet olmayınca ahlâktan bahsetmenin mümkün olamayacağı düşüncesindedir. Ona göre hürriyet düşüncesi her ahlak sisteminin öncelikli ve zorunlu temelidir.

Aklı başında bir kimse tutkularına kendini kaptıran, içgüdülerini dilediğince doyuran, iştah ve eğilimlerine kendini bırakan insanların özgür olduklarını düşünmez. Aksine onların içgüdülerinin, tutkularının esiri olduğunu bilir (Arslan, 2002, s. 125). Sorumluluk şuuru da hürriyetin bir başka delilidir. Bu, insanların hareketlerinin hesabını vermeye mecbur olmaları demektir. Özgürlük içinde yapılmayan bir eylemin ahlâk bakımından hesabı verilemez. Hürriyet olmasaydı iyilik ve kötülüğün, takdir ve küçümsemenin ne manası olurdu? Özgürlük olmadan sorumluluk, sorumluluk olmadan da ahlâktan söz edilemez (Arslan, 2002, s. 66).

4. Temel Problemleri

Var olma düşüncesi Nurettin Topçu felsefesinin esas problemlerinden biridir. Çünkü ona göre bireyin şuurlu anlamda var olması demek düşünen ve hareket eden anlamlarını taşımaktadır. Burada istenen hareket bilinçli bir var olma hareketi olmak zorundandır. Aynı zamanda hareketin varlığı hürriyetimizi bize kazandıran tahakkümünde başlangıcı olarak görülmektedir. Hareket bireyin

zorunlu olarak gereksinim duyduğu esaslardandır. Bu nedenle var olmak bireyin en gerçekçi isteklerinin tamamını kapsamaktadır. Bireyin bütün samimi duygularıyla var olmak istemesi bunun en izah edici örneği olarak görülmektedir. Hareket: Arzu ve tasavvurlardan ziyade kalbin bütün kuvvetleriyle oluşturulmaya çalışılan bizim dışımızdaki hareketlere karşı bir duruş niteliğindedir. Çünkü bireyler dünya mutluluğunu düşleyerek dünya hayatına bağlanmaktadır. Fakat bu bağlılığın sonucunda Nurettin Topçu'ya göre dünyasının sonuna gelmiş olduklarında elinde kalan bir boşluktan başka bir anlamı olmamaktadır. İçinde hareket duygusunu taşıyan hareket insanları için ise galip geldikleri var olma yolunda mutludurlar. Âlemin hakiki büyüklüğünün farkında olmadan kişinin dünyevi istekleri ile var olmayı aramaktadır. Böyle bir hareket bireyi âlemin hareketinden uzaklaştırarak yalnızlığın ve bencilliğin ortasına atmaktadır. Sevgiliyi karşı cinste arayıp kişinin sonlu mutluluğa erişmesi örneğinde olduğu gibidir. Bununla birlikte yukarıda anlatmaya çalıştığımız şekilde var olmak ve hareket arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. Çünkü Nurettin Topçu felsefesinde tam ve gerçek hareket ile birlikte kişi bütün gerekli melekelerini kullanarak yeniden kendi iç âlemini anlayabilme fırsatı ve bu fırsatın dönüşümü ile âlem arasındaki hakiki ilişkiyi kurabilmenin yolu olduğundan bahsetmektedir. Bizzat kendi içine ve oradan âleme götürmeyen her hareketin gerçekleşmeden uzak bir rüya olarak kalacağını söylemektedir.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız Nurettin Topçu düşüncesinin esas problemlerinden diye nitelendirebileceğimiz varoluş felsefesi, düşüncesinin en temelinden başlayarak bütün düşüncelerini içine alan sistematik felsefe anlayışını görmek mümkündür. Bu varoluş düşüncesi bir bütünlük arz ederken insanı düşüncelerinin ve âlemin nizamına istekleriyle yön vermemenin önemini anlayabilmenin ipuçlarını vermektedir. Problemlerin çözümünün aslında bireyden başlayarak anlaşılmaya çalışılmadığı zaman kişinin âlemde hakikate ulaşmasına engel teşkil ettiğini ve hatta insanı yaşadığı döneme ve çevresine duyarsız, zalim ve sevgisiz duruma getirdiği söylenebilir. Burada var olmak adıyla dile getirdiğimiz fikir öncelikle uzun soluklu bir düşüncenin eseri olacaktır. İşte bu bağlamıyla Nurettin Topçu içinde bulunduğu toplumu

felsefenin en önemli özelliklerinden sayabileceğimiz düşünce yoluyla felsefe yapmaya davet etmektedir. Ona göre düşünmeyen toplum ve bireylerin hakikat çizgisinden uzak bir yöne doğru ilerlediğini ifade ettiğini söylemek yanlış olmayabilir. Çünkü düşünce hareketin mimarı konumunda ve hakikat hareketinin içselleşip benimsenmesine katkı sağlamaktadır.

Temel meselelerden biri olarak ifade edebileceğimiz bir başka özellik bireyin içinde bulunduğu toplumun vazgeçilmez bir ögesi olduğudur. Fakat bu hazırbulunuşluk toplumun bireyde bir takım ön kabul ve planlarla iradenin, kişiliğin etki altına alınmasının düşünce ve hareketin hakikate ilerlemesinde önemli problemlerden birisidir. Bizzat toplumun belirleyiciliğini kazandığı ve ferdiyetçilik düşüncesinin ön plana çıktığı farklı düşünceleri görmek mümkündür. Nurettin Topçu bu iki aşırı uç düşünceleri inceleyerek yeni bir toplum anlayışıyla izah ettiği söylenebilir.

Yahudi sosyolog Emile Durkheim'in toplumu, ferdi çabaların üstünde konumlandırmış ve bireye gerekli görülen emir ve yasak koyucu niteliktedir. Birey ancak içinde bulunduğu toplumla nitelik kazanırken, topluma en iyi şekilde kendini adapte etme ve toplumsal gereklilikleri yerine getirmekle meşgul olmak durumundadır. Fakat Nurettin Topçu'ya göre bu anlayış ile kendinden bir şey kalmadığı gibi kişisel niteliklerinin de önemini kaybediyor olması önemli bir problem teşkil etmektedir. Bütün mühim meselelerinde toplumun ona sunduğu zorunlu belirlenim çerçevesi içerisine hapsedilmiş olarak yaşamını devam ettirmek zorundadır (Topçu, 2017l, s. 39-40). Burada kendi kaderimizi yaşamaya mecbur olduğumuz halde kendi dışımızdaki toplumsal ilişkiler ve bizi geçici mutluluklara sevk eden toplumsal kazanımlardan gelecek esenliğe olan zarureti eleştirmek mümkündür. Çünkü toplumun katkısından ziyade bireyin kendini gerçekleştirerek ortaya koyacağı bir toplumsal şekillendirme hareketin özüne zarar vermeyecektir.

Hareket ve isyana giden yolda Nurettin Topçu felsefe problemlerinin başında ve bununla birlikte temelinde ahlak anlayışı yer almaktadır. İslam ahlakı bağlamındaki hareketin, isyan ahlakıyla Allah'a bağlanarak gerçeklik ifade eden

anlayışa ulaşması söz konusudur. Burada Nurettin Topçu'nun önemle üzerinde durduğu hususlardan olan evrendeki ahlaki gerçekliğin evreni bütünüyle kapsamış olduğunu dile getirdiğinden söz etmek mümkün görünmektedir. Çünkü İslamiyet'in en önemli kaynağı olan Kur'an'ı Kerim ahlaklı olma durumunu ile insanın, insan vasfını kazanabilmesi anlamına gelmektedir. Düşünürümüz, milli tarihimizin başarıları ahlakının toplumsal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçu, 2011a, s. 94). Toplumunu etkili bir şekilde oluşturan ahlak, yaşadığı dönemde bireyin dünyevi mutluluğu ve menfaati için araç olması ahlak durumundaki değişmelerin toplumdaki yansımaları durumundadır. İnsan sorun ve sıkıntıları sebebiyle yalnızca zor durumda olduklarında ahlaklı olmanın ne demek olduğunun farkına varıyor olması Nurettin Topçu için hareketin, hakikatin ve gerçek anlamıyla ahlaklı olma durumunun farkında olmadığına göstergesi olması felsefesinin temel problemlerinden olmuştur. Mütefekkirimiz çeşitli eserlerinde ele almış olduğu ahlaki gerçeklikler hareketimizin metafizik ayağını oluşturmaktadır. Bu metafiziki düşünce ile ahlaki ve toplumsal alanlardaki asıl nedenlere vurgu yaparak bir felsefi sistemi amaç edindiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Genel hatlarıyla incelendiğimizde yirminci yüzyıl Türk İslam düşünürlerinden olan Nurettin Topçu fikir ve felsefe bakımından kapsamlı bir içeriğe sahiptir diyebiliriz. Çünkü bireyden topluma, ekonomik düzene, milletten devlete ve hatta tarih anlayışlarına, dini yaşayış, din istismarları, İslam düşüncesindeki ahlaki bağlantılara yer vermekte ve geniş çaplı bir felsefe ortaya koymaktadır (Karaman H. , 2017, s. 238).

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA TASAVVUF

1. Tasavvuf Nedir?

Bu başlık altında eserlerinden yola çıkarak sekiz temel terimi çerçevesinde Nurettin Topçu'nun tasavvuf görüşüne açıklık getirmeyi uygun görmekteyiz. Fakat tasavvufun önemine binaen hususları da içerdiği için son üç terim, üçüncü başlıkta incelenecektir. Tasavvufi düşüncesine izah niteliğindeki terimler şunlardır:

1. Tasavvuf
2. Mürşid
3. Çile ve İstirap
4. Silsile
5. Tarikat
6. Ahlak
7. Aşk
8. Kurtuluş

Tasavvuf

Geçmişten günümüze bakıldığında tasavvufun farklı anlamlarda birden çok tanımıyla karşılaşılmaktadır. Burada konumuz itibariyle kısaca tasavvufun ne anlama geldiğini ifade ederek Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvufun ne anlamda değerlendirildiğini ifade etmeye çalışacağız. Tasavvuf, düşüncenin tecrübe anlamında bir ilim olarak ilerlemesi ve yaşadıkça tecrübi bilgi olarak idrak edilmesidir. Tasavvufun kelime kalıplarını aşıyor olması sebebiyle tek bir tanımının olduğunu varsaymak pek de mümkün değildir (Ögke, et al., 2015, s. 19). Sözlük anlamına bakıldığında ise *yün giymek ve saf olmak* anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kısaca tanımlarına bakacak olursak:

Kötü alışkanlıkları bırakıp güzel mizaç kazanmaktır.

Hak ile beraber veya onun huzurunda bulunma durumudur.

Tasavvufta en önce gelen edeptir.

Nefisten gelip geçici, Hak ile sürekli olmaktır.

Hakk'ın seni sende öldürmesi ile kendisiyle diriltmesidir.

Temiz kalp ile temiz bir gönül sahibi olmaktır.

Bütün herkesin yükünü yüklenmek, kimselere yük olmamaktır.

Kimseden incinmemek, kimseyi kırmamaktır.

En genel ifadesiyle tasavvuf, bireyin Allah'ı görmüşçesine ibadet etme hazzına ulaşmanın usulünü gösteren ilimdir. Ayrıca tasavvufu hayat amacı olarak belirleyen bireyler de sufi veya mutasavvıf olarak adlandırılmaktadır (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 634). Nurettin Topçu'nun da bu bağlamda bir sufi olup olmadığı hakkında farklı açıklamaları görmek mümkündür(örn.Kara M. , 2017, s.43). Bizim buradaki maksadımız daha çok Nurettin Topçu'nun tasavvuf hakkında ne söylediklerini izah etmektir.

Nurettin Topçu, düşüncesinde tasavvufu bir kalp terbiyesi ve aşk psikolojisi olarak ele aldığı söylenebilir. İslam düşüncesi bağlamında Kur'an'ı temel alarak kalp ile ilmi bilgiyi çıkaran bir çeşit felsefe anlayışıdır (Topçu, 2016d, s. 130-131).Düşünürümüz bağlamında tasavvuf tanımına devam edecek olursak İslam'ın ahlaki temelleri ile mistik deneyimin konusu olarak yoğun bir felsefi yaşayış biçimidir (Topçu, 2017l, s. 80). Sufilerin en belirgin özelliklerinden olan Kur'an'ı ahlaki bağlamda hayatıyla birleştiren şahsiyetler olarak ifade edilmektedir.

Burada Nurettin Topçu felsefesinde tasavvuf nedir sorusunun cevabına bakacak olursak bir insan ilmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Âlemden kurtularak bizzat kendi ruhuna yönelen insanın içsel hayat tecrübesi ve Allah yolundaki şahsi mücadelesidir. Tasavvuf düşüncesi insana hakikatlerin kapısını açar ve aynı zamanda o, Kur'an'ın hikmetiyle, hakiki iman yolunu tutan sufilerindir. Modernitenin bütün gücüyle insanlığımızı esir alışının aksine insanı maddileşmeden ruha yöneltecek önemli cevher tasavvufun ahlaki boyuttaki özgürleştirmesidir. Günümüzde bakıldığında İslam cemaatında sadece birlikte olmanın hayali kalmıştır. Bu cemaat

görünümlü hayali sömürme grupları, duygusuzluğuyla toplumu kullandılar. Ve hatta bu doymak bilmeyen hırs ve menfaatler çetesi taşkın bir iştah ile din üzerinden tüccarlıklarındaki mutluluklarını arttırabilmek için her türlü İslam Düşüncesi karşıtları ile iş birliği yapmaktan kaçınmadılar. İşte bütün bu ahvalin bitmesiyle İslami hakikatlerin yeniden inşası, asrı saadetin ahlak ve imanı ile ilmin ve felsefenin ulaşmayı gayret edindiği konuma ancak tasavvuf düşüncesinin birlikteliğiyle ulaşılabilecektir (Topçu, 2017g, s. 27-28-29).

Dinin kaynağı hükmündeki mistik düşünce, çoklukta birliğe ulaştırma ve ruhun Allah ile buluşma hadisesi mistik düşüncenin eseri olduğu söylenebilir. Mistik hadisenin görünümü ise insanı kâmil olan İslam Peygamberinin vahyi ve miraç hadisesi ile birlikte en üst mertebesinde bulunmaktadır. Peygamberlerin ve Velilerin en başta gelen mistikler olduğunu söylemek mümkündür. Onlar düşünceleri ve fikirleri ile vicdan dünyamızın reformcularıdır. İslam Ahlak düşüncesinin insanı kâmilleridir. Mistikliğin amacına bakacak olursak, Allah ile ruhun âlemi beraber tanıdıkları ve birlikte hareket ile aşk hamlesi olarak görmek mümkündür (Kara M. , 2017, s. 152-153).

Tasavvuf düşüncesinin kavramlarından olan seyri süluk görüşünü Nurettin Topçu'nun kendi ifadeleriyle açıklamak gerekirse:

İnsana sadece dinin sağlayabildiği bu ruh kuvveti içimizden bizi Allah'a doğru götüren enerjinin kaynağı olabilmektedir. Tasavvuf ehlini, bu ruh dünyasının aracı yapan bu imkânla ilerleyiş hakiki dinin yolunda yürüyüşü ifade etmektedir (Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası, 2016d, s. 120). Paragrafta da anlaşıldığı gibi düşünürümüzün Allah'a doğru yürümek gibi ifadelerini görmek mümkündür.

Tasavvuf anlayışı ile İslam'ın düşünceye vermiş olduğu önemi izah eden düşünürümüz (Topçu, 2014b, s. 31), aynı zamanda düşünce aracılığıyla dinin özünü teşkil eden ruhun esenliğe kavuşmasını sağlamaktadır. İslam'ın ruhun esenliği anlayışıyla dünyalık telaşlardan ziyade insanı bu esenliğin yolcusu yapmaya ilerletecek kazançların peşinden koşmaktadır. Çünkü dini anlayışa göre Allah'ın muhatap aldığı şey insan ruhudur (Topçu, 2014b, s. 33-34).

Nurettin Topçu'nun tasavvuf düşüncesinde ele aldığı bir diğer husus ise tasavvufi hareketlerin zamanla asıl amacından uzaklaşması konusudur. Batı düşüncesindeki metafiziki dışlamanın yanı sıra, tasavvufun ruhuna aykırı düzmece kurgular da içeriden bu anlayışa zarar vermektedir. Tasavvufu içinde yaşatan Hallacı Mansur, Mevlana, Şems gibi önemli şahsiyetleri lekelemeye gayret düşüncelerini yok saymışlardır. Bin yıllık İslam düşünce tarihi bu sebepten mücadele ile geçti. Düşünürümüze göre Hristiyan düşüncesinin dünyevi mutluluk anlayışı, İslam tasavvuf anlayışının da önemli şahsiyetlerinin zulme uğraması ve işin ehli olmayanların öne çıkması tasavvufi yozlaşmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Sonuç olarak bugün İslam Tasavvuf anlayışının yeniden canlanması için dönemin düşünce anlamında bir nevi mihenk taşı olan Yunus, Mevlana Hallacı Mansur gibi şahsiyetlerin örnek alınması gerekmektedir (Topçu, 2017l, s. 118). Bin yıllık düşünce serüveni yeniden ele alınıp değerleri oluşturan kültür, sanat, düşünce tohumları tasavvufun ışığında oluşturmayı mücadelenin temelleri olarak görmektedir (Topçu, 2017ğ, s. 8-9). Bununla birlikte tasavvuf kültürünü canlandırmak amacıyla önerileri sunmuştur. Eğitime de önem veren düşünürümüz okul derslerinin de bize ait olan kültürel değerlerin hâkimiyetinin olmasının gerekliliği düşüncesini savunmuştur (Topçu, 2016d, s. 127).

Mürşid

Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvuf kültürünün izlerini ulaştıracak şahsiyetler olarak adlandırdığı mürşidler önemli bir konumdadır. Çünkü hakikat yolcusunu izlere yönlendirerek, belli bir aşama kat etmesini ve kişiyi kendi içsel deneyimiyle baş başa bırakmasını sağlar (Topçu, 2016d, s. 122-123). Kendini hakikat yoluna adanmış şahsiyet (Topçu, 2017, s. 38-39), peşinden sürüklediği kişilere İslam'ın temelleri ışığında ilerlemelerinden keyif almasını sağladığını iddia etmektedir (Topçu, 2017ğ, s. 59). Nurettin Topçu'ya göre insan birden farklı şekilde hakikate gidebilir fakat bireyin bireye iz olması daha anlamlı bir hakikat yolu olarak görmektedir (Topçu, 2017ğ, s. 87).

Nitekim mürşidin tamamen toplumu hakikat yolunun izine ulaştırması mümkün görünmemektedir. Sadece gerçekten isteyenler ancak bu yolun yolcusu olmak durumundadır. Tasavvuf dergâhının halk için gerçek dini yaşayışı aktardığı dönemlerde tamamen temizlenmese bile açılan yolda ışık vermeye başlamıştır. Bakıldığında amacı toplumun ve bireyin Hakk'a ulaşmasına engel olacak kibir, haset, kin, nefret gibi duyguların dizginlenerek Hakk'a yürüyüşüne destek olduğu söylenebilir (Topçu, 2016d, s. 117).

Çile ve İzdırap

Nurettin Topçu'ya göre hayatını hak yoluna adayan sufiler için çile ve ızdırap önemli konumdur (Topçu, 2017g, s. 24). Din ve ahlak hakikatleri acının ve mücadelenin sonucunda oluşmuştur. Bakıldığında Allah'ı en çok çile ve ızdırapla karşılaşan bireylerin özümsemiğini söylemek mümkündür (Topçu, 2017g, s. 53). Tasavvuf düşüncesinde dünya hayatının çiledir ve hakikat yolunda çekilen çile de aşkın gereğidir. Çile hırkasını giyinip buna sabreden kişi ise acıdan kaçmayarak, kuvvetini göstererek Allah'ın vaadine ulaşır. Çünkü ızdırap kişinin sessizce konuşabilen kalbinin dili olarak görülür. Nurettin Topçu'nun çile ve ızdırap hakkındaki görüşlerini kendi cümlelerinden izah edecek olursak:

İnsan hayatında en sürekli hadise ızdıraptır. Bir manada insanın bütün hareketleri, ızdıraptan korunmak için yapılan hamlelerdir. Hâlbuki ızdırap insanın en derinlerinden çıkıyor. O, ruh yapısının en derin tabakalarını sarsacak kadar şiddetli darbelerin eseridir. İnsan kendi içyapısını tanımaktan, bizzat kendisi ile karşılaşmaktan korkuyor; hayatının her safhasında başka bir tarzda kendinden kaçıyor (Topçu, 2016e, s. 84).

Yukarıdaki cümlelerinden de anlaşılacağı gibi ızdırap, hayatımızda gerekli bir olgudur. *İzdirap, insanda kalbin varlığına ilk alamettir ve onun dost gibi karşılanması kalbin şaheseridir* (Topçu, 2016e, s. 85). Çünkü ızdırap bilmek ve hissetmenin insanda vücut bulmuş hali gibidir. Bizi o hakikat eksenine doğru yürüten ve unuttuklarımızı hatırlatandır. Bizi temsil edemeyecek bir takım duygularımıza karşı kazanılan mücadelenin sonucudur. Böylelikle insanın içindeki cevherin ışığını fark etmesini sağlamaktadır. Mutlu olduğumuz yer sahte hazlarımız değil ızdıraplarımızın yanıdır. *İzdirap, kendi sahibinin sevgilisidir* (Topçu, 2016e, s. 85). İnsanı diri tutan mazisinde

yaşamış olduğu hatıralardır. Bu hatıraların ise ızdıraptan olması varlığımızın derinlerine gömülerek var olduğumuzun farkını hissettirir. Geçmişin ızdırapları bugünün yaşamına da yön vermektedir.

Esasen yaşanan ızdırap mücadelenin de bir yorumu konumundadır. Yaşama dair mücadelemiz arttıkça ızdırabımız da artarak derinleşmektedir. Fakat bu derinleşme bizi daha çok cesaretlendirmektedir. Nurettin Topçu'nun bu bağlamda verdiği örneğe bakacak olursak:

Denizlerin ortasında kaldığı halde altındaki tekneyi ve kürekleri de kime olursa olsun hemen başışlamakta tereddüt etmeyen insanın fedakârlığı gerçekte aklın kabul etmeyeceği bir cesarettir (Topçu, 2016e, s. 85).

Örnekten de anlaşıldığı gibi ızdırabın akli da aşan bir yönü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu örnekte ifade edilen düşünceye göre ızdırabın büyüklüğünü anlaşılmasında kullanılan en basit bir örnek olduğunu söylemek mümkündür. Sözde özgürlüğüne kavuştuğunu iddia eden ızdırap yoksunu anlayışlar farkında olmadan insanın da yegâne prensiplerinden olan ızdırabı kaldırması sebebiyle, insanın da yok olmasına sebep olmaktadır. Mücadele vermeden kazanılan her şey, hakikat ve kalbe farkında olmadan büyük zararlar vermektedir. Sadece hazların müptelası “hazları devşiren otomatik bir yapı (Topçu, 2016e, s. 86)” olmaktan başka bir niteliği kalmıyor. Nitekim istemek var olmak anlamında olduğu gibi ızdırabı da çekmek anlamında ifade edilebilir. Çünkü insan öncelikle ızdırapları içine hissetmekte, daha sonra da düşünmeye yönelmektedir.

Sonuç olarak Nurettin Topçu'ya göre

Izdirap, harfsiz, sözsüz konuşabilen kalbin dilidir. (...) Izdirap, kabul olunan içsel dualarımızın dilidir; bütün gerçek ibadetlerin üslubudur. İnsanı insan yapan kahramanca karşılanmış ızdıraplardır. Izdirap insanı, yaratıkların son halkasında ilahi varlığın eşliğine ulaştırarak belki bir gün bu kapıyı da açtıracak olan kutsal kuvvettir (Topçu, 2016e, s. 88). Burada da ifade edildiği gibi düşünürümüzün ızdırabın manasının ne olduğunu tartışırken esasında dünya hayatının geçiciliğinden bahsettiği söylenebilir. Çünkü insan varlığının, daha çok bedeni zevklerin peşinde koşmayı amaç edinmesine karşın ızdırabın yakasını hiçbir zaman bırakmayacağını da iddia etmiştir. Bir gün bu vehim durumdan kurtulmak isterse de tasavvufun yönlendirdiği gibi sadece bireysel olarak acılarına karşı direnerek asıl varlığına kavuşacaktır. Izdirap anlatmadan anlamayı, söyletmeden söylemeyi bilebilmenin kapılarını açarak ruhumuzu en iyi şekilde beslemektedir. Dünyevi durumlara karşı kayıtsızlığı ve bu kayıtsızlıkların verdiği ızdırapların sundukları Hak yoluna ilerleyişinde ayrıca bir önemli değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İslam

Düşüncesinin zaferi, ilimle ahlakın, bir de onların önünde yürüyen kalbin zaferleri (Topçu, 2017g, s. 29) şeklinde gelişmektedir.

Silsile

Tasavvuf düşüncesinde Hz. Peygamber ile başlayan bir mürşid zinciri, bağlılığı söz konusudur. Nurettin Topçu eserleri incelendiğinde böyle bir bağlılık söz konusu değildir. Fakat konuları ele alış bakımından incelmelerinde yer verdiği ve bu anlamda düşüncelerini önemseydiği fikir ve düşünce insanlarını görmek mümkündür. Burada dikkat çeken özelliği ise onun doğudan ve batıdan farklı şahsiyet oluşumlarını eserlerinde yer vermesidir. Bu şahsiyetlerin tümü sufi olmamakla birlikte, tasavvufun temel taşlarından önemli şahsiyetleri de görmek mümkündür.

Eserlerinde bazen Mesnevi, Süleymaniye ve Yavuz şeklinde görünürken (Topçu, 2016e, s. 44-45-46-71-72-73), bazen Yunus Emre, Mehmet Akif ve Akşemsettin, Cezanne, Van Gogh, Beethoven ve Mevlana'yı da içine alan bir etkileşim görmek mümkündür (Topçu, 2017g, s. 58-59-60). Bakıldığında Uzak Doğu Misticizmine yer vermezken, daha çok Orta Asya ve Anadolu sufilerini konu edinir. Tek imtiyazı ise onun Hallac-ı Mansur hayranlığıdır. Bazı Nurettin Topçu yorumcularının Louis Massignon ile dostluğundan kaynaklandığını düşüncesinin(Örn.Kara M. , 2017, s. 160) aksine Hallac-ı Mansur'daki hakikat anlamında dünyayı yere çarpabilecek kuvvetteki azim ve kararlılığı düşünürümüzün düşüncelerinde yer vermesinin sebebi olarak söylemeyi daha uygun görmekteyiz. Burada başka bir husus; Vahdeti Vücut ve Mevlana düşüncesini görebilmek mümkün iken, Vahdeti Vücutun kurucularından diyebileceğimiz İbn Arabi'ye eserlerinde yer vermemiştir. Bunun sebebinin de Hallacı Mansur'un ızdırap anlamında yaşadıkları ve manasını ortaya koyar biçimde yaşamına son verilmesi, "*enel hak*" düşüncesi olarak görmek mümkündür. Fakat eserinde Türk Mutasavvıfı ve tefsircisi olan Necmettin Kübra'yı görmek mümkündür (Topçu, 2017a, s. 89-90-91).

Bununla birlikte Hz. Ömer, Sokrates, Mikelanj, Dante, Hugo, Hacı Bayram Veli, Ahmet Yesevi, Sadi, Şemsi Tebrizi, Alpaslan, Orhan Gazi, Dede Efendi, İbni Kemal, İbrahim Hakkı gibi şahsiyetleri de eserlerinde görmek mümkündür (Kara M. , 2017, s. 160). Tasavvuf zinciri halkasından çıkan silsilenin aynı zamanda ahlak

davasının da birer kahramanı olduğunu söyleyen düşünürümüzün cümleleriyle izah edecek olursak:

Asıl ahlak kahramanı olanlar, peygamberler ve velilerdir. Bir de bunları takip etmesini bilen ahlak âşıkları ahlaklılığın iradesine sahiptirler. Onlar, ölmesini bilen insanlardır. Bu büyük fertlerin ahlak iradesi, cemiyette her zaman halkın ahlakı istemeyen, hem de çok kere ahlak kıyafetine bürünerek ahlakı çiğneyen istek ve iradesiyle çarpıştır. Büyük ruhlar ve veliler, halkın iradesi olmak istiyorlar. Halk, güneşi görmeyen gözlerin körlüğüyle onlara karşı koyuyor. Daima sahnenin iç tarafında, ahlak kahramanlarıyla halkın boğuşması vardır (Topçu, 2017g, s. 94).

Geçmişten günümüze insanlık için savaşılan bu silsile, yaşamı boyunca da acıların merkezi konumunda bulunmuşlardır. Çünkü büyük dertlerin çözümü olmayı göğüslemek çileli yollara da katlanmayı gerektirmektedir. Amacı bireysel bir mücadele olan kişilerin aynı zamanda toplumsal manada da dertleri vardır. Şimdi de düşünürümüzün bu konu hakkındaki düşüncelerine yer verecek olursak:

Musa ve İsa peygamberlerden sonra Peygamberimiz de, arasında yaşadığı halk kütleleriyle mücadele etmediler mi? Sokrat, Atinalılar elinde idam edilmedi mi? Hattab'ın oğlu Ömer de halk hançeriyle katledilmişti. Hallac'ı kendisine dua ettiği halk işkencelerle öldürdü. Gandhi'nin ve Kennedy'nin katilleri de halkın içinden çıktılar İnsanlığın tarihi, bir tarafta insanlara daima daha büyük hazlar sunan saadet sultanları, öbür tarafta, ruhunu kurtarmak için istediklerini halkın eliyle şehit edilen fazilet kahramanlarıyla doludur. Çünkü halk fazileti değil saadeti istiyor (Topçu, 2017g, s. 95).

Çünkü insan, mücadele yerine kolay olanı seçerek düşünceyi de toprağın altına gömmüştür. Eskilerden kalma bir söz belki bu durumu en iyi özetleyen cümledir. Düşünene dünya fırın küreğinden uzundur. Evet, gerçekten de mücadele genelde hep yorucu değil midir? İnsan bu sebeple hep kısa yolu seçer ve hayatını düşünmeden sürdürmeyi marifet sanır. Biraz da çoğumuzun böyle bir mücadeleye girişecek bir cesarete bile sahip olmamız sorun teşkil etmez mi?

Sonuç itibariyle Kur'an öncülüğünde mücadeleye talip olan büyük şahsiyetler yaşamları itibariyle de topluma öncülük etmektedirler. Bu silsile zincirini anlamak ruhun doğayı kapsayan ahlak idealini idrak etmeyi sağlayacağını söylemek mümkündür. Yaşadığımız hayatı anlamlandırmayı sağlayacak bu düşünceler bazen toplumsal dertleriyle beste veren Beethoven'i dinlemeyi, Spinoza'nın kemal ahlak problemini düşünmeyi gerekli kılar. Bu büyük şahsiyetlerin eserleri ve düşünceleri insanı bugün için de kendine getirici bir etkiye sahiptir. Çünkü düşünürümüze göre dünyayı ve düşünceyi, ahlak anlayışından daha gerçekçi kılan bir şey olmadığını

söylemek mümkündür (Topçu, İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf, 2014b, s. 49-50).Bireysel ve toplumsal anlamda da yeniden inşanın da bu silsile zincirleri sayesinde gerçekleşeceğini söyleyen Nurettin Topçu, ebedilik nişanesinin göstergesi olarak görmektedir. Saadeti istemekten, fazileti idrak etmenin anahtarını bize sundukları söylenebilir. Bu bağlamda Mevlana gibi halka öncü olan sufileri de ahlak ve kültür öncüleri olarak topluma işaret etmekten çekinmemiştir. Çünkü düşünürümüze göre dünyaya yayılmak iradesine sahip olduğunu düşündüğü büyük ruhları, insanlığı Allah'a doğru yönlendirmekten başka amacının da olmadığını söylemektedir.

Anadolu'nun ruhunun uyanış çağında, ona istikamet vermesi, hikmetin ışıklarını göstermesi bakımından bu ülkede Mevlana ve Yunus, Sokrat'ın yaptığı büyük role sahiptirler. Eğer biz Mevlanaların sunduğu ruhla dolsaydık, her gün bir yabancı ruhun taklitçisi bedbaht zavallılar olmayacaktık. Milli ruhumuzun mürşidi Mevlana, felsefemizin ustası olmalıydı (Topçu, 2017g, s. 126).

Tarikat

Nurettin Topçu düşüncesinde klasik anlamda bir tarikat anlayışının olmadığını söylemek mümkündür. Fakat Nurettin Topçu'yu anlatırken dostlarının tarikat erbabını nitelendiren tanımlamalar yaptığını görmek mümkündür. Örneğin Mehmet Kaplan'ın Nurettin Topçuya dair görüşlerinde çağdaş bir mistik diye tanımlarken, Ali Nihat Tarlan'a göre ise arif derviş niteliğinde ifade etmeyi uygun görmüşlerdir (Kara M. , 2017, s. 149). Nitekim düşünce itibarıyla etkilendiği kişiler hakkında diğer bölümlerde yer verdik ancak burada konumuz gereği tasavvuf bağlamında Nurettin Topçu'ya zincir halkası niteliğinde örnek olan şahsiyetlere kısaca değinmeyi uygun görmekteyiz. Zaten konu hakkında tarikat anlamında da Mustafa Kara'nın daha detaylı izahını görmek mümkündür.

Tasavvufi bağlılık anlamında ilk kişi Hareket felsefesinin kurucusu olan mistik düşünür Maurice Blondel'dir. Topçu'nun Fransa'da doktora yaptığı yıllarda Blondel'in dinin temellerini mistik anlamda değerlendirmesi dikkatini çeker. Çünkü *İlk hareket şüphesiz Allah'tan geliyor; Allah açılan yola muti kıldığı takdirde kendisini bekleyen zevkleri ruha önceden hissettirerek tanıyış sevincini tattırıyor.* (Topçu, 2017d, s. 72). Allah'a ulaşmada yöntem olarak kalp ve irade yolunu seçmesi de ilgisini arttıran bir başka esas olarak söylemek mümkündür (Topçu, 2017d, s. 53).

Bir diğer önemli düşünür ise dini düşünceyi iki anlamda değerlendiren Henri Bergson'dur. Birinci anlamından çok ikinci niteliğine dikkat çeken düşünürümüz dinin mistik temellerinden bahseder. Mistik düşünce itibariyle sıradan psikolojik bir deneme bağlamında değerlendirmenin aksine sempatik sezgi anlayışıyla kendinde çile doldurma denemesi şeklinde oluşturmaktadır (Topçu, 2017d, s. 72).

Bununla birlikte mistisizmi gayesi aşk içinde kâinata birlik yaratmaktadır. Ancak mistik temas sayesinde Allah'la birleşen insan iradesi arasında evrensel aşkı yaratmaya kabiliyetlidir (Topçu, 2017d, s. 103-109) biçiminde ifade etmektedir.

Bergson'un mistisizm ve felsefe bağlamındaki ifadeleri: Sırtını ilme dayayan felsefi sezginin derinleştirilmesi mistik sezgi sayesinde kabil olmaktadır. Mistikler, üzerinde başka insanların yürüyebileceği yolu açtılar. Bu hareketiyle filozofa, hayatın nereden geldiğini ve nereye gittiğini yine onlar gösterdiler (Topçu, 2017d, s. 110). düşüncesi Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesine temel oluşturduğu söylenebilir.

Bununla birlikte mistisizmden İslam Tasavvufuna geçişine temel oluşturan bir diğer düşünür ise Louis Massignon'dur. Nurettin Topçu'nun kendisine Türkçe öğretirken, hem aslında hem de inkişafı halinde, daima ezbere okunan, murakabe ile düşünülen, tatbik edilen Kur'an'dan çıkarılmıştır (Topçu, 2017d, s. 73). düşüncelerini daha da derinleştirerek tasavvuf felsefesine doğru ilerlemesini sağlamıştır.

Türkiye'ye döndükten sonra İslam Tasavvufu hakkında bilgilerini de geliştirmeye devam eden Nurettin Topçu dostları aracılığıyla mürşidi Hasip Efendi ve Abdül Aziz Bekkine ile tanıştı. Samimiyetle oluşan bu tanışıklık Nurettin Topçu ve Abdül Aziz Bekkine muhabbetleri bazı zamanlar sabahlara kadar sürdüğü vakitler olmuştur. Konuşmalarında felsefe, ilim, tasavvuf, Kur'an, aşk, ızdırap gibi birçok konuda konuştukları söylenebilir (Kara M. , 2017, s. 150-151). Nurettin Topçu, maddi hayattan ziyade manevi hayatın peşinde gönül âleminin güzelliklerini öğrenmekle birlikte çevresindeki insanlara da ifade etmeye çalışmıştır denebilir.

2. Tasavvuf 'un Önemi

Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvufun genel anlamıyla ifadesine yer verirken tasavvuf düşüncesindeki önemi nedir sorusunun izahını konuyla olan bağlantısı gereği önemli görmekteyiz.

Ahlak Açısından Önemi

Nurettin Topçu düşüncesinde de önemli yeri olan ahlakı, aynı zamanda tasavvufun da değerleri arasında görmek mümkündür. Farklı bakış açıları ile ele alınan ahlak, din ve felsefe gibi önemli alanlarında konusudur. Burada Nurettin Topçu ahlakı İslam düşüncesi bağlamında ele almaktadır (Topçu, 2017g, s. 53). Ahlak ile din arasındaki bütünlükten bahseden düşünürümüz, İslam ahlakını üç temel (hürmet, merhamet, hizmet) üzerinden ifade etmektedir (Topçu, 2017g, s. 66).

Nurettin Topçu ahlakı tasavvuf bağlamında da ele alırken temellerini din ile birlikte oluşturduğunu ve İslam dini ile olgunluğa ulaştırdığını ifade etmektedir. Felsefe tarihine baktığımızda birçok ahlak düşüncesi ortaya çıkmıştır (Örn. Horner & Westacott, 2013, s. 135-179). Fakat İslam anlayışında ahlaki tasavvur diğer anlayışlara karşı ahlakı temel esaslarından biri olarak söylemek mümkündür (Topçu, 2017g, s. 69). Dünyayı sonsuz hayata hazırlayıcı olarak gören düşünürümüz, ahlakın temelinin mutlak varlıkla bütünleştiğini düşündüğü aşk ile yönelişini ifade eder. Mutlak varlığa ulaşan sevgi her alanı kuşatmaktadır. Varlığın bu sevgiyi bize ulaştırma durumu ise hürmet durumudur. Ahlakın temeli hürmet anlayışı, varlığın asıl kaynağına yaklaştıran ibadetin hürmetin bizde görünür şeklini ifade eder. Dinin temeli ve ahlakın esas duygusu da hürmettir. Düşünürümüze göre milliyetçiliğimizin temeli de hürmeti ortaya çıkarmaktadır. Bütünlüğü sağlayacak anlayış, hürmetin en üstte bulunduğu ilim, ecdat ve bütün samimi duygulara yer verilmesidir. Nurettin Topçu modernizmin insanlığa yaşam hakkı tanımayan bu düşünceyi, hürmetsiz olmakla eleştirdiğini söylemek mümkündür (Kara M. , 2017, s. 170). Çünkü Bauman'ın da ifade ettiği gibi Hedef, yeryüzünde metafizik hiçbir unsurun olmadığı, özgürlük ve mutluluğun egemen olduğu insani bir düzen kurmak (Bauman, 1998, s. 245) düşüncesinden başka amacı olmadığı söylenebilir.

Hürmetin tahlilini yapan Kant onu şu şekilde ifade etmektedir:

Vicdan dediğimiz pratik akılda barınan ve kendini beğenme vehmini yok etmek suretiyle, vicdanın önündeki engelleri ortadan kaldıran ahlâk duygusunun adı hürmettir (Topçu, 2017g, s. 98)

Hürmet duygusunun bu ifadesi, ferdi hisler karşısında vicdanı idare eden yasaların üstünlüğü tasavvurunu yine vicdanda doğurmaktır. Bu nedenle vicdanın yasasına hürmet, ahlâkımızın hareket ettiricisi değil de ahlaklılığın ta kendisi olmak durumundadır. Hürmet bize bayağı hislere karşı gelen bir harekettir. O, hassasiyetimizi, hür hareketimize engel olmaktan kurtarır. Hürmet, insana olmalı ve eşyaya hürmet edilmemelidir. Hürmet korkudan ve hayretten farklıdır. Büyük sayılan bir adamın karşısında varlık eğilebilir fakat ruh eğilmez. Burada hürmet yoktur. Üstün karaktere sahip sıradan ama temiz ruhlu bir insanın karşısında ruhum eğilir. İşte bu hürmetin göstergesidir (Topçu, 2017g, s. 98).

Allah'a hürmetten sonra, Kur'an'a hürmet edilmelidir. Kutsal kitabın ruhu ve manası üzerinde durmak asıl ibadettir (Şensuvaroğlu, 2002, s. 164-165). Allah'ın en büyük nimeti aklın meyvesi olan ilme hürmet edilmelidir. İnsan aklının erişebildiği en yüksek zirve olan asrımızın ilmi, Frenk ilmi veya kâfir ilmi diye inkâr edilmemelidir. Allah'ı da Kur'an-ı da zekâları da bu ilmi kuvvetlendirip bilemek suretiyle, daha iyi anlayacağımız kabul edilmelidir. Akli inkâr ile geçmiş asırların düşünüşlerini sürekli tekrarlayıp hatırlatarak hakikat diye kabul ettirmek, bizzat hakikate karşı işlenen zulümdür ki, onu bağnazlık olarak ifade edilir (Topçu, 2017g, s. 90).

Eşrefi mahlûkat olan insana hürmet edilmelidir. Kendi inancımıza sahip olmayanları cehenneme göndermek, Allah'ın kendi kulları hakkında bizim azap fermanı çıkarmamız gibi bir saygısızlıktır. Müslümanların birbirlerini sevmelerinin yanında Müslüman olmayanları da sevmeleri ve onlara da hürmet göstermeleri gerekmektedir. Çünkü onlar da Allah'ın kulu olmaları dolayısıyla hürmete layık olması tasavvuf ehlinin de üzerinde durduğu konulardandır. (Karaman H. , 2000, s. 33-35). Burada Müslüman olarak büyük küçük, kadın erkek, fakir zengin hep birbirimize karşı hürmet borçluyuz. Kendi hürmetimiz yine kendimizin ruh kuvveti ile imanın derecesini gösterir. Hürmetin en yüksek basamağında aşk bulunur. Aşk, hürmetin vecd halinde yaşanması olarak görülmektedir (Şensuvaroğlu, 2002, s. 165-166).

Sonuç itibariyle tasavvuf ehlinin de üzerinde durduğu gibi hayata hürmet etmek gereklidir. Çünkü bu hayatın esbabı mucibesi olan kader planı da yine Allah'ındır. Büyük kalp sahibi olan Müslüman'ın ve tasavvuf ehlinin, varlığı bu ilâhî plan içinde kucaklayarak sevmesi gereklidir. Böylelikle müminin kalbindeki hürmet bütün varlığa aktarılır. Ruhtaki ayıpları örtmek için biçimcilik yamaları satmayan tasavvuf mutasavvıfları, kurtuluşumuzun önderi olacaklardır (Topçu, 2017e, s. 43-44).

Nurettin Topçu'nun tasavvufun önemi bakımından üzerinde durduğu bir diğer mesele her aşkın içinde evrensel ve ilâhî olan merhamet kavramıdır. Aşk içinde eriyen kalp, sanki damla damla merhamet olarak bütün varlığı sarar, kucaklar. Bizi ahlâk hareketine sürükleyen merhamet olduğu gibi; dua, varlıkları ve dilekleri sarıp kucaklayan merhametin, âlemlerle bir bütün olarak ilâhî merhamet huzurunda erimesi, hakiki varlığa teslim olması anlamına geldiğini söylemek mümkündür (Topçu, 2017g, s. 92). Eserleri incelendiğinde merhamet içimizde ilâhî bir cevher olarak görünmektedir. Bu cevheri kin ve hasetlerimiz engellemektedir. Bunlardan kurtulduğumuz zaman her şeye merhamet gözüyle bakabilmek mümkündür. Bu cevheri yitirdiğimiz zaman, bizim manevi anlamda yok oluş söz konusudur. Merhametini kaybeden insan, kendini yitirmiş insan olarak görülmektedir. Merhametin olmadığı yerde zulüm harekete geçmektedir (Topçu, 2016e, s. 115-116-117).

Merhamet, kendi ateşini eriten kızgın demir gibi içimizde bir mukaddes azabı hissetmemizi sağlar. Merhameti içimizde hissederek başkalarına ve bütün âleme yayılma ihtiyacını duyuyoruz. Merhametin kendimizden çıkıp âlemin bozukluğunu giderme yolundaki gayretine tasavvıfların da önem verdiği içten gelen mesuliyet duygusu denir. Mesuliyetsiz ve merhametsiz harekette âlem benim varlığım için bir vasıttan ibaret olduğu halde, merhamet kaynağından fişkırarak mesuliyet hareketinde ise, kişinin âlem için vasıttan başka bir şey olamadığı görüşüdür. Bu vasıftaki insan, âlemin hizmetindedir. Nefis öldürülmüş ve nefsin eseri olan zulümde böylece ortadan kaldırılmıştır (Topçu, 2017g, s. 93).

Dünyevi anlamda eğitim ve öğretimi probleme sürükleyen husus şu şekilde ifade edecek olursak; dini ve ilmi öğretim yapılan yerler birer merhamet okulu olmadılar. O duvarların içerisine aşk yerine iddia girdi. Merhamet ağacı filizlenmedi. Gerçek sufilerin gördükleri ve bunun için mücadele verdikleri hususların, yirminci asrın amansız sillesi ile solmuş yüzünü ve gözlerindeki acıyı görmediler. Kul hakkını kurtarma derdine düşmemekle birlikte, Allah'ın kullarını aşk ve merhametle değil, iddia ve tehditlerle karşıladılar (Topçu, 2017g, s. 95). Tasavvuf ehlinin de önemle üzerinde durduğu mesele Müslüman'ın diğer insanlardan farklı, onlardan daha fazla merhametli olmasıdır. Topçu'ya göre merhamet, zayıf ve fakirlere duyulan acıma duygusu anlamında değerlendirilmemektedir. Asıl merhamet düşüncesi, fakire zulmeden zenginin ve zalimin vicdanına, bir sultanın saltanata esir olan ruhuna acımak anlamında nitelendirmektedir. Hz. İsa, zengin delikanlıya verdiği öğütte, *Git, bütün malını sat ve fakirlere dağıt* demekle fakirleri değil, zenginliğin çürüttüğü delikanlının ruhunu düşünmektedir. Tasavvufun önemini ortaya koyan husus, kazanç hırsıyla çürüten, hem de çürüdüğünün farkında bile olmayan ruhları düşünerek hareketin asıl amacına yürümenin ne olduğunun farkına varamaya çalışmaktadır (Topçu, 2017b, s. 109-110).

Ahlak ve tasavvuf bağlamında üçüncü önemli husus ise hizmettir. Dayanımcı hareket, ancak menfaat dışı iradelere bağlandığı takdirde verimli olabileceği düşünülmektedir. Tasavvuf ehli içinde dayanışma hareketinin mümkün olabilmesi için, ferdi iradelerin birbirine yaklaşması, belli bir tarzda birleşmesi, fertlerin kendi özlemlerinde uyum sağlamaları gerekir. İnsanın, başkalarını kazanmak için kendisinden fedakârlık yapması gereklidir. Toplumu kazanmak, hareketlerin evrenini kazanmak için, insan kendi arzu ve isteklerini feda etmek ile mümkündür (Topçu, 2015, s. 83). Bu bağlamda hizmet, ruh olarak nefisten taşır başka insanlara yayılmak suretiyle, Allah'ı arama halidir. Her samimi ve menfaatsiz hizmet, hareketlerimizle Allah'ın aranmasını gerektirir. Biz, hareketimizin gayesi olan sonsuzluk iradesini kaybedince, ilâhî iradenin bizi terk eder (Topçu, 2017l, s. 50-51).

Tasavvufun önemi anlamında da söylenebilecek husus Allah'ın kullarına hizmetle sadece, Allah'a yaranıyor ve kalbimizdeki ümit kapısını bu çabalarımızın sayesinde açıldığını ifade etmektedir. Bütün isyan olan halimizden taşan günahlar hizmetle siliniyor, hizmetle af diliyoruz. Var olmanın, Allah'ın hizmetinde olmak olduğunu söylerken, ifade edilen ise kaderimizin hizmetkârı olma durumudur (Topçu, 2017g, s. 96-97). Hizmeti ön plana çıkaran tasavvuf düşüncesi, onu azalmayan tükenmez hazine olarak görmektedir. Saadetlerimizin sırrı onda saklı olduğunu ifade etmektedir. Halktan hizmetini esirgeyenler mesut olmamakla birlikte, içimizde en mesut, en zengin ve en kuvvetli insan, hizmetini hiç kimseden ve hiçbir varlıktan esirgemeyenimizdir. Nefsimize bağlı hesap, ölçü ve menfaat terazisi ile içten pazarlık, istirahat kaygısı ve nefsin esirgeyiş endişesi, hareketlerimizin kontrolü olduğu müddetçe, ne gerçek mutluluğu yaşayabilir, ne de ahlâkın sınırlarından içeri girebiliriz. Aksine hizmet, benlikten sıyrılıp, sonsuz mutluluğa kavuşmak isteyen hareketlerin hamlesi olarak görülmektedir (Şensuvaroğlu, 2002, s. 117-118).

Gençlerin ruhi şahsiyetini olgunlaştırıcı hizmet ve fedakârlıklardan kaçınıldığı yerde her an pusuda bekleyen mevki ve servet hırsları onları pençesine alır. Bazen hak ve hayatlar çiğnemede mutluluk arayan aşırı kazançların çılgınlığı halinde belirir; bazen de büyük kapılardan büyük alkışlar arasında büyük adımlarla girmenin sevdalısı, siyaset ihtirasıyla esir düşer. İnsan manevi anlamda artık kaybolur, insanı insanda yok etmeye kabiliyetli hırslar hayata hâkim olur. (Topçu, 2017l, s. 206-207). Düşünürümüze göre kurtarıcılarımız olarak ifade edebileceğimiz tasavvuf ehli, yaşama zevkini bırakıp, yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı, azimli, lakin gösterişsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklarını ifade etmektedir. Mücadeleyi kendine amaç edinmiş bu ruh emekçisinin ilk ve en esaslı işi, insan yetiştirmek olması gereklidir. Maharetleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli sufiler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemeyecekler, sonsuzluğa sundukları eserin sesinin yankılarını, yine sonsuzluktan dileyebileceklerdir. Bu sebeple Nurettin Topçu düşüncesinde ahlakın tasavvufun önemi anlamında kuvvetli bir ilişki den bahsetmek mümkündür (Topçu, 2017l, s. 15-16).

Aşk Açısından Önemi

Nurettin Topçu düşüncesinde tasavvuf, aşk hikmetinin, aşk mezhebinin yoludur (Topçu, 2017g, s. 172). Tasavvuf ehli de bu temel düşünceyle varlığı aşkla kucaklar. Aşk bir usta olarak nitelendirirken, onu da kalple birleştirmektedir (Topçu, 2016d, s. 27). Aşkın dini temelini de dikkat çeken düşünürümüz Hristiyanlık ve İslam açısından aşkı şu şekilde ifade etmektedir:

Hristiyanlıkla ruh dünyasının güneşi gibi parlayan ve İslam'da kemaline ulaşan aşk ise bize Allah'ı tanıtan yetidir. Allah ve Peygamberi onsuz anlamak dinin hakikatlerine onsuz varmak kabil olmadığı gibi, aşk olmadan insan gibi yaşamak da boş bir iddiadır (Topçu, 2017g, s. 16). Aşk yeryüzüne ilk defa Hristiyan dini sonra da İslam güneşi getirdi. Oscar Wilde'in dediği gibi 'İsa yeryüzünde aşkların sultanıdır', Kur'an ise sesindeki nağmelere hayran hafız gibi değil de şuurla iman ile okunursa görülür ki baştan aşağı aşk ile doludur. İlim aşkı, adalet aşkı, ideal aşkı ve iman dediğimiz bütün bu değerlerle temasa geçen ruhları sonsuzluğa götüren selamet aşkı (Topçu, 2017ğ, s. 28) olarak açıklanmaktadır.

Bununla birlikte aşkın ifadesini yeryüzüne indiren Nurettin Topçu, aşkın gücüyle yaptığı fetihler ile birlikte Allah'a yükseltmek için araca gerek duymayan kalbin mistik fethi olarak nitelendirir. Bunu ifade ederken de insanlığın sırrına ulaştığını düşündüğü sufilerden olan Mevlanalar, Yunuslar, Akifler ve millet mistikleri olarak isimlendirdiği Sinanlar, Gandiler, Avniler 'den bahsetmektedir (Topçu, 2017e, s. 5-6). Evreni tanıma ve kavramayı beşli bir nitelik örgüsüyle ifade eder ve aşk ile bilmeyi zekâ, sevgi, ihtiras ve muhabbetten sonra en güçlü tanıma şekli olarak tanımlar (Topçu, 2017g, s. 17-18-19). Onun aşk ile ilgili tanıma şeklini kendi cümleleriyle ifade edecek olursak:

Âlemin gayesi aşk olsa gerek. Her halde o, kuvvetler basamağının başında ve sonunda bulunan mutlak kuvvetle birleşme ve kucaklama halidir. İlk, başta kâinat varlıklarının sonsuz boşluktaki hareketi halinde gözükken mutlak kuvvet, kendi yarattıklarıyla adım adım ilerleyerek sonunda insanda barınan aşk halinde yine kendi kendisine kavuşmaktadır. İnsanda madde ve ruh birleşmişken maddeden sıyrılıp kurtulabilen ruh yayından kurtulan ok gibi kaynağı olan mutlak kuvvette koşuyor.

Onunla birleşiyor ve gayesine ulaşıyor. Bu birleşmenin adına aşk deniyor (Kara M. , 2017, s. 178).

Tasavvuf görüşünde olduğu gibi Nurettin Topçu da aşkı kâinatın başlangıcı ve amacı olarak nitelendirmektedir. Aşk maddede güç şeklinde görünürken, maddeden sıyrılarak ruha yönelmektedir. Varlığın sebebi olan Allah, mutlak aşkın kendisi durumundadır. Akılın dünya ile Allah arasında oluşturduğu düalist bakış açısını aşk ile ortadan kaldırmak mümkündür. Metafiziki bakış açısı böylelikle tasavvufi anlamda aşk tecrübesine dönüşmektedir. Bu aşk tecrübesini anlatan en güzel örnek olay ise Hz Peygamberin Hira dağında başlayan vahiy ilişkisi, ilerleyen süreçte Miraç hadisesidir. Varlıkla bütünleşen aşk, ruhun dünyevi anlamda hürmet ve ibadeti şeklinde süreklilik gösterir. Kazanılan bu süreklilik düşüncesi tasavvufi bağlamda varlık yükünden kurtularak nefsinde dünyevi ve manevi anlamda hiçliğe kavuşturulmaktadır. Hürmet ve ibadetle kazanılan vahdet, düalizmi yok ettiği gibi yetkinlik mertebesine de ulaştırmaktadır. Muhtemeldir ki bütün âlemi kapsayan hayvani ve bitki varlığını da aşarak varlığı aşk ile görünür olan varlığın amacına götüren insanın ruhun ilahi deneyimi yaşamasını gerçekleştirmektedir. Burada tasavvuf, insanın hakiki değerini ortaya koyarak Allah'a ulaştıran bir aşama konumunda şekillenmektedir.

Düşünürümüzün aşk ile vahdet ilişkisinin izahına bakacak olursak Aşk mutlak kudretin bütünüyle bizi birleştiricidir. O her şeyi unutturup mutlak gücün denizine daldıran aşırı iman halidir. Aşk ruhu maddeden kurtardığı gibi, maddeden yararlanmasını bilen teknikten, başkalarını istismar eden kazançtan ve siyasetten uzaklaştırır. Tikel varlıkları eriterek gözümüzde yok ederek zaman ve mekân gibi göreceli unsurları da ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür. Aşkın yetkinliğinde bütün tikel varlıklar, aşktan farklı olmayan tek bir şey halinde görünmektedir. Gözlerin sıradan görüşü, çok kuvvetli bir ışıkla söndürülen zayıf bir parıltı gibi varlığını kaybetmektedir. Onda gözün gördüğü, zihnin düşündüğü çokluk kaybolur. Aşkın aydınlığında olan bir şeyi, sadece kendisi, yalnız aşk, âlemi doldurmaktadır. Aşk halinde görülen âlem tek bir bakıştan ibarettir. Bu, dışta gibi görünse de dışsallık tanımayan bir bakıştır. İç ve dış bakış, o anda kaybolmaktadır. Biz mi ondayız o mu

bizdedir, anlaşılmaz. Varlığı ile birlikte ayrılık da, başkalık da yok olur konumdadır. Aşk durumunda âlemde ben ve o yoktur; yalnız o vardır; ben de ondayım, âlem de ondadır görüşü hâkimdir. Aşk, âlemleri birleştirir. Tikel varlıkların hepsinin yok olduğunu aşk halinde yokluk ifadesi de yoktur. Varlığın zıddı olan yokluk asıl varlık ile yok edilmiştir. Sözle ifade onu incitir. Aşkın asıl ifadesi, yalnızca duadır; ondan çoğu zaman da ondan taşan ümidin dile gelmesi olarak ifade edilir (Kara M. , 2017, s. 180-181).

Sonuç olarak tasavvufun önemi ve Topçu bağlamında ele aldığımız aşk düşüncesini, varlığın yeryüzündeki ifadesi noktasında şekillendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nurettin Topçu'nun da tasavvufi anlamda görüşlerine değer verdiği ve tasavvufun önemi açısından gerekli gördüğümüz Hz Mevlana, rubaisinde aşka bakışını şu şekilde ifade etmektedir:

Kâfirlikten de, Müslümanlıktan da dışarıda bir olan vardır ki,
O boşlukta bizim bir sevdamız var.
Arif oraya erişince basını verir; orada ne küfrün,
Ne de Müslümanlığın yeri vardır
Biz aşkın âşığıyız, Müslüman başkadır. (Mevlana, 1986, s. 64)

Görüldüğü gibi bütünlüğü arzulayan gönlünün, aşka olan samimi hissiyatını açıklar niteliktedir. Düşünürümüz de *büyük ruhunun vatan toprağına* (Topçu, 2017g, s. 125) karıştığını düşündüğü Mevlana'nın ve tasavvuf ehlinin bakış açısından varlığın görünürlüğünü ifade etmektedir. Tasavvuf ile birlikte Yunus, Mevlana, Hallacı Mansur gibi birçok önemli şahsiyet bu aşkı idrak edip etrafına da bu aşkın nidalarını bıraktıkları söylenebilir. Onları nitelik anlamında öne çıkaran diğer bir hususiyet ise anlamaya çalışmaktan ziyade içinde bulunulan aşkınlık durumunu yaşamaktır. İmkân ve gücünün olmadığında bu fikir mücahitlerini de anlamanın mümkün olmadığını ifade etmektedir (Topçu, 2017g, s. 167). Bütünüyle varlığı kapsayan bu düşünceler yaşandığı dönemden ziyade çağları aşan bir fikir mücadelesinin de bitmez tükenmez kaynağı konumdadır. Modernizmin getirmiş olduğu reformun aksine bizzat toplumu ve milli şuuru içine alan bir reform hareketi muhtemeldir ki aşka âşık şahsiyetlerin eseriyle gerçekleşecektir. İnsanlığımızın içinde bulunmuş olduğu vehimleri bizzat içinde yaşadığı dönemlerde, insanlığın

kendisinin engellediğini söylemek mümkündür. Çünkü aşk ile yaşayış durumu, aynı zamanda evreni bir bütün halinde kavrayabilmeyi öğretir. Gerçek insanı bu asıl cevherin içinde görmek mümkündür. Aşk ile dolu olan insan, yaratılışındaki sonsuz ve sayısız yoksunluğundan kurtularak hakiki varlığa duçar olmaktadır. Bedenin ruha verdiği boyunduruktan kurtularak aslına koşuyor olmaktadır. İşte bu ifade etmeye çalıştığımız asıl kurtuluş varlığın yaratılışındaki hikmetin, insanlığın felsefesi olduğunu söylemek mümkündür.

Kurtuluş Açısından Önemi

Toplumu ayakta tutan temellerin ardında düşünce olduğunu ifade eden Topçu, kurtuluşun da ancak bu temel özellik bağlamında mümkün olabileceğini söylemektedir. Temel amacı, insanlığın yükselişi nasıl olur sorusunun izahı açısından önemli bir konumdadır.

Kurtuluşu bizzat insanın şahsi çabasına bağlayarak yegâne çare olarak görür. Bu bağlamda tasavvufu öne çıkaran şey, mistik hareketlerin yeniden canlandırılmasıdır. Çünkü bu kuvvet bireyde birliğin bilincini oluşturarak toplumsal sorumluluğu azaltacaktır. Böylece medeniyetin maddi ve manevi anlamda ekonomik, ahlaki, ailevi, toplumsal vb. birçok alanda bireyi kendi varlığı üzerinde yükselten, dinin üst yorumu olan tasavvufun sonsuzluk hareketinin bereketi ruhlarımızın da halaskarı olacaktır (Topçu, 2017f, s. 78). Günümüze bakıldığında bireylerin kaygılı, bencil, rantçı, huzursuz, hazcı ve tüketici olduğu bir dönem söz konusudur. İnsanların gelip geçicilik, kaotik değişim, kuralsızlık, belirsizlik, süreksizlik, parçalanma ve çeşitliliği görmek mümkündür (Harvey, 1997, s. 133). Bununla birlikte birden çok hakikatin olduğu düşüncesi, gerçekliğin karmaşık olarak algılanması ve görecelik temelinden (Bauman, 1997) çıkış yolunu tasavvuf ehlinde bulacaktır. Düşünürümüze göre skolastik düşünceden sonra, batıdan çıkmış olan modern anlayıştan kültürümüzü ve düşüncemizi kurtaracak Mevlana gibi şahsiyet sahipleri olacaktır. Bu önemli şahsiyetler, bütün geleneği içinde yaşattığı gibi felsefe, sanat, estetik fikirlerini de bu kaynaklardan çıkarmak mümkündür (Topçu, 2017g, s. 123).

Bu manada düşüncelerini oluştururken incelemiş olduğu Bergson felsefesini ele aldığı eserinde tasavvufun önemini şu şekilde ifade etmektedir:

Ferdi ruhu, cemiyetin dar çerçevesinden kurtarıp insanlığın bütününe götüren ve böylelikle insanlık ahlakının kaynağı olan mistisizm, insan ruhunun deneyleriyle ulaşabildiği bölgelerin en ileri noktasında bulunuyor. İslam'da tasavvuf adını alan, İslam'ın özünü ve asıl yapısını teşkil eden mistisizm, Bergson'a göre hayatın sırrını ve akıbetimizin muammasını da çözmeye kabiliyetlidir (Topçu, 2017d, s. 137).

Yıkılışımızın tarihi olarak ifade ettiği bu son üç asır, aynı zamanda ruhi bir yıpranmanın da tarihini içermektedir. Tamamıyla toplumu kısıpca sokan buhran, bütün varlığımızı tehdit etmektedir. Çalışma ve gayretimizin zorunluluğunu bu elim durumdan kurtulmak için gerekli görünmektedir. Bu önemli gayreti gerektiren mücadele, toplum için sorumluluk sahibi olan tasavvuf ehlinin eserlerinden ve yaşamlarından örnek almamız bugün için gerekli olduğunu ifade etmektedir (Topçu, 2017g, s. 82-83).

Topçu'ya göre modernizmin yaşattığı düşünce buhranları ilim ve din, çatışmaların aksine ilim ve dini düşüncenin doğasında birbiri ile birleşmesini idrak edememektedir. Allah'ın vaadini toplumsal anlamda idrak edemeyen ilim ve din uleması bu birlikteliği çatışkı olarak nitelemektedir. Oysa bu düşünceye sahip olanlar ilim ehli Allah'ın dünyadaki varlığını yok sayarken, din ehli de dünyayı Allah'tan ayırarak bir anlam kargaşası içindedirler. Hâlbuki tasavvuf ehli bu iki düşünceyi gönül dünyasında birleştirip ikisinin de mükemmeliyetini ortaya koymaktadır.

Sonuç itibariyle İslam'ın sahih bir ifadesi bugün dünyanın kurtuluşunu önce maddi hayata bağlı ümitler halinde yaşatan, sözde dini savunanlardan arındırılması ve bununla birlikte ruhlardaki mücadeleyi Peygamberin öncülüğü ile değerlendiren, bu düşüncelerle temiz ruh hayatını yaşatabilen Allah ülküsünün dünya hayatında görünür kılınmasıyla mümkündür (Topçu, 2017g, s. 72-73). Çünkü asıl mücadele büyük ferdiyetçi ruhların menfi duygular beslemeden halkın hizmetine atılmalarıdır (Topçu, 2017g, s. 75). Bugün toplumu diriltecek olan ruhu, bizim akılsız isteklerimize rağmen bizi, bize karşı güçlendirecek bir kuvvet olarak

nitelendirmektedir. Korkuları cesarete dönüştürerek, dünya üzerinde ilahi düşünceyle birleşmekle kalbimiz de yeniden doğacaktır (Topçu, 2016e, s. 111).

Böylece bir ümitsizlikten uyuşmuş gönülleri bin şevk ile açacak. Mantıkla ilhamı yan yana yaşatacak, Kalp ile Kur'an'ı birleştirecek. Hayatın süreksiz ve kesiksiz bir ibadet aşkı olduğunu hareketlerimizin bir iman ve heyecan yarışı olduğunu, asrın soluk benizli, ümitsiz ve inanmaya takatsiz çocuğuna öğretecek. Çünkü dert olan ve her adımında yeni bir sefaletle susamış yaşayan varlığımız kâinatta bir merkez ise, cemiyet onu çeviren bir dairedir. Bu daire, sonsuzluk denen ve bizimle beraber cemiyeti de çepeçevre kuşatan büyük gerçeğin içinde (Topçu, 2016e, s. 111-112) bulunduğunu ifade etmektedir.

Ezcümle Nurettin Topçu'nun tasavvufun önemine binaen ifadelerini son söz olarak açıklamak gerekirse:

Cemiyeti yoğuracak olan ruh, ne bir sihirbazın ruhudur; ne de Gordiyon'daki düğümün üzerine kılıcını indiren karamanın ruhudur. O bir halaskarın zafer neşesiyle sarhoş ruhu olmadığı gibi kara kaplı, kaba cüsseli kitapların üzerine eğilen bilgiçlerin ruhu da değildir. Taklit mayası onu yoğuramayacağı gibi itham ve inkâr mayası da onu yoğuramaz. O ruh bize kaybolan benliğimizi bulduracaktır. Bin nedametle nihayet anladık ki dünya da belki her şeyi bulmak kolay, kendini bulmak zormuş. Kendimizi nerede bulalım? Kendi dışımızda nereye koştuksa gurbette kaldık. Kendimize nasıl koşalım? Bize bir aydınlık, bir rehber lazım, diyorlar. Her tarafı, her zerresi rehber olan her ciheti aydınlıkla dolu olan âlemde tek aydınlık, bir rehber arıyoruz.

Cemiyeti yoğuracak ruh, eski Asya'nın hikmetiyle Kur'an'daki ilhamı kendinde birleştirdiği halde, garbın dört asırlık ilmine hayran, zihniyetine sahip, felsefesine aşına olacak Anadolu dervişinin ruhu (Topçu, 2016e, s. 110) olduğunu söylemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'DA TASAVVUF FELSEFESİ

Bu bölümde Nurettin Topçu'nun düşüncesinin felsefesiyle tasavvufa yönelttiği ilişkiyi incelemeye çalışacağız. Hayatı boyunca hareket felsefesini "*isyan ile irade*" kavramları üzerinden açıklama getirmeye çalıştığını görmek mümkündür. Nurettin Topçu'nun felsefesi hakikat anlayışını gerekli kıldığından dolayı düşüncesinde tasavvuf ve felsefe ilişkisi kanıtlanması gerekiyordu. Ayrıca Nurettin Topçu'nun bu iki köklü ilişkiyi savunmasının sebebi olarak bazı temel kaygılarına da işaret etmek istiyoruz. Nurettin Topçu felsefe ve tasavvuf bağlantısını bütünüyle geçersiz kılmanın zıddına birliktelik çabası içinde olmanın her hangi bir problem doğurmadığını düşünmektedir.

Nitekim Nurettin Topçu'nun temel kaygısı bu iki temel alanın birlikteliğiyle içinde bulunduğumuz vehimlere kurtuluş kaynağı olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Topçu, temel iki hususun göz ardı edilmesi tamamen yapılacak olan reform ve yeniliklerin herhangi bir öneminin kalmayacağını düşünmekteydi.

Giriş bölümünde ifade ettiğimiz üzere Nurettin Topçu'nun eleştirilerini ve bu alan hakkında ifade etmek istediklerini üç aşamada inceleyeceğiz. Öncelikle onun felsefeden hareketle oluşturduğu ilişkinin mümkün olup olamaması iddia ve eleştirilerini incelemeyi hedefliyoruz.

1. Tasavvuf Felsefe İlişkisi Mümkün Müdür?

Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefe ilişkisine yönelik en temel özelliğinden birini bu aşamada ele almaya çalışacağız. Bu noktada Topçu'nun ifadelerinden anlaşılmaktadır ki kendisi felsefeden bağımsız İslamiyet'in üst yorumu olarak nitelendirdiği tasavvufun savunulamayacağını düşünmektedir. Bu iddianın gerekçelerini ise başlıkta da görüldüğü gibi kendimize özgü sorularla üç başlık altında açıklamaya gayret edeceğiz.

Düşünürümüzün kendi sistematliğini oluştururken tasavvuf anlayışı bilgi, bilim ve felsefe ile ilgili yorum ve düşüncelerini etkileyerek sistemini belirleyici konumdadır. Topçu insanı konun ve düzeni bilmek ve böylece birliği tanımak gayretinde ilerleyen bilgi ve düşünme aşamalarını belli bir sistematik hiyerarşi içinde ele aldığını söylemek mümkündür. Kendi limitleri içinde kalmak ve üst aşamaya ulaştırmak koşuluyla aşk, duygu, akıl, sezgi, tutku ve merhamet aracılığıyla oluşturulan bilgilerin hepsini değerli ve geçerli görmektedir. Bireyin varlık bağlamında oluşan hareketi olarak da ifade edilebilecek his, düşünme ve tecrübe seviyesinde ilme, akıl seviyesinde felsefeye, aşk ve ilham seviyesinde ise ilahi sonsuzluk bilgisine, hakikat aşkı olarak nitelendirdiği tasavvuf felsefesine referans sağlar (Kara İ. , 2017, s. 46).

Bununla birlikte tasavvufun şekilcilik, gösterişe karşı vermiş olduğu mücadele aynı zamanda felsefi anlayışı gerektirir. Çünkü tasavvuf ehli gösteri, benlik düşüncelerinin zıddına ihlas, mütevazılık, gösterişsiz yaşamı hayat felsefesi yapmışlardır. Tasavvuf ehlinin bu yaklaşımı Nurettin Topçu sözleriyle ifade edecek olursak:

Dinde kaideler ve ahkâm, aşkın kaynağından fişkırmış olduğu halde, aşkı anlamadan doğrudan doğruya kaidelere bağlanmak taassup denilen körlüğe götürür (Topçu, 2014b, s. 16). Nurettin Topçu açısından bakıldığında bu yaklaşım tarzı tarikatların varlığına kast etmek isteyen nedenler olarak görülmektedir (Topçu, 2016d, s. 53). Çünkü Allah'ın istediği bağlanma varlığın kalabalıkların isteğine göre değil de hakikate göre konuşmak, tasavvuf ehlini toplumdan ayıran meseledir. Kalabalıkların alkışları tasavvufun amacını yok edici kuvvetlerdir.

Tasavvuf düşüncesi İslam'ın ruhunu canlandırmasına rağmen kuralcılar ruhun sesini boğmaktadır. Böylece ruhun sesini bozan birey şekillere başvurur. İçi boş sözler, süslü kıyafetler değer kazanır (Topçu, 2012, s. 38). İbadetleri de bir ticaret anlayışıyla yapmak, sonucunda İslam'ın imanından uzak içi boş karşılığını da tartarak almalarına neden olmaktadır (Topçu, 2017g, s. 17-18). Yapılanları beden hareketleri sayarak, hac yerine bulunduğu durumdan, secdenin bu kişilerden memnun olmayacağını söylemektedir (Topçu, 2017g, s. 62).

Bütün bu kişiler ahlak düşüncesi altında başkalarını baskı altında alma gücü, muhtemeldir ki kendini bilmemekten almaktadır. Düşünürümüze göre eğer bu kişiler,

kendilerini bilselerdi suçlamalarını kendine çevirerek, onları geliştirecek azap ve çilenin kaynağına erişebilirler (Topçu, 2014b, s. 52). Peygamberin ruhundan kaynaklanan dini hareketler, aynı zamanda dinin en yüksek irade olduğunu göstermektedir (Topçu, 2012, s. 27).

Düşünürümüzden hareketle tasavvuf felsefesine referans hususu iki önemli soru üzerinden ifade etmek mümkündür. Tasavvuf açısından bakıldığında düşünce kahvenin dibine çöken telvesi olarak mı görülmeli yoksa gerçekleşen tasavvuf üzerine yeniden düşünüş veya tasavvufi düşünceyi kontrol altına almak olarak mı görmeliyiz? (Topçu, 2015, s. 105)

Burada düşünceyi sadece basit bir kontrol aracı veya dibine çöken telve olarak ifade etmek yeterli bir açıklama olamamaktadır. Çünkü esasında kahveyi kahve yapan asıl malzeme de telvedir. Bizatihi insanın tasavvuf felsefesine yönelişinin devamı niteliğindedir. Düşünce hem tasavvuf felsefesi ile hem de tasavvuf felsefesinden bağımsız olarak insanın zihni çabalarından doğmaktadır. İnsanın tasavvuf felsefesine yönelimi düşünmeden de ilerisinde kalp irtibatıyla var olmaktır. Düşünceye geldikçe kalp ile mümkün kılınan bu anlayış, daha fazlaca canlanarak uzaklara yayılmaktadır. Düşüncenin ötesine geçen bu anlayış tasavvuf felsefesine uzanmaktadır. Ve bu tasavvuf felsefesi, geliştikçe Mevlana, Yunus Emre, Sadrettin Konevi gibi bulunduğu dönemleri aşarak her dönemin insanı kâmil şahsiyetlerinin liderliğini üstlenecektir. Görülmektedir ki düşünce ve tasavvuf zorunlulukla birbirini arzulamaktadır. İnsanın, ben kimim? Sualiyile oluşan benlik bilinci, düşünce ve tasavvufu bağımlı hale getirmektedir. Bireyin bilinci, sahip olduklarına karşın sorgulanmaları onun farkındalığını oluşturacaktır. Çünkü bu farkındalık aynı zamanda bir sorumluluk bilincini de getirecektir. Bu düşünceyle oluşturulan bilgi, varlığının farkını hissetmektedir (Topçu, 2015, s. 105).

Aynı zamanda bireyin tasavvuf felsefesi anlamında varlığın bir parçası olduğu düşüncesi, onun varlığı ayan beyan teskine sevk edecektir. Varlığın var olduğunu bilmek, istemek ve sevmeyi getireceği gibi aynı zamanda bireyin varlık arasındaki ilişkiyi tartışma konusu olmaktan çıkaracaktır (Topçu, 2016e, s. 19). Çünkü bilmek nedir diye sorguladığımızda bilincin, tasavvuf felsefesinin dışında kalan basit bir ilişki, bilginin özü hakkında bize bir ufuk açıcı noktaya götürmeyecektir (Topçu, 2015, s. 105).

Aynı zamanda yukarıda ifade edilenler doğrultusunda zihni boş bir levha olarak ifade eden deneycilerin, deney öncesi bilgi anlayışına sıkıştıran İmmanuel Kant felsefesi bilginin yeterli derecede izahını mümkün kılmamaktadır (Çüçen, 2014, s. 210). Tasavvuf felsefesi açısından sunmuş olduğunu empiristler, tamamıyla obje görürken, bilginin aynı şekilde tahayyül edeceğini, rasyonalistler ise bilginin zihin açısından yalın bir kurucu olamayacağıdır. Ayrıca onu onaylayan birey, bilgiden bütünüyle bağımsız değildir. Aksine onu, yeryüzünde görünür kılandır. Bu düşüncenin farkında olunmasını, bir çeşit zihin işlevi olarak görmek mümkündür. Ve tasavvufun bilinci olduğu gibi düşüncenin de bir tasavvufu vardır. Burada ifade etmek istediğimiz bir çeşit ilişki olmanın aksine insanın varlığının gereği olarak insanın, varlığının farkındalığını yaşadığı istençli bir eylem, gerçek bir harekettir. Tasavvuf felsefesi bağlamında ifade etmeye çalıştığımız çeşitli bilme tarzlarına işaret eden düşünürümüz, birkaç farklı basamaktan bahsetmektedir. Tasavvuf ve felsefe ile bağlantılı bu hareket, bireyin varlığın kendinde farkına varması ve bu varlığı benimsemişle bilgiye açıklık getirmektedir. Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesi açısından oluşan bilgi, inanç olarak ifade edilen hakiki bilgiyi çağrıştırmaktadır. Ona göre bilgi elde edilirken kullanılan taklit yöntemi kesin olarak bilgi olmamaktadır. Tasavvuf felsefesi açısından önemli olan bu husus, bugün zihnimizi meşgul eden farklı bilgi çeşitlerinin taklidi iman ve tahkiki iman arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır (Topçu, 2015, s. 106).

Burada tasavvuf felsefesi, inancı iki şekilde oluştuğunu söylemek mümkündür. İlk olarak felsefenin temel özelliği olan düşünce, zihnin birey açısından benimsenmesinin dışavurumudur. Bu bireyin varlık ile hareketliliğini ifade eden ilkel bir ifade ediştir. İkinci aşama ise birey ile varlık arasındaki işrak felsefesinde Sühreverdi'nin ifade ettiği *aydınlık* ve *karanlık* görüşüne işaret etmektedir(Örn:Bircan,2013, s. 285-291). Bu ise Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesinde *açıklık* ve *seçiklik* olarak ifade edilmektedir. Oluşan varlık bilgisi, birey ve varlık arasında ilk olarak ayrılığı temsil eder. Daha sonra düşünce bağımsızlığını ilan ederek, varlığı tam manasıyla inceleme ve sorgulamaya tabi tutar. Böylece tasavvuf felsefesi bağlamında oluşan düşüncenin ard arda ifade edilen önemli iki aşaması, inanç olarak açıklanabilecek, inanç hareketini hazırlamaktadır. Tasavvuf

felsefesi mümkün müdür sorusundan hareketle inanç hareketinin incelenmesinden ziyade tasavvuf felsefesi aracılığıyla Nurettin Topçu'nun düşünceye ehemmiyeti ve bununla birlikte inancı bir taklidin ötesine taşıyan görüşlerini izah etmeyi uygun görmekteyiz.

Varlık bilgisinin en yalın ögesi düşüncede oluşturduğu izlenimdir. Bu izlenim varoluş filozofları olarak ifade edilen Heidegger, Satre, Jaspers tartışmalarında yer alan konularındandır(Örn:Bochenski, 1997, s. 192-204-215). Düşünürümüze göre ise bu izlenim varlığın bilgisinden önce gelir. Böylece varlığı mümkün kılar. İzlenim ile varlığı zihnimizde canlandırmak mümkündür. Alemde varlığın eşyaya yansıyan görüntüsü etkisiyle oluşan etkileşim tahassüs halidir. İzlenim, tepki ve temayül çeşitlerinin bir birleşimidir. Düşüncenin gelişmesi ve ilerlemesiyle ortaya çıkarak, varlığın özüne taşır.

Nurettin Topçu'nun, Paliard bağlamında açıklamış olduğu tezahürün oluşumunu kendi cümleleriyle ifade edecek olursak:

Hayalin ve zekanın temeli olan, zeka ile hayale karışmamış bir saf duygulanma hali vardır. Hayatın oluşumu veya kendiliğinden gelişip büyümesi, canlıda bir çeşit şuur-altına dönüşen bir duygulanma halini sürekli olarak tanzim eder. Duygulanma hali, görünüşte bir kendiliğinden oluşur. Bu hal aslında, beyinde kendi kendisinin farkında olmayan, izlenim şeklinde vücut kazanmak suretiyle zımnenn(implicite) oluşan bir faliyetin orada ifade bulmasıdır. Zira izlenim, hayati eğilimlerin birleştirilmesi konusunda bir gücün varlığını bulanık halde özetler ve baştan kabul eder. Bu birleştirme, izlenim içerisinde anlık bir oluşumdur. Onun sürekliliği duyumu (Topçu, 2015, s. 108) yarattığını izah etmektedir.

Kişinin duyumsadığı varlık, düşüncenin sınırlarına ulaşmaktadır. Burada düşünceden de bağımsız olan varlık, aynı zamanda düşüncenin de konusu olmak durumundadır. Düşüncenin varlığa yapmış olduğu etki, düşüncenin bireye sunduğu nitelikler vasıtasıyla tasavvufun üst mertebelerine çıkarmak amacıyla kucaklar. Duyumun, intiba sürecini takip eden bir saflık aşaması olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü duyum ile birlikte zihin işleyişini bir kenara bırakarak, kendine özgü safiyeti çerçevesinde ilerlemektedir. Duygulanma sürecinden düşünce hareketine geçiştir. Varlık, yaşamın bireye farklı şekillerde gerilimi ve yaklaşımıdır. İşte bu zıtlık, aracılığıyla yaşamı düşünceyle birleştirir. Düşünsel gelişim, bilinç faaliyetine geçişi sağlar. Ancak varlığa bütünüyle düşünce kapsayamadığı için bilinçten de ayırmak mümkündür. Burda da düşüncenin varlığı tamamiyle varlığı

kapsayamamasının, zıddına bir süreklilik ile anı ve hayatı aşması itibariyle intibadan ayrılır. İnsanın yaşamında gerçekleşen iyi ve kötü fiiler, düşünsel anlamda farkındalık uyanmasına yol açar. Varlık, dış dünyada madde üzerinden görünerek esasında asıla ulaşmaya yönlendirir. Duyum vesilesiyle yaşamın bilinçaltı iradesinin nesnelere etkileşimi, obje açısından arasındaki gizil gücü ifade etmektedir. Duyumdaki bu istençli canlılık olmadığı iddiası yalnızca görünüştedir. İstençli hareket gizli bir etkinlik halindedir. Böylece duyum, bu hareketin nesnede son bulmasıdır. Bireydeki bilme hissi, yaşamın içinde oluşan bu nedir sorgulamasının olduğunu gösterir. Fakat bireydeki bir hareketin bilinci, nesne bağlamında evreni de içine alan bir sorgulamadır. Bu duyum olayının ortaya çıkmasıdır. Yani duyum bir nevi nesne ile özne ilişkisinin bilinçle maddeye yönelimidir. Fakat düşünürümüz, bunu bilinç açısından karışıklığın aksine bilincin hakiki varlığa yönelimine hazırlık olarak görmektedir. Tasavvuf ehlinin gelişmişlik olarak nitelendirebileceğimiz, eşyanın akışını da takip edebilmek anlamına gelmektedir. Duyumun gizil gücü, bilincin görünür harekete yönelimini sağlar. Bununla birlikte gayret veyahut iradeyi duyumun kendisinde görmek mümkündür (Topçu, 2015, s. 108-109). Ancak burada duyumun, doğrudan doğruya verilmediğini düşünürümüzün ifadeleriyle açıklayacak olursak:

Duyumun doğrudan doğruya olduğu yanılgısı, sujenin obje ile kaynaşmasından, objenin tasdiki için sujenin bir çeşit kendini unutmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında duyum, Objeye yönelik bir gerilim veya bir niyetle belli olan irade hareketini ifade etmektedir (Topçu, 2015, s. 110)

Edmund Husserl'in felsefesinde *imlem öğretisi* nesneye doğru bir etkileşim ve yönelme fikri olarak görülmektedir(Örn:Bochenski, 1997, s. 164). Bu yöneliş bağımsız bir bilinç halini ifade eder. Nurettin Topçu düşüncesine göre diğer ifadesi de sezgidir. Burada sezginin işlevi, insan zihninde karışık halde bulunan duyumu gerçek hakikate ayırtırmak görevini üstlenmektedir (Topçu, 2015, s. 110). Bergson felsefesinde ise sezgi, hakikate yönlendirici bir araç olarak görür. Çünkü doğrudan hakikat bilgisine ulaşmak için sübjektif öğelerin katıksızlığını elde etmek yeterlidir (Bergson, 2011, s. 247). Bergson'un sezgideki bu hareketi yalnızca görüştedir. Nurettin Topçu'da ise Bergson felsefesinin aksine ifadesini kendi cümlelerinden izah edecek olursak:

Biz duyumu, süjenin bilinecek olan objeye doğru bir gerilimi, onların birbiriyle kaynaşması ve karışımı olarak tarif ettik. Bu, objeyle kaynaşmak suretiyle onda kendini kaybeden süjedir. Karışık olmayan duyum, bize sezgiyi (Topçu, 2015, s. 110-111) verdiğini söylemeyi daha uygun görmektedir.

Burada izah etmeye gayret ettiğimiz husus zekâ ile karışmış olan duyumu saf olmaktan farklılaştırmıştır. Sıradan bir duyumdan hareket edildiğinde sezgiden bahsetmek mümkün değildir. Varlık, izahı için duyu verilerinin kaynağındaki hakikate yöneltici bir mücadeleyi gerektirecektir. Bu mücadele, zekânın genelliğine ve büyüçülüğüne karşı bir mücadeleyi söz konusu yapar. Kendiliğinden oluş yanlılığı, bu duyumun özne vasıtasıyla nesnede yayılmasından kaynaklanmaktadır. Sezgi çabası, tasavvuf ehlinin uzun süre yaşamış olduğu deruni gerçekliği gerektirir. Sahip olunan çaba sonucu insanların gözlerinin kapalı olduğunu, gerçekliğin farkına varmasını sağlar. Hakikat dışı kazanılmış alışkanlıklardan kurtularak, düşüncenin de varsayımlarından kurtulması anlamına gelmektedir. Ancak sezgi mücadelesi ile tasavvufun vecd halinden farklılıklar göstermektedir. Çünkü tasavvuf anlayışında vecd, sezgiyi aşan bir irade hareketinin gücünden bahsetmek mümkündür. Tasavvufi aydınlanma, bilinecek varlığın Allah'a ruhi yönden kavuşmayı ifade eder. Fakat sezgide bilinç, bilmeye yöneldiği maddenin haline bürünür. Bergson felsefesine bakıldığında ise sezgi, ruhi anlamda gerçeğe dair bir uyum anlayışı aynı zamanda düşüncenin varlık ile özdeşleştirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Nurettin Topçu felsefesinde gerçekle kaynaşma olarak ifade edilen sezgi, hayatın gelişmesi anlamında bir ilk hareketi ve bu hareketin öncelikle gerilim olarak gözükmesi bu ilişkinin ürünüdür (Topçu, 2015, s. 111-112).

Tasavvuf felsefesi bağlamında bir diğer nitelik mantıki düşünce prensibidir. Sezgi ve zekâ hareketini içine alan bu düşünce, zekâdan hareketle soyutlama ve ayırt etme aracılığıyla özne nesneden ayrılmaktadır. Bu yönelim, ruhi yaşam için gerekli görülmektedir. Bununla birlikte benliğin oluşturduğu inançlarının evrenselleşmesini mümkün kılan anlatımdır (Topçu, 2015, s. 116-117).

Tasavvuf felsefesi açısından sistemli düşünce, bu evrenselleşmeden ziyade soyut zekânın hareketi ile varlıkla eşya arasında ilişki kurmayı sağlar. Varlık ile eşyanın yaşadığı değişiklikler arasında her türlü ilişkiyi ve karşılaştırma düşüncesini bağlayan mantık olarak görmek mümkündür. Böylece tarafsız, herkes için

onaylanmış hükmü ifade etmektedir. Felsefenin alt alanı olarak söyleyebileceğimiz mantık, insan bilgisinin üzerine kurulması aracılığıyla bilgiden farklılık göstermektedir. Ancak benliğin evrendeki varlıklar üzerindeki etkisini açıklarken yardımcı kaynak konumundadır. Nedensellik ilkesi açısından bakıldığında evrendeki nesnelereki değişikliğin farkına varmamızı sağlar. Böylece zihni anlamada bir alışkanlıktan bahsetmek mümkündür. Aynı zamanda alışkanlık, nedensellik ile varlığın ilişkisinin bilgisine kaynaklık eder. Nedenini araştırıyorum o halde varlığa yaklaşıyorum diye nitelemek mümkündür. İşte varlığa yaklaşım, aynı zamanda tasavvuf felsefesi açısından düşüncenin de devamlılığını sağlamaktadır. Fikir ve zekâ hareketine baktığımızda, düşüncenin devamlılığıyla eşyaya dair ilişkiden ortaya çıkan varlık düşüncesi görülmektedir. Düşüncenin işlevi üzerine, eşyadan hareketle varlık hakkında zihnin somutlaştırılmış şeklini ifade eder. Düşünen benliğin kişiliğini oluşturan inançların görülmesidir. Oluşturulan bu inançlar, zihnimizdeki kuşkuyu ortadan kaldırır. Kuşku Nurettin Topçu düşüncesinde, bireysel çabaları oluştururken, yalnızca kuşkuya sahip kişiyi kapsar. Tasavvuf felsefesindeki anlayışa bakıldığında ise evrensel olmasından dolayı varlık hakkında kişisel olmayan bir görünürlük vardır. Baktığımızda bilgi kişiseldir. Varlığın, madde üzerindeki etki ve hareketini kapsamaktadır. Tasavvuf ehli açısından hareket ile birlikte düşünen, aynı zamanda varlık düşüncesi, hakikate yönelmiş hareket olan inanan insan söz konusudur. Ancak inanç ile birlikte sınırların aşılması da mümkündür. İnancın kapsamına bakıldığında, bilim ve sezgiyi de içine almaktadır. Hatta inanç vesilesiyle sezginin mümkün ve tam olarak belirlenmesi sağlanmaktadır (Topçu, 2015, s. 117-118-119).

Sonuç olarak, Nurettin Topçu düşüncesinde Türkiye'nin geleceğini şekillendirecek hakiki şahsiyet ve düşünce içinde tasavvuf ve felsefenin birlikteliği apaçıktır. Çünkü bu iki önemli anlayış hikmeti, ilhamı, ilmi de içine alan bütünlüğü ifade etmektedir. Mümkünlüğünü tartışmaya açmanın bile gereksiz olduğu, bizzat içinde bulunmayı tavsiye ettiğini söylemek yanlış olmayabilir. Bizi kökleri sağlam temellere dayandıran, İslam'ın insanlara sunduğu yaşanılması en mümkün yaşam felsefesini ortaya koymaktadır (Topçu, 2016e, s. 101). Modern ilim ve bilimin insanlığa sunmuş olduğu bu pratik faydayla birlikte hakikat aşkının öldürülme çabalarının aksine tasavvuf felsefe ilişkisini görünür kılmak elzemdir. Böylece

hakikat, gördüğü toplumları etkisi altına alan pozitivizm, pragmatizm gibi görüşleri de alt etmek kolaylaşacaktır (Topçu, 2017l, s. 73-78). Bununla birlikte inancın iletilebilirliği, hakikatin birden farklı şekillerde anlaşılmasını ve izahını sağlamaktadır. Varlık, tekliği kendinde bulundurduğu gibi çokluğu da eşyaya yüklemektedir. Bireyin muhatap olduğu çokluk, taklit ile birlikte ruhun dünyasına girerek toplumu ve medeniyeti şekillendirir. Ancak sahip olduğumuz taklidi inanç, tahkiki bir anlayışa dönüşerek, tasavvuf felsefesinin gayesine ulaşmasını sağlayacaktır (Topçu, 2015, s. 135)

2. Tasavvuf Felsefesi Nedir?

Bu başlık altında Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesine dair görüşlerini izah etmeyi uygun görmekteyiz. Bu bağlamda tasavvuf felsefesinin önemli konusu olarak düşündüğümüz vahdet görüşünü açıklamaya çalışacağız.

Tasavvuf ehlinin de vahdet ve tevhitle alakalı farklı sınıflandırmalar olmasına rağmen vahdet-i kusud, vahdet-i şuhut ve vahdet-i vücut şeklinde üçlü sıralama da çok ele alınmıştır. Nurettin Topçu'nun eserlerini incelediğimizde kusud görüşü kelime olarak görülmesi de diğer iki anlayışı kelime olarak da görmek mümkündür.

Vahdet sözlük anlamıyla birlik demektir. Tasavvuf açısından her şeyi bütün olarak ve birlik içinde eşyayı Allah ile görme anlamlarını taşımaktadır. Vahdet-i kusud amaç ve gayelerin tekliği anlamını taşır. Böylece, bireyin irade, arzu ve düşüncelerin Allah ile birleşmesi, bağlanması bu iradenin asıl iradeyle bütünleşmektedir (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 677). Düşünce itibarıyla müridin, kendi iradesinin kaybolması ve bununla birlikte Allah'ın iradesinde erimesidir. Artık Allah'ın iradesi onun iradesi, Allah'ın ifadesi bireyin de kastettiğidir. Nurettin Topçu kelime olarak yer vermese bile vahdet-i kusud görüşü anımsatan sözleriyle açıklayacak olursak:

Dinde Allah'a teslim oluş fani iradelerin yerine Allah'ın iradesini istemek (Topçu, 2017f, s. 73) olduğu düşüncesi, vahdet-i kusud'un tanımları itibarıyla bu kavramı da içermektedir. Vahdet-i şuhud'un kelime anlamına bakıldığında görmenin birliğini ifade etmektedir. Bu ahval içinde birey, bütünüyle Allah'ın tecellisini hisseder. Bu durum vecd ve dalinç durumunu ortaya çıkarır. Fakat vecd hailini

aştıktan sonra birey kendisini tanıyarak, hak ile halk arasındaki farkı temaşa eder (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 677).
Düşünürümüz, bu yaşayışı şu şekilde ifade etmektedir:

Kâinata ilahi neşvenin kaynağıdır. İman denen bu güzel muamma ilahi neşvenin bir geçidi bir tecellisidir. Gören gözler yeryüzünde ilahi neşveden başka bir şey görmüyor (Topçu, 2016e, s. 90)

İslam'da tasavvuf düşüncesi, mistikliğin yaşamımızda belirli hareketler halinde devam eden Allah'ı her yerde apaçık görerek pratik anlamdaki kurallardan yola çıkarak iç yaşamın tecrübelerini ifade eder (Topçu, 2016e, s. 78). Mevlana'nın düşüncesinde, dünyanın sonsuzluk ve ebedilik bağlamında ilahi sırrı ortaya çıkaran ayna görevi görmektedir. Böylece vahdet düşünceleri arasındaki benzerlikten söz etmektedir (Topçu, 2017g, s. 11).

Tasavvuf düşüncesinde vahdet-i vücut görüşüne bakacak olursak varlığı birlik olarak nitelendirmektedir. Böylece Allah'tan başka varlığın bulunmadığını idrak ve bilincine sahip olmak demektir. Varlığı, Allah'ın isim ve sıfatlarından ortaya çıktığı görüşünü benimseyip, gerçekliği vücut olarak Allah'ı bilme ve tanıma amacına göre izah eden düşüncedir. Bununla birlikte nefis ile mücadele, devamlı Allah ile meşgul olmakla ilgilenmek gereklidir (Karaman, Karagöz, Paçacı, Canbulat, Gelişgen, & Ural, 2007, s. 677).

Vahdet-i Vücut'un sırrına âşiklar erişebileceğini ifade etmek mümkündür. Tasavvuf felsefesi öncüllerinden Hz Mevlana'nın varlığında birliği görmesi, onun yetkinliğe ulaşmasının göstergesidir. Mevlana'nın bu ifadesi iddia olmaktan çok yaşamıyla özdeşleştirdiği hayatını gösterir (Topçu, 2017g, s. 55-56). Böylece esasen varlık birliğin ifadesidir (Topçu, 2016e, s. 13).

Varlığı hakiki teke indirgemek, aynı zamanda varlık ile birliğin kaçınılmaz ilişkisinin farkında olmaktır. Kişinin bireysel yaşamında var olanlar, kişiyi hakikatin yönüne yönlendirmeyenlerin aksine ilahi tecrübenin, Allah'ın dostluğunu kazandıracak tecrübelerdir. Bu ilahi tecrübe, farklı şekillerde tecrübe edilir. Bu tecrübenin üst düzeyi ise Kur'an-ı Kerim'de sembolik dille ifade edilen Miraç hadisesidir(Bkz:Karaman, Çağırıcı, Dönmez, & Gümüş, 2017, s. 281-292). Tasavvufun sufileri ve Peygamberler Kur'an'da en yakın dostlar olarak belirtildiğini söylemek mümkündür. Tasavvuf felsefesinin önem verdiği aşkın yaşamımızda ortaya

koyduğu yaşamsal izleri görebiliriz. Sufilerin bütünleşmesinin verdiği sarhoşluk hissi, hakikate olan sevgisinden gelmektedir. Ancak idrak edebilmek için, tecrübenin yanında şekilci ve anlamı dar düşünceler tasavvuf felsefesinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Yirminci yüz yıl düşüncesi açısından problem diye nitelendirebileceğimiz husus, kalp ile bilince sistemli olarak aktarılmasıyla varlıktaki birliğin anlaşılabilirliği düşüncesidir. Fakat idraki sağlayacak hususun düşünceyle, varoluşsal çözümlenmeleriyle birlikte kalbinde hakikatleri hissetmesiyle mümkün olacaktır (Topçu, 2017, s. 193-194). Aşk aracılığıyla kendinden geçen sufi, varlığını ortadan kaldırır ve yalnızca hakiki varlık kalır. Ruhi anlamda arzulanana ulaşmıştır. Varlıkla bütünleşmiş, Allah evrensel halde görünen perdeyi ortadan kaldırmıştır. Dünyevi anlamdaki bütün uğraşlar ortadan kalkacak, sadece Allah'ın varlığını hissedecektir (Topçu, 2017g, s. 19). Dünyanın bütün hengâmesinden hakiki varlığa sığınmıştır. Çünkü varlığın gayesi, Allah'tır. Evreni bu düşünceyle ifade eden, Allah'tan ibaret olan ve böylece insanı da seçkin konuma getiren Vahdet-i Vücut görüşü aynı zamanda Mevlana'nın tasavvuf felsefesini de ortaya koyan bir düşünce olarak ifade etmek mümkündür. Vahdet-i Vücut ilmi bir yetkinliği gerektirdiği gibi hakikati idrak edemeyenlere de açılmamaktadır. Allah'ın sonsuz ve sınırsızlığı varlık açısından her zerresinde farkında olmayı gerekli kılmaktadır (Topçu, 2017e, s. 33). Tasavvuf felsefesi, tasavvufi tecrübeyi idrak edemeyenlerin düşüncesinde görmek mümkün değildir (Topçu, 2017g, s. 23). Vahdet-i Vücut görüşü yaşayış durumunu ifade etmesi itibariyle düşünce üzerinde anlatılması ve açıklanması zordur. Bu anlayış aşkın insanı, aşkın dünyasında açığa çıkan gizemdir. Ahvali bilmeyenlerin farkında olamayacağı gibi yaşayanın da bu durumu inkâr etmesi mümkün değildir. Akli anlamda şüphe mümkün iken aşk açısından şüpheye yer yoktur. İnsanda görülen ölüm durumu, zihnin de fani ve acizliğini ifade etmektedir.

Tasavvuf düşüncesi açısından önemli bir konumda olan Mevlana, mesneviyi bir vahdet dergâhı olarak konumlandırırken (Bkz: Celaleddin, 2016), farklı bir düşünceyle yaklaşmaya çalışanların gerçek amacın dışında olduğunu söylemek mümkündür (Topçu, 2017g, s. 34). Hakikate yolculuk, insanın dünyevi perdeden kurtularak kişinin içindeki hakikate yaklaşmasıyla açılır. Tasavvuf felsefesinin önemli şahsiyetlerinden Yunus Emre'nin *Benden İçeru* deyip öne çıkardığı bu hakikattir. Birey yaşamı boyunca kendinde onu aramalıdır. Bu arayışı, kişinin iç

yaşamına inmekle, ruhi anlamda derinleşmekle başlamaktadır. Sonunda ise vahdet-i şuhud anlayışının her şey de hakiki varlığı bulma görüşü yatmaktadır. Allah'ın hak olduğunu bilen birey, ondan başka bir varlığı göremez olur; asıl varlık ile bütünleşmektedir. Ondan bağımsız ve ayrı görmek yanılğı olarak ifade edilir. Ancak insanın dünyevi meşguliyeti, bu hakikat düşüncesini idrak etmekte zorlanır. Çünkü bireyi bölüm olarak düşündüğümüzde, böyle büyük olan bütünün farkında değildir. Tasavvuf felsefesi açısından bu arayış bizi mi ifade ediyor? sorgulamasının ben diye nitelendirebileceğimiz varlık içinde gizlenen hakikat iradesini idraki fark etmeyi sağlar (Kara M. , 2017, s. 189).

Tasavvuf felsefesinde inancı irdeleyerek takip eden düşünce, iman ve mistik terimlerin ruhi anlamda neye tekabül ettiğini açıklamaktadır. Nurettin Topçu düşüncesinde iman, bütünüyle bireyin inancının devamı ve dalı konumundadır. İnancı bireyin benliğini bilmesi gerekene yönelmesi ve özümsemesinden, özne ve nesne birliğinden oluşan bilginin üzerinde düşünülmektedir. İman ile inanç arasındaki farklılığın öz farkından ziyade bir derece farkından bahsetmek mümkündür. Tasavvuf felsefesi açısından da bakıldığında inancın iman görüşüne dönüşmesi, bireyin ruhunda ve yaşamında süreklilik ve hayatına da hâkim olmasını gerektirir. İman basit inançtan ayrılarak ruhu tek başına bütünüyle kapsar. Varlığın bulundurduğu bütün kuvvetlerle teslimiyeti gerektiren iman, tasavvuf felsefesinin önemli kriteri olan aşk düşüncesini anımsatmaktadır. Ezcümlle, imanı tasavvuf felsefesi açısından önemli kılan nedir? sorusu üzerinden açıklamak gerekirse iki önemli nedenden bahsetmek mümkündür. İlk olarak sufînin Allah'ın varlığıyla hayat bulduğu benliğin yeniden hakikate yönelişi, ben kimim sorusuyla kendini bulma çabasının sonucudur. Gerçekte bakıldığında kendini bil mottosuna ulaşılmasıdır. İnanç ile ben idrakine ulaşması iman ile son bulmaktadır. Bizim varlığımızın, hakiki varlığa yaklaştırılmasıyla olur. Allah'ın insanlığın kurtuluşu için vaat ettiği cennet, yaratıcıyla bir olmayı gerektirdiği gibi kişinin benliğin hakiki varlığa sorunlu bir sığınağıdır. Bireyin kendini bilmesi tasavvuf felsefesi açısından Allah ile bir olma gayesinin sonucudur. Allah ile kul arasında kurulan bütünlük, benliğin tamamıyla ortadan kalktığı anlamına da gelmemektedir. Tersine birey, yaratıcıyı kendi konusu yapar. Ruh bütün gücüyle kendini yaratanın güzellikleriyle kuşanarak aynileşmeyi amaç edinmektedir. Böylece tasavvuf felsefesinin çabaları yegâne zorunlu varlığı,

bireyin kendi dünyasında aranan zorunlu varlık olarak izah etmek mümkündür. İkinci sebep ise tasavvuf felsefesinden hareketle düşüncenin sınırlarını aşarak, akıl ile birlikte bireyin içinde bulundurduğu hakikate ulaşarak iç aydınlanmayı sağladığından bahsetmek yanlış olamayabilir (Topçu, 2015, s. 142-143).

Tasavvuf felsefesine göre inanç aklın dışında bir şey değildir. Düşüncüyü aklın en yüksek hareketi olarak konumlandırmak mümkündür. Tasavvufi yolda iman yönlendiren inanç ise sufi karakter kazandırır. Tasavvufi bilgi, temelde birliği getirdiği gibi önemli aşamalardan geçebilene dek sanki farklı varlık algısı izlenimi verir. Fakat hakiki varlık, insan hakkındaki bilgiyi içerdiği gibi varlığın çokluğu düşüncesinin esasında zorunlu olan varlığın bilgisini verdiği söylenebilir. Birliği idrak edebilen ruh hali, birey ile varlığı tek düşüncede birleştirir. Tasavvuf felsefesi aynı zamanda gelişimi ve bilinçli, bireysel amacı gerekli kılar. Hakikat bireyin aklını ve imanını insanı kâmil düzeyine ulaştırır. İnsanı kâmile ulaşan sufi, Allah'ın benzersiz hareketi aracılığıyla şahsi dünyasında düzeni, içerisinde görmektedir. İman tasavvuf felsefesi açısından, bireyin varlık hakkındaki düşünce zenginliğine ulaşarak, bilinç açısından sezgici ve istidlalci çalışmaları da aşmaktadır. Tasavvuf felsefesi bireyin hareketlerinin maksadını bulmak niyetiyle yönelmiş olduğumuz yegâne varlığa ulaşmaya amaç edindiğini söylemek yanlış olamayacaktır (Topçu, 2015, s. 145-146).

Sonuç itibariyle tasavvuf felsefesiyle amaç edinilen düşünce hakikate yakınlaşan, hakikatin sesini duyan ve ayna da seyredilecek görünüme kavuşmaktır. Tasavvuf felsefesinin ortaya koyduğu aşk, bu görülmeye değer olan hakikatin yansımalarıdır. Herkes onu farklı şekilde kavramaya çalışsa bile aklın, şekillerin ötesinde bir yaşayış hali konumundadır. Düşünürümüzün tasavvuf felsefesi açısından hakikate bakışının, izah üstü duygusal bir görünümde olduğunu söyleyebiliriz. Hakikatte birey ve madde bir ve aynı şey olarak karşımıza çıkar. Son olarak Nurettin Topçu'nun tasavvuf felsefesi bağlamında değerlendirilebilecek *Taşralı* eserinden vahdet düşüncesine uygun örnek olan bir paragrafı aktararak yazımıza son vermeyi uygun görmekteyiz:

Kılavuzum, hakarete uğramış bir kalbin merhametle tehdidi birleştiren hayretle ürpermiş lisanımı kullanarak beni susturdu:

-Sen deli misin, dedi, hiç ondan başka şey olur mu?

Bu ihtarla kendime gelerek baktım: Sahi, her şey o idi. O...O... Var olan her şeyin O'nda bakan gözleri varmış da ben o ana kadar görmemiştim. Büyük Huzur'da idim.

'Aman Yarabbi!' diye sarsıldım. Bu hitabıma sanki bütün kâinat, bir kelime ile Varlık muhatap oldu: 'Söyle!' der gibi doğruldu karşımda her yerde, doğruldu her şeyde. Her şey bir bütün, şuurlu bir insan, hayır insan da değil, bir büyük şuur, bir namütenahi şuur, bir namütenahi kudret halinde karşımda idi. Onda ruha mahsus olan temaşa ile her şeyi değiştiren hareket ve her şeyin kendi olan Varlık, bendeki düşünce ile birleşmiştiler; hepsi bir şeydiler. Onda zaman yok, kendinden başka mekân yok; yenilik, eskilik yok; başka yok, benzeyen yok; başlayan, biten yok; sebep yok, akıbet yok; doğan yok, ölen yok; yok yok. Şüphe yok. Ebedi bir doğuşu andıran sevinç içerisinde idim. Öyle bir sevinç dünyada görülmemiştir: Sessiz, sarsıntısız, sebepsiz, Varlıklar o anda yaratılıyor gibiydi ve bütün yaratıcılık sevinci benim içime doğmuşta taşıyordu. Bütün sevinç ve bütün varlıkla beraber yükseldim; lakin mesafe yok. Bir anda her şey, beni varlığında eriten bir büyük manzara oluverdi. Hayretle mest oldum, ama mest olan O; düşündüm, düşünen O; var oldum, var olan O: Ben ne halde idim? Nerede idim? Ben var mıydım? Bunları unuttum. Zira bunların hepsi silinmişti. Turdaki Musa ve Miraçtaki Muhammed gibi, bu zamansız ve mekânsız âlemde kendimden geçtim. Bir şey vardı, yalnız bir şey: O (Topçu, 2017k, s. 289-290).

3. Tasavvuf Felsefesi ve Temsilcileri

Bu başlıkta düşünürümüzün tasavvuf felsefesi açısından önemle üzerinde durduğu temsilcilerini açıklamayı uygun görmekteyiz. İkinci meşrutiyet döneminde İstanbul'da dünyaya gelen Nurettin Topçu, coğrafi anlamda Anadoluçuluk, tarih ve kültür açısından Selçuklu ve Osmanlı deneyimini ön plana çıkaran, buradan hareketle İslam düşüncesinin tasavvuf deneyimini irdeleyen, aynı zamanda günümüzde gelişmiş olarak nitelendirilen Batı'nın insanlık tecrübesini kapsayan bir düşünce dünyasından bahsetmek mümkündür. İlk yazılarından hareketle Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesini eleştirel bakış açısıyla ele alır. Bu bakış açısı aynı zamanda yeni bir insan millet ve devlet modelini oluşturmaya çalışmıştır. İşte bu girişmiş olduğu çaba zamanın ve dönemin şartlarını içinde bulunduran bir yenilenme gayretidir. Bu çabası sonucu tarih, ilim, sanat, felsefe, din ve bu bağlamda tasavvuf alanlarında fikirlerini ortaya koydu (Kara İ. , 2017, s. 38).

Tasavvuf felsefesi açısından da bu çabaları dolayısıyla dönemin buhranlarına yanıt verebilecek tasavvuf felsefecilerini örnek olarak vermekten geri durmamıştır. Bu bağlamda Mehmet Akif, Hz. Mevlana, Yunus Emre, Hallac-ı Mansur vd. örnek

olarak göstermiştir. Şahsiyet kazanan tasavvuf felsefesi Hz. Mevlana, Mehmet Akif vb. temsilcileri dönemin ihtiyaçlarının, beklentileri karşılayacağını savunmuştur.

Mehmet Akif

Öncelikle Mehmet Akif'e bakacak olursak *Safahat* adlı eserinde yedinci bölümü olan *Gölgeler* eserinde geçmiş eserlerine nazaran farklı bir din ve Allah anlayışıyla karşılaşmak mümkündür. Yaşamış olduğu bir takım zorluklar onun Allah'ın kurtuluş için gönderdiği 1300 sene önce nur inen çöllerde yeniden Allah ile var olmanın yollarını göstermiştir. Fakat sahih dine olan ilginin az olması, gerçek dini yalnızca yaşayarak keşfedilmeyi beklediği söylenebilir. Akif'te bu mücadeleyi veren önemli şahsiyetlerden biridir (Kara M. , 2017, s. 187). Dönemin getirmiş olduğu problemlerin farkında olan M. Akif, İslam'ın göz ardı edildiği sade düzlüklerin faydasız, rahatça yaşayılarımızın da anlamsız olduğunu dile getirmektedir. Modern gelişmelerin getirdiği ahval, farkında olmadan yaşayışımızda da büyük değişimlere yol açmaktadır. Yaklaşık otuz sene toplum içinde bulunduğu durumu dile getirmekten geri durmamıştır. Sahip olduğu düşünceyle hep ümit varlığını da devam ettirmiştir (Topçu, 2017h, s. 15-16).

Mehmet Akif bu düşüncelerle tasavvufi düşüncelere yönelerek, toplumdan vecde yükseldi. Âlemdeki birliği gördü. Tasavvuf felsefesi açısından toplumdan taşan duyguyu, bir taşkınlığın vecdi içinde Allah'ı aradığı söylenebilir. Düşünürümüz inzivasını halk içinde yaşadığını söylediği Mehmet Akif, düşüncesindeki yenilikçi İslam anlayışını idrak edemeyerek eleştirilere maruz kaldığı söylenebilir. İnsanlar arasında anlaşılmasa onu yalnızlığa itmiştir. Bu tatminsiz dünya imtihanının sonundaki Allah'a kavuşma maksadını önceleyerek yaşamının son dönemlerinde de öne çıktığı söylenebilir (Topçu, 2017h, s. 20). Mehmet Akif'in bu durumu kendi sözleriyle açıklayacak olursak:

Nedir manası mabud olmadıktan sonra mihrabın,
Rükûun, haşyetin, vecdin bütün biçare esbabın?
Evhamlardan kurtarıcı isyan ile hakikat âlemine gözlerini
Açış gerçek bir rüyadan uyanışı andırmaktadır:

(Topçu, 2017h, s. 76)''diyerek isyan ettiği yaşayışı, çokluk âleminden birliğe ulaştıran tasavvuf felsefesi onun duygularını dile getirmesini sağladığı söylenebilir.

İlk dönem ortaya koymuş olduğu idealizmin yerine tasavvuf felsefesine geçişini görmekteyiz. Akif'in *Gölgeler* eserinde yer alan *Gece*, *Hicran* ve *Secde* şiirleriyle yeni Platoncuğu, tasavvuf felsefesini idrak ederek Vahdet-i Şuhut anlayışını görmek mümkündür(Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.:Ersoy, 1985).

İslam'ın üst yorumu tasavvufun en üst şekli olan tek bencilik anlayışını M.Akif şu şekilde ifade etmektedir:

Ömürler geçti, Sen yoksun ey bir danecik Mabud,
Gel ey bir danecik Gaib, gel ey bir danecik Mevcud! (Topçu, 2017h, s. 76)

İnsanlığın kendinde var olan geçici ömründe Allah'ı aradıktan sonra esasında benlikten ayrılmaz bir bütün olarak evreni kendinde görerek şöyle açıklamaktadır:

Kıyılmaz lakin Allah'ım, bu gaşyolunmuş yatan vecde...
Bırak 'Hilkat'le olsun varlığın yekpare bir secde! (Topçu, 2017h, s. 76)

Mehmet Akif'in bu sözlerinden hareketle Nurettin Topçu açısından, İslam'ın üst yorumu olarak ifade ettiği tasavvuf felsefesinin, bireyin kendini sonsuzluk içinde araması ve bununla birlikte bu arayışları sonucu kendinde bulma denemesi olarak anlaşıldığını söylemek mümkündür.

Mevlana Celladdin Rumi

Düşünürümüzün tasavvuf felsefesi açısından üzerinde durduğu mutasavvıf Hz. Mevlana'ya değinecek olursak, yüzyıllardan beri içinde bulunduğumuz buhranı Batı'nın rol model olarak görmemize bağlamaktadır. Çıkış noktası olarak da bulunduğu dönemde değerlerin yeniden doğuşunu ortaya koyan tasavvuf felsefesini Hz Mevlana üzerinden değerlendirilebileceğini söylemektedir. Türk İslam Düşüncesi bağlamında da Mevlana hakiki değerleri sunan gizli ruhu sunmaktadır. Yenilik açısından felsefe ve güzel sanatları da onda bulmak mümkündür. Durağan İslam anlayışının aksine İslam'ın dinamik olan maksadını ortaya koyar. Hz. Mevlana düşünüldüğünde, ruhun amacının özgürlüğü ve Allah'a yönlendiren doğru diye ifade edilen yolu bulmak mümkündür. Modern dünyanın insana sunduğu prangaların tersine tam manasıyla özgürlüğü ideal insan amacına bağlamıştır. Üzerinde yoğunlaştığı diğer problem ise İslamiyet'i şekilcilik gibi gerçek gayesinden uzaklaştıran ve dini menfi duygular sistemine yaklaştıran din adamları açısından eleştirmektedir (Topçu, 2017g, s. 123).

Mevlana'nın eleştirilerini kendi ifadeleriyle açıklayacak olursak:

Dünya ehlinin gözü kördür; onlar, balçıkla bulanmış su içerler.

Mademki gizli bir âlemde abı hayatın yok, şu halde kara ve tuzlu suyu ver, kötülüğü al bu âlemde!

Bu halle birde varlık istiyor, O'nu arıyorsun ha! Hâlbuki sen, zenci kara yüzlü olmakla neşelisin.

Zenci aslından öyle doğduğundan, aslı zenci olduğundan o kara renkten hoşlanır, rahattır.

Fakat bir gün güzelleşse, güzel yüzlü bir hal gelse de sonra kararsa çaresini aramaya koyulur (Celaleddin, 2016, s. 701).

Yukarıdaki Mevlana'nın da ifade ettiği gibi günümüzde ahvalin yoğunluğuyla maddenin baş tacı olarak görüldüğünün farkında olunmadığını söylemek mümkündür. Dünya hayatının yegâne amacı yapan hareketlerin tehdidini görmek mümkündür. Aynı zamanda sermayenin yaşamımızda üstünlüğünü kurma çabası, bireyi ezmek isteyen tarihi maddeciliği ruhun ve insanlığın sonu olmaktadır. Tasavvuf felsefesi açısından milli kültürümüzün bugüne aktarılabilmesi için beklenen dirilişi ifade edilen düşünürler üzerinden mümkün görmektedir. Dünyamızdaki aradığımız ruh onlarla hayat bulmaktadır. Peygamberin izinden giden manevi büyüklerimiz, bugün Anadolu'yu komünizm, materyalizm vb. akımları gönül dünyamızdan yok etmenin yolunu göstermektedir. Bu kervanın başında ise Mevlanaları, Yunusları görmektedir (Topçu, 2017g, s. 123-124-1245).

Anadolu'nun uyanış devrinde, tasavvuf felsefesi açısından örnek gösterdiği Mevlana'ya düşünürümüzün kendi sözleriyle ifade edecek olursak:

Mevlana'nın şahsiyetinde şarkın büyük hâkimi Sadi ile Batı romantizminin zirvesi sayılan Goethe'yi birleşmiş buluyoruz. Gülistan'ın ağır başlı kalender hâkimi, Mesnevi de muzdarip, haşin bir simaya bürünmüştür. Diğer taraftan Mesnevi'nin bir kuvvetli tarafı da, Goethe'yi düşündüren muhteşem romantizmidir (Bkz.Goethe, 2017). Türk romantizminin ilahi kapsısı idi. Lakin karanlıklarda çırpınan nesiller bu kapıdan içerisine girmeyi bilememişler, bir kısım bedbahtlar sırat köprüsüne sapsmış, bir kısımları da yabancı taklitçiliğinin dondurucu mıntıklarında telef olmuşlardır (Topçu, 2017g, s. 126)

Yukarıda görüldüğü gibi Mevlana idealizmin aksine din bağlamında bir temelden bahsetmek mümkündür. Mevlana'nın tasavvuf felsefesi vahdet-i vücud görüşüne dayanır. Âlem ve Allah aynı özün iki farklı görünümü konumundadır. Rasyonalist yaklaşım ile Allah'tan başka Allah bulma çabası tasavvuf felsefesi açısından Allah ile kulun kalp ile birlikteliği söz konusudur. Her şey bütünüyle

Allah'tadır. Kul, O'nunla bütünleşmenin güzelliğine varmıştır. “*En-el Hak*” düşüncesine ulaşmıştır. Allah'ı yok sayan düşünce ise O'nu aramaktadır.

Mevlana düşüncesiyle birlikte dünya görüşünü de ortaya koymaktadır. Evreni sonsuzluk ve geçici hayat mutlak vücudun görünümü, Allah'ın mutlaklığının aynası durumundadır. Sonlu hayatın varlığı, zamanın geçiciliği ve ölümün ebedi hayatı kazanmanın yoludur. Düşünce açısından karanlık ve sıkıntı dolu iken, tasavvuf felsefesi Mevlana için aşk ile mutluluğun, vecd ve yetişmek, Allah'ın varlığı ile bütünleşen, varlığın göstergesidir. Bakıldığında değişimin amacı devri daimidir. Buradan hareketle amaç Allah'tır. Hakiki varlıktan aşağıya doğru değişimin mertebeleri görülür. Tasavvuf felsefesi açısından asıl maksat ise varlıkları aşarak Allah'a ulaşmaktır. Bununla birlikte evrendeki işleyiş Allah'ın var etmesiyle ögeler oluşur. Ögelerden ise cansızlar, bitkiler, hayvan ve insan oluştuğunu ifade etmektedir (Topçu, 2017g, s. 126).

W. Chittick anlamı itibariyle çeşitli anlamlarda gruplandırılarak vahdet-i vücud görüşü değerlendirilir (Bkz. Chittick, 1998, s. 251-524). Mevlana'yı yorum olarak tasavvuf felsefesi açısından üçüncü kategoride değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Mevlana'nın tasavvuf felsefesi açısından mutlak olarak varlığın tarifinin bile zor olduğunu, varlığın bağlanmış olana açıklamaları olduğunu ifade etmektedir. Hakiki varlığın, mevcudiyette tek ve biricik olması, hakki varlığın isim ve sıfatlarının oluşmasının gerçeği durumudur (Baykan, 2005, s. 133-134).

Düşünürümüz, Mevlana'nın vahdet-i vücud görüşünü oluştururken kendinden önceki düşünürleri de irdeleyerek düşüncelerini ortaya koymuştur. Mevlana'nın çağdaşı olan Sadrettin-i Konevi bunlardan birisidir. Bununla birlikte Platon'un düşüncelerini de göz önünde bulundurmaktadır. Platon'un idealizmini de gösteren hatta onu aşan Mevlana'yı düşünürümüz şu şekilde izah etmektedir:

Ancak ölümle ruh, bu beden zindanından kurtularak aslı olan Allah'a ulaşacaktır. İşte o zaman selametini bularak ebedi hayata kavuşacaktır. Öldüğüm gün tabutum giderken bende bu cihan derdi var sanma. Cenazemin götürüldüğünü görünce ayrılık, ayrılık deme. Ölüm günü benim için sevgiliye kavuşma günüdür (Topçu, 2017g, s. 142).

Ten kafesini yırtmayı başaran kişileri gerçek özgürlük içinde olduğu anlaşılmaktadır. İnsanın gerçek mücadelesi, tasavvuf felsefecisi olana Mevlana içinde ten kafesinden kurtulmaktır. Platon düşüncesine baktığımızda evreni gölgeler âlemi olarak görür. Mevlana ise bu görüş üzerinde Allah ve evreni bir ve aynı olarak telakki eder. Mutasavvıf açısından ayrılık yalnızca hakikat ayrılığıdır. İkisi de esasında aynı dünya tasavvurudur. Ayrılık düşüncesi de ancak görüş farklılıklarından oluşmaktadır (Topçu, 2017g, s. 142-143).

Kişinin birliğe varabilmesi için varlığını aşmak gerektiğini söyleyen tasavvuf felsefecisi Mevlana, böylelikle bireyin kendi iradesini Allah'a tamamıyla bağlaması sonucu hakiki varlığı bilmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Bunu *Fihî Ma'fih* eserinde iki kuşun kanadının bağlanması örneğiyle açıklamaktadır (Bkz. Celaleddin, 1994, s. 25).

Felsefi anlamda bilinmeyen varlık, tasavvuf felsefesi açısından aşk bağlamında gerçek deyişini bulduğu söylenebilir. İkilik kuruntusu ortadan kalkmaktadır. Böylece yalnızca hakiki bir olan kalır. İkilik esasında birden bağımsız bulunmamaktadır. Çünkü bu isimlendirme kişinin görüşüne ve duruşuna göre farklılık göstermektedir. Nurettin Topçu'nun Mevlana üzerinden yaptığı vahdet-i vücud açıklamasındaki varlığın bir olduğu anlayışına ruh dünyasından yapmış olduğu izahı kendi cümlelerinden ifade edecek olursak:

Düşünenle düşünülen, bilinenle bilen arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıyor. Bu sonuca ulaştıran, aşk içinde yapılan ruhi tecrübedir. Hakikatin kaynağına bizi ulaştıran da odur. Eşyanın dışından edindiğimiz afaki bilgi bütünüyle izafidir. İlmin bize tamittığı, ancak eşya arasında bizim istifademize elverişli olan bir takım münasebetlerdir (Topçu, 2017g, s. 145) şeklinde açıklamaktadır.

Sonuç itibariyle Mevlana'nın vahdet-i vücud görüşü bizatihi yaşanan bir durumdur. Allah'ın zat açısından aşkın, isim ve sıfatlar olarak içkin olduğu söylenebilir. Mevlana, tasavvuf felsefesi açısından derin bir tecrübeyle hakiki varlığın huzurunda yok olduğu düşüncesiyle oluşan bir vahdet görüşüdür. Tecrübe edinilen bu hal, bireyin kendinde var olan ilahi cevherin idrakine ulaşır. Böylece varlığın zamansal veya mekânsal açıdan her türlü düşüncenin ötesinde algılanması durumudur (Guenon, 1995, s. 72).

Mevlana'nın vahdet düşüncesi, dinin temel kaidelerini içinde bulunduran, her şeyde Allah'ın gücünü, bilgeliğini, arzını, ihsanını gören bir düşüncedir. Tasavvuf

felsefesi açısından bu aşk anlayışı, coşku ve yarenlik temeline dayanan engin bir deneyimin uygulamalı bir neticesi olarak açıklamak mümkündür (Baykan, 2005, s. 138).

Nurettin Topçu'nun bu bağlamda tasavvuf felsefesi açısından önemseydiği Mevlana'yı son olarak kendi sözleriyle izah ederek, Mevlana'nın tasavvuf felsefesi açısından değerlendirmesine son vermeyi uygun görmekteyiz:

Şuurumun derinlerinde, üzerinde kendi hayalimi aksettirdiğim, benden başka bir ben bulunmaktadır. Ben kendimi O'nda görmekteyim: O'nun anlaşılmaz sırrı, bende tıpkı ışığı kıran bir ayna sırrını düşündürüyor (Topçu, 2017g, s. 146) şeklinde düşüncelerini açıklamıştır.

Yunus Emre

Nurettin Topçu, Yunus Emre'yi İslam tasavvufunun şüphesiz üzerinde önemle durulması ve irdelenmesi gereken bir tasavvuf felsefesi temsilcisi olarak görür. Yunus Emre'yi anlamanın, onun yaşadığı hali yaşamaya çabanın ve kudretin günümüz insanında olmadığını belirtmiştir. Düşünce temelleri sarsılmış günümüz insanına Yunus'u anlatamamanın da vahim bir durum olduğunu ifade eder.

Düşünürümüz, Yunus Emre'yi vahdet-i vücutçular arasında ele almaktadır. Vahdet-i vücut halkasının sonlarında yer alan Yunus'un ulaştığı mertebenin onda nasıl şekillendiğini şiirlerinde görmek mümkündür. Nitekim Nurettin Topçu'da Yunus'un şiirlerine yoğunlaşarak onda gelişen tasavvuf felsefesini bize aktarmaktadır.

Nurettin Topçu'nun eserlerinde Yunus Emre'nin şiirlerinden verdiği bölümlerden aktaracak olursak:

Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevla'm seni
Seherlerde kuşlar ile çağırayım Mevla'm seni
Sular dibinde mahi ile sahralarda ahu ile
Abdal olup ya hu ile çağırayım Mevla'm seni (Topçu, 2017g, s. 169)

Yunus'un bu düşüncelerinden de görüldüğü gibi onda bir arayışın varlığına müşahede ediyoruz. Yürümeye niyetlendiği hakikat yolu kendine özgü bir çerçevede şekilleniyor. Bu yolun şekillenmesini bize berrak bir üslupla aktarsa dahi onda gizli kalan bir yanı her zaman varlığını devam ettirmektedir. Nitekim mutasavvıflar,

yaşadıkları hali dışı vurma gerekliliği duymaktadırlar. Bu dışı vuruş, genel itibariyle şiirin sunduğu alan içerisinde gerçekleşmiştir. Yunus Emre bu alanda düşünce derinliğiyle ters orantılı olarak bugün dahi arı ve sadeliğini sürdüren üslubuyla dikkat çeker.

O, mutlak varlığa nazaran zaman ve mekânın birer vehim olduğunun farkındadır. Bu farkındalık mutasavvıfta zaman ve mekândan sıyrılmadan, mutlak varlığa ulaşamayacağı bilincini oluşturur. Bu bilince oluşan Yunus kirli ve nefsin arzularına göre hareket eden bedenden ayrılmadan mutlak varlığa ulaşmayacağını bilir. Bu da benliğinde ikilik muamması oluşturur.

Beni bende demen bende değilim.

Bir ben vardır bende benden içeru (Topçu, 2017g, s. 171) diyerek bu muammayı ifade eder.

Bedenden sıyrılan ve bu muammayı çözen mutasavvıf, mutlak varlığa ulaşır. Artık böylece O'nunla hemhal olur. Bu nokta da ise Yunus Emre'de mevcut olan tasavvuf felsefesi aklın üstünde bir hal almıştır.

Nurettin Topçu mutlak varlıkla yani Allah'la beraberliğin bir vecd ve istiğrak halinde gerçekleştiğini ve bunun vadet-i vücut düşüncesinde hükmü kalmaz. Bu noktada aklın söylediği aldanış olarak görmektedir. Düşünürümüz Yunus Emre'nin tasavvuf felsefesi bağlamında aşk içinde birleşme gizemini *Ruh yaşayışımızın her anında içimize taşınıp biriken, hiç biri de kaybolmayıp kalan ve bizde yaşadıkları halde kendilerini yaşadığımızın asla farkında olmadığımız olaylar, bizdeki şuur dışını teşkil* (Topçu, 2017g, s. 172) ettiğini ifade etmektedir.

Yunus Emre'yi psikolojik alan açısından vahdet-i vücut görüşünü ifadesine bakacak olursak:

Şuur dışına nüfuz eden ulûhiyetten vecd halinde şuura yükselmesiyle benlikten ayırt edilemez oluşu, Allah'la benliği ve benliğin etrafında toplanan her şeyi birleştiriyor(...) Bu davanın pek büyük yayılma kuvveti bütün kâinat ile birlikte kâinat içinde yalnız olan insanın muzdarip varlığı Allah'a bağlanmış ve O'nunla birleştirilmiş olmasından ve aynı zamanda kendisine bağlanan insan tarafından yaşanmış, yani içsel tecrübenin mahsulü oluşundan ileri (Topçu, 2017g, s. 172-173) geldiğini açıklamaktadır.

Yunus Emre'nin hakikat yolculuğu düşünce itibariyle yoğun ve yorucu yolculuğu aynı zamanda sabır telakkisini de öne çıkarmaktadır. Gerekli olan bütün şartları yerine getirdiğinde Allah ile bir olma ve yaratıcının kişide oluşturduğu sonsuz huzur gayesine ulaşır.

Ancak ulaşılabilecek huzurun zorlu bir yolu gerektirmesi bununla birlikte yaşanılacak halin bir o kadar güzel sonuçlara ulaşılması olarak görülmektedir. Tasavvuf felsefesi açısından öne çıkardığımız Yunus Emre içinde bu yolun büyük zorluklarla mücadele ile geçtiği söylenebilir. Fakat içinde bulunduğu buhranı aşarak istediğini Allah'ın ondan istediği hükme çevirebilmeyi başarmıştır:

Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü bana seni gerek seni
Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni
Aşkın âşıklar öldürür aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur bana seni gerek seni (Topçu, 2017g, s. 173)

şeklinde ilahi aşkla yanıp tutuşmaktadır. Yunus bugün insanın meşgul olduğu madde âlemini aşarak mana âlemine yönelmektedir. Hatta düşüncesini daha da ileri taşıyarak insanların arzuladığı cennet temayülünü de aşmaktadır.

Sonuç itibariyle tasavvuf felsefecisi Yunus Emre, ölmeden önce ölümsüzlüğü idrak etmiş, kişilerin dünyevi âlemde istediği bütün yüklerden kurtulduğu söylenebilir. Daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi Yunus Emre İslam düşüncesini bütünüyle hayatında yaşamaya çalışarak tatbik etmiştir. Onu bulmak bu sebeple beyhude bir çaba olarak görünmektedir. Nurettin Topçu'nun bu bağlamdaki düşüncelerini kendi cümleleriyle ifade edecek olursak:

Bizim olmayan zehirli aşığı sıyırsanız, altından bütün onun varlığı, onun heybeti fişkiracaktır. Örflerimiz onun, ahlakımız onun, iman aşımız onundur. Aşkımız ile sabrımız da onundur. Yunus'un vahdet şarabı yüklü nefesi buram buram kokan bu mübarek beldede, hak uğruna verdiğimiz mukaddes kurbanlar, onun ilahi sohbetinin davetlisi oldular. Onlar da yaşıyor; onlar da bize, birlikte barınan ve birlikten başka bir şey olmayan ilahi vuslat yolunu gösteriyorlar. Çilesini feryat ile tamamlayanlar gibi hiç ses vermeden çile yolunu bitirerek hakikat kervanına iltihak edeneler de Yunus'un öz kardeşleridir.

Bizim vazifemiz, bizim aşkımız onlardan bize verilecek işareti mana âleminde dosdoğru şaşırmadan ve neşve içinde alarak emrin istikametinde yürümek, benliğimizi, kalabalığın barındırdığı hurdalar yığınına fırlattıktan sonra pak olan

ruhumuzla vahdette tecelli eden Allah sohbetine kavuşmak (Topçu, 2017g, s. 175-176) olarak görmüştür.

Ezcümle Nurettin Topçu'nun da izah ettiği gibi tasavvuf felsefesi açısından öne çıkarmamız, onun yürüdüğü yolu az da olsa idrak edebilme düşüncesini içinde taşımaktadır. Böylece bizi gerçek gayemizden uzaklaştıran her türlü meşguliyetten kurtararak vahdete ulaştırmak amaçlanmıştır.

Vahdetin büyüklüğü her türlü nimet ve zevkleri yok ettiği gibi varlık ve yokluğunda onun görkeminde değerini kaybeder. Böylelikle mutlak hüküm sahibi olan Allah'ın hüviyetin ana kaynağıdır. Tasavvuf felsefesi açısından da bireyin içinde bulunduğu huşu hali, sonsuz ve kudret sahibi varlığa yönelik aynı zamanda birlikte sonsuz sevinç ve özgürlüğün eseri konumundadır.

Hallac-ı Mansur

Nurettin Topçu'nun isyanı üç aşama da anlattığını görmek mümkündür(Bkz:Topçu, 2015, s. 199-200). Bireyin varlığı gerçek iradenin göstergesi konumundadır. Çünkü iradenin dışında sonu olmayan aşkın bir varlığa yönelişi gerekli kılar. Hallac-ı Mansur'da ise sonsuz olan bu aşkınlık hareketi Allah'ın varlığının delili durumundadır. Enel Hak düşüncesi itibariyle tasavvuf felsefesi açısından Allah'ın sürekli olarak kişiyle beraber bulunduğunu ifade ettiği söylenebilir.

Ona göre bilinçli bir düşünüş isyanı gerekli kılmaktadır. Çünkü kişi sezgiden itikada, itikattan ise imana yönelişte düşünce aracılığıyla bilme evrelerini tamamlamaktadır. Varlığının farkında olan birey iki şekilde varlığı tanımaktadır. Bunlar: Allah'ın bilgisi ile kendi bilgisidir. Kişi kendi bilgisiyle sınırlılıklarının farkına varırken, Allah'ın bilgisi ile mutlaki gücün farkına varır. Tasavvu felsefesinde Hallac-ı Mansur bağlamında isyan iyimser bir hal alarak bireyin yetersizliğinden hakiki kudrete sığınaşdır (Topçu, 2016a, s. 208).

Nurettin Topçu tasavvuf felsefesi açısından Hallac-ı öne çıkarmasının sebebi olarak diğer vahdeti vücut düşüncesini benimseyen mutasavvıflarda görüldüğü gibi Hallac da bir noktadan sonra iki çeşit benliğin ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Buradan sonra ise Allah'ın iradesine tamamıyla teslim olmak maksadıyla bedene bağılı iradeden ve hayvani benlikten kurtulmayı amaçlamıştır. Böylece birey, kendini aşan varlığı amaçlayarak aynı zamanda kendini de istemektedir. Ruhun beden prangasından kurtuluşa ulaştıracak hareketi gerçekleştirmek için aynı zamanda Allah'ın yardımını arzulamaktadır. Bu arzusuyla birlikte zamanın ve mekânın ötesimde, görünür düzenin üzerinde olan varlığı istemektedir.

Mutasavvıflar ele alındığında bireyin kendinde anarşist ve uysal düşünceyi birlik mayasından yoğuran gerçek isyan adamının varlığı görülmektedir. Bireyin isyan ederken çaresizliğini ortaya koyduğu gibi itaat ederken de bir kabullenme söz konusudur. Uysallık anlamında olan bu kabullenme aynı zamanda bireyin nefsin insanı sürüklemiş olduğu düşüncelere karşı da isyanı gerektirmektedir. Hallac bağlamında onda görülen bu hakiki isyan insanın Allah'a yönelişinde bir aşama olmaktadır. Kişinin her şeyden münezze olan yaratıcıya bağlanması olarak da görmek mümkündür.

Nurettin Topçu tasavvuf felsefesi ile öne çıkardığı Hallac isyan düşüncesiyle benliğin derinliklerinde gizli olarak bulunan bireye şah damarından daha yakın olduğunu açıklayan (Bkz:Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali, 2006, s. 512), bir ulûhiyet vardır. Hallac böylece varlığını terennüm ederek toplumun sınırlarını aştığı söylenebilir. Topluma isyan ederek aynı zamanda kendi kendini bilebilme gücünü eline almıştır. Eğer bireysel ve toplumsal alanla sınırlı kalsaydı muhtemeldir ki bugün Hallac-ı tasavvuf felsefesi açısından kayda değer bir şahsiyete ulaşamayacağı söylenebilir.

Genel itibarıyla Hallac-ı Mansur öğretisini anlatmanın aksine tasavvuf felsefesi bakımından düşüncelerinin Nurettin Topçu bağlamında nerede ve nasıl konumlandırılması gerektiğini izah etmeyi uygun görmekteyiz. Yalnızca isyanı dolayısıyla kendi benliğini aşan içsel ve samimi gücünü tasavvuf felsefesindeki anlamıyla açıklamaya çalışmak gayretindeyiz (Ayrıntılı incelemek için bakınız: Massignon, 1921, ikinci bölüm).

Bununla birlikte Louis Massignon'un eserinin yeni basımlarında Nurettin Topçu'nun doktora tezine yer verirken, Hallac-ı Mansur'un kişiliğinin bir örneği

olarak düşünürümüzü göstermiştir (Bu bölümün tercümesi için bakınız: ‘Son Hallac Yorumcusu olarak Nurettin Topçu’ çev. Neriman Kalın, 1997, s. 22).

Nitekim Mustafa Kara’nın da ifade ettiği gibi Hallac üzerinden İslam düşüncesinde diğer mistik düşüncelerden özgün bir bakış açısı sunduğunu söylemek mümkündür (Kara M. , 1992a, s. 22-23). Zaten Nuretin Topçu bakış açısıyla da İslam tasavvufu Kur’an temelli bir içeriğe sahiptir. Düşünürümüzün önemle üzerinde durduğu Massignon ise *Kur’an’da mistikliğin gerçek tohumları, yabancı bir etkileşmeye hiç ihtiyaç göstermeksizin kendi kendine gelişmeye elverişli nüveler halinde* (Topçu, 2015, s. 172) bulunduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Hallac uzmanı Massignon ise *Kur’an ayetleri üzerinde tefekkürün, Peygamber’ine benzemeye çalışmanın ve Kur’ani vahiyden doğan rahmetin tasavvufun menşei ve cevherini teşkil ettiğini görmüştü* (Nasr, 1989, s. 276).

Düşünürümüzün Hallacı öne çıkarma biçimi en az bu düşünceler kadar önem arz etmektedir. Tasavvuf düşüncesi söz konusu olduğunda düşünceye gelen isimlerden biri olan Hallac, yaşamış olduğu üst düzey mistik tecrübeyi simgelemektedir. İslam tarihi açısından manevi yoğunluğu esnasında ene’l-hak sözü nedeniyle idam edilmesiyle akla gelir. Bununla birlikte tasavvuf felsefesi açısından Mustafa Kara hocanın da ifade ettiği gibi *Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğine dair Hristiyan inancının getirdiği hüznün İslam dünyasındaki karşılığı iki Hüseyin olmuştur: Kerbela’da Hz. Hüseyin, Bağdat’ta Hüseyin(Hallac)* (Kara M. , 1992b, s. 18-19) şeklinde açıklamaktadır.

Görülüyor ki Hallacı Mansur görüşü, genel itibariyle geleneksel din inançlarına karşı eleştirel duruşu ifade ettiği gibi toplumun bireye sunduğu gerçekçi ve uysal dindarlığın zıddına hakiki hürriyeti arayan şahsiyeti ortaya koymaktadır. Kültürel birikimin yozlaşması ve dinin bir takım şekilci ve şekillere uydurma çabalarının aksine Hallacı’ın sunduğu mistik yaşayış ve şahsiyeti ön plana çıkarmaktadır (Mollaer, 2016, s. 143).

Tasavvuf felsefesi açısından birbirinden kötü olan anarşizm ve itaatçiliği düşüncelerine isyan etmektedir. Bu her iki düşünce de Nurettin Topçu bağlamında da yanlış olarak görülen bireyciliğin ve toplumsallığı aşan bir düşünce şeklinde izah

ediliyor. Bireyselliğin kişiyle Allah arasında geçiş olduğunun farkına hissederek, insanın gerçek yaratıcıya doğru yükselmesini benimseyen şahsiyetçilik düşüncesini ön plana çıkarmaktadır.

Nurettin Topçu aracılığıyla ifade ettiği bu iki hareketin düşünce biçimini ifade edişini ilk olarak anarşizm açıklamasını kendi cümlelerinden ifade edecek olursak:

İsyandaki anarşizm ve ihtilal, insanda evrensel bir sorumluluk haline gelen merhamet ile mukadderatına tek başına hakim olan, o olmasa da mukadderatın yabancı hükmüne tabi olacağı Allah'tan medet uman imanın sesinden başka bir şey değildir; bu yegane varlık olmasa iman bozulmuş olur. bu hal, her esirlik hareketine karşı bizde isyan eden Allah'a itaat etmektir, onun iradesine uymaktır (Topçu, 2015, s. 203) şeklinde açıklamıştır.

Bakıldığında özgürlüğümüz önündeki engeller bireyin tabiat üstündeki düzenin içinde olabilmek için evrensel biçimde isteklerden vazgeçmeyi gerekli kılar. Alem üstü olan bu bakış aynı zamanda menfaatlerin dışarıda bırakıldığı her hareketin başlangıcı durumundadır. İnsanlığın mahkumiyetlerinden kurtaracak her türlü girişim anarsizm sayılsa bile, hakiki ilahi irade karşısında itaakar bir hal almaktadır. Düşünürümüz açısından da Hallac'ı düşünce itibariyle bu konumda bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ona göre özgürlük veya hakiki ilahi irade olarak isimlendirilen durum Allah'ın her durumda yapıp etmelerimiz de bulunmasıdır. Nurettin Topçu Hallac'ın kişiliğinde gördüğü isyanı, yaratıcının pasif bir durumunun aksine insanlık ve Allah ile birlikte olduğumuzda var olmak ve isyanı görebilmektedir (Topçu, 2015, s. 203).

Nurettin Topçu açısından bu olay:

Hareketin, 'eşyayı ve kendi eliyle kendisini değıştirme'ye yönelik bir plan içerisinde kendini gerçekleştiren insanın mukadderatını yerine getiricidir. Hareket halinde Allah, hareketin dışında değildir ve insan da asla O'nsuz harekete geçemez. Tabiri caizse harekette birbirinden ayrılmış iki varlık yoktur. Bu olay, isyanın özünü teşkil eden insanın Allah'a bağlanması veya ona doğru yükselişinin insanın kendine aşkın bir hal (Topçu, 2015, s. 204) kazanmasından başka bir şey değildir.

Düşünürümüzün bakış açısıyla hareketimizin içinde bulunduğu isyanı göstermek amaçlanmıştır. Hareketin özgürlüğü, bireyde hareketi ortaya çıkaran

isyanın da ifadesi olmaktadır. Buradaki özgürlüğün kaynağı ise tasavvuf felsefesinin ortaya çıkardığı ahlaki kaynak, Allah'ın mutlak iradesinden kaynaklanmaktadır (Topçu, 2015, s. 204) Düşünen ile düşünenin birlikteliği söz konusudur (Topçu, 2017g, s. 145).

Bununla birlikte iştirak durumu ahlak bahsiyle birleştirilmektedir. Hakiki yaratıcının hükmünün bulunmadığı durum da gerçek isyan ve ahlaka ulaşmak mümkün değildir. Tasavvuf felsefesi açısından ise bu ahval, bireyin Allah'a ulaşmak gayesiyle ortaya konulan iradelerin göstergesidir.

Bilincin aracılığıyla isyanın insanda ortaya çıkardığı ruhsal durumun farkına varmaktadır. Bu idrak ile benlik, bireyin kendinde bulunduğu anarşist ve uysallık fikirlerinin farkına vardığında kendi kendisini de bilmektedir (Topçu, 2017ı, s. 159).

İsyan durumundaki uysal bireyin durumu endişe ile harekete başlar. Tasavvuf ehli acıyla dost halindedir. Çekmiş olduğu çile yolu aynı zamanda tanrısallığın da yoludur. Hakiki varlığı kabulleniş tasavvuf felsefesinin en önemli erkidir.

Düşünürümüz açısından Bu ıstırap dostluğu, kurtarıcıdır. Mistiği, Stirner'in canavarca bencilliğinden, Rousseau'nun yalnızlıkta artan safça gururundan ve marazi güçsüzlüğünden ve nihayet Schopenhauer'ın karanlık ve sonuçsuz kötümserliğinden koruyan duygu (Topçu, 2015, s. 205) şeklinde açıklamaktadır.

Böylece Stirner, Rousseau ve Schopenhauer gibi hakiki isyana yönelmeyenlerin de isyanındaki kayboluşu bize göstermektedir (Bkz:Topçu, 2015, s. 177-184-194).

İnsan yaşamında devamlı olan ıstırap, şahsiyetçiliğin oluşumunun da kaynağı konumundadır. Tasavvuf felsefesi temsilcisi Hallaç'ta görüldüğü gibi aşk ve tutku ile uluhiyete uzanmaktadır (Topçu, 2016e, s. 84). Hallac'ın paydaşlığı hakikatte bulduğu şahsiyetsinden ödün vermemeyi gerekli kılar. Dar ağacında onu öldürme teşebbüslerini bile kendini uluhiyette bulmuş Hallac için ölmeden önce ölünüz hadisinin benliğinde vücut bulmuş halini bizlere göstermektedir.

Sonuç olarak; Nurettin Topçu bilincin ve varlığın araştırmaları sonucu kaçınılmaz bir şekilde isyana ulaşmaktadır. Çünkü tasavvuf felsefecisi olan Hallac

vd. olduğu gibi düşünce aracılığıyla sezgiden inanca, inançtan imana doğru ilerleme olduğu söylenebilir. Tasavvuf iman açısından bireyin kendi ve Allah hakkındaki bilgisinde görölmektedir.

Hallac bireyin yalnızca kendine yetemeyeceğinin bilincinde olması, tasavvuf felsefesi açısından amacı insani yetersizlikleri aşarak ilahi bilinç ve hareketin mükemmeliğinde kendini bulmaktadır. Böylece tanrılaşmak yani bir anlık da olsa Allah'ın varlığıyla bir olmaktır. Tasavvuf bağlamında bu düşünce ise birlik sırrına ermek anlamını taşımaktadır.

Tasavvuf temsilcisi Hallac, bireyi hakikate gitmeyi engelleyen her türlü beşeri yetersizliklere isyan ederek birliğe ulaşmış ve varlıkta bütünleşmeyi gerçekleştirmiştir. Tasavvu felsefesinin amacı hakiki bir olana ilerlemektir. İşte bu hal ile bütün yaşamı boyunca O'nu arayarak kendine özgü irade ve hareket haline getirerek, bu hakiki varlığın mutlak iradesinde kaybolacaktır. Bu durum ile birey için sonsuz bir kölelikten, dünyevi hareketlerinin mahkumu olmaktan gerçek anlamda kurtuluşu sağlayacaktır. Bununla birlikte vicdanımıza baskı yapan dertlerden, kendini bilmemek hakkındaki çıkmazlardan kurtuluşu ve kendi olmayı engelleyen bütün yabancı hareketlere bağılılıktan da kurtulmak manasına gelmektedir (Topçu, 2015, s. 206).

Tasavvuf felsefesi Hallac özelinde bizlere sunduğu onun iradesinde gerçekleşen hareketleri vesilesiyle mutlak varlığa içsel bir bağlantıyı bizlere sunmaktadır. Onun yaklaşımı vücuduyla ruhun selameti için bakış açısını mutlak varlığa yönelmesi nedeniyle oluşan çileli ve daimi bir yalvarışı göstermektedir. Esasında herkesin ister istemez muhatap olduğu soruları cevaplandırarak bu selamet yalvarışı sonucunda tam anlamıyla bir isyanı gerekli kıldığını söylemek mümkündür (Topçu, 2016a, s. 213).

İsyan bir değişimi gerekli kıldığı gibi tasavvuf felsefesi temsilcilerin de görüldüğü şekilde evrensel bir sorumluluk bilinci oluşturur. Yaşadığı durum itibarıyla bireysel değişimi toplumsal iyileştirmeleri de beraberinde getirmektedir (Topçu, 2015, s. 208). İsyanı tasavvuf felsefesi davranışı olarak ifade etmek mümkün

görünmektedir. Birey, Allah'a yönelimiyle birlikte kendi birliğinin farkındalığını kazanır.

SONUÇ

Çalışmamızda hem felsefenin hem de dini düşüncede var olan tasavvuf felsefesi anlayışına Nurettin Topçu'nun yaklaşımı açısından bakmaya çalıştık.

Nurettin Topçu 20. Yüzyılın yetiştirdiği önemli ilim ve fikir insanlarından birisidir. O siyasi, ilmi, sosyal ve fikri yönden önemli değişmelerin yaşandığı dönemde yaşamıştır. Düşünürümüz düşünce itibariyle ortaya koyduğu anlayış dünya algısının farklılaşmasına ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin devinimselliklerini tüm yetersizliklerini ve arayışlarıyla birlikte bulunduğunu söylemek mümkündür.

Felsefe ve sosyoloji alanında eğitim alan Topçu, psikoloji ve sanat alanında da okumaları vardır. Özellikle bu bağlamda çıkarmış olduğu Hareket dergisinde ve dönemin önemli konularına değinerek dergi ve gazetelerde çok sayıda makale kaleme almıştır. Zaten şuan basılmış olan eserlerinin çoğu makalelerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte okullarda okutulmak üzere *Felsefe*, *Sosyoloji* ve *Psikoloji* kitaplarını, doktora çalışması olan *İsyan Ahlakı* ve doçentlik çalışması *Bergson Düşüncesi*'ni çalışmıştır. Bunların dışında kalan eserleri ise öğrencileri olan Ezel Erverdi ve İsmail Kara tarafından makalelerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Nurettin Topçu Felsefe ve Sosyoloji alanlarında eğitim alsa da, onun dikkat çeken bir diğer özelliği ise dervişane yönüdür. Onun bu özelliği yurt dışında doktora çalışmaları yaptığı dönemlerde başlamış, gördüğü Felsefe ve Sosyoloji eğitimi ve irtibatlı olduğu Louis Massignon gibi tasavvuf uzmanları olan kişiler onun karakterinde var olan dervişane yönü ortaya daha çok çıkardığı söylenebilir.

Nurettin Topçu tasavvuf felsefesi de öne çıkardığımız tasavvuf temsilcilerinde görülen tecrübe ve marifeti bizzat duymuş ve yaşamış olmasına karşın toplumla iç içe olmaktan kaçmamış, tersine yaşamının sonuna kadar davranış biçimi görmemizi ve diğer bireylere de aktarabilmenin yollarını aramıştır.

Düşünürümüz, tasavvuf alanında da düşünceleri ve fikirlerini görmek mümkündür. Ancak bu çalışmalarına baktığımızda kendi içinde sistemli bir yapıyla değil, çalıştığı alanlar içinde bütünleştirerek iktisattan sanata, dinden bilgi ve kültüre, tasavvuftan ahlaka kadar uzanan geniş bir bağlamda ele aldığını görmek

mümkündür. Tasavvuf literatürü yalnızca kendi kaynakları içinden ziyade kendine özgü açıklamalar getirmiştir.

Nurettin Topçu'nun eserlerine bakıldığında tasavvuf ve dini düşünceyle ilgili görüşleri son derece önemlidir. Dönemin içinde geçmişteki Tekke ve Tarikatların yapmış olduğu katkıları ifade ederek, günümüzde de yitirdikleri işlevleri hakkında açıklamalar getirmiştir. Yalnızca olumsuzlukları dile getirmekle kalmamış, problemleri çözebilmek için yöntemler geliştirmiştir. Bu düşünceleri ifade ederken de Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrılmamıştır.

Kuşkusuz Nurettin Topçu'nun tasavvuf- felsefe ilişkisi Türk İslam düşüncesi literatürüne yöntem olarak zenginlik ve içtenlik kazandıracak kalitedir. Esasında tasavvuf felsefe ilişkisi insani bir problem olarak görülebilir. Düşüncenin varlığıyla birlikte insanın sorgulamalarıyla ortaya çıkmıştır.

Genel olarak İslami düşüncede bu konu kelami, felsefi ve tasavvufi açılardan tartışılmıştır. Her alanda kendi metodolojisi içerisinde bu sorunları farklı şekillerde ele almıştır. Nurettin Topçu'da hareket bağlamında etkileşim ve tartışmalarından esinlenerek tasavvuf ve felsefe ilişkisini gündeme getirdiğini söyleyebiliriz.

Nurettin Topçu yirminci yüzyıl felsefi tartışma konularına hâkimdir. Bu tartışmalara din ve dinin üst yorumu olarak anlaşılabilen tasavvuftan hareketle tasavvuf felsefesinin bütünlüğü içerisinde farklı bir bakış açısı geliştirerek tasavvuf ve felsefe ilişkisini ortaya koymuştur.

Bulunduğu çağda pozitivistimin bilgi ve düşünceyi etkisi altına aldığı farkındadır. Bundan dolayı kültürel anlamda Anadolu'yu etkisi altına almış düşünceyi eleştiren bir çıkış noktası yakalamıştır. Bu eleştiri tamamıyla insanlığı hakikatten uzaklaştıran, insanlığı kendi sunduğu alan içerisinde düşünmeye ve yaşamaya mahkum eden pragmatizm, modernizm, anarşizm gibi düşüncelere tepkidir.

Nurettin Topçu'nun yaptığı çalışmaların yalnızca insanı madde dünyasına yönlendiren ve hakikat arayışından uzaklaştıran Batı tandanslı düşüncelere tepki ve

eleştiri olarak kalmamış insanlığa İslam ve tasavvuf felsefesinin sunduğu hakikat ışığını işaret etmiştir.

Nurettin Topçu'ya göre varlığın en somut delili insanın mevcudiyetidir. Çünkü bu mevcudiyet, Allah'ın varlığının delilidir. Fakat insanın sınırlandırılan düşünce dünyası nedeniyle fark edilememiştir. Bu problemi aşmak, mevcudiyeti mutlak olanın aşkının farkına varabilmekten geçmektedir. Bunun farkına varabilmek de aynı zamanda isyan ve hareket düşüncesini birlikte gerçekleştirmek anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Onun düşünce ve içsel yaklaşımlarının gerisinde tasavvuf felsefesi temsilcilerinin de söylediği aşk düşüncesi vardır. Nurettin Topçu bu aşkı tasavvuf düşünce sisteminde gerçekleştirebileceğini söylemektedir. Yöntem itibariyle felsefenin metodolojisinden hareketle bir anlamda insanı hakikate yönelten tasavvuf felsefesini ortaya koymaktadır.

İçinde bulunduğu toplumsal ve kültürel birikim açısından tasavvuf düşüncesini gerekli kılmaktadır. Nurettin Topçu bu durumu da önemseyerek aynı zamanda toplumsal bir değişmeyi öne çıkarmaktadır. Bu değişim öncelikle bireysel anlamda bir değişimle başlamaktadır. Bireyde tasavvuf felsefesi ile yaşanan kültürel ve ilmi gelişim tek tek artarak toplumsal bir etkileşime neden olacağını söylemek mümkündür. Çünkü isyan düşüncesi bireyin biat etmek zorunda olduğu baskı öğelerine karşı gelerek yalnızca birey için gerekli olan hakikate yöneltilmektedir.

Düşünce itibariyle birey ancak isyan ve aşk ile Allah'a ulaşabilecektir. Varlığını hakiki varlıkta eriten Hallac, Mevlana vd. tasavvuf felsefesi temsilcileri gibi O'nda yok olmaktadır. Ancak o zaman birliğe ulaşmak mümkün olacaktır. Yokluk aynı zamanda farkındalığı ve isyanı gerektirerek aşk içinde yokluğu tatmak anlamına gelmektedir. Aşkı öğrenmenin en güzel kaynağı ise hakikat yolu yolcuları olacaktır. Esasında onlardan örnek alarak hareketimizi ve isyanımızı aşkı idrak edebilmek amacıyla kullanabilmeyi göstermektedirler.

Aklı aşan hakikat düşüncesi itibariyle Nurettin Topçu aşk düşüncesi ile birlikte hakikat olgusunun her türlü sebebi aşan yönüne dikkat çekmektedir. Bu

bağlamda Allah-insan ilişkisindeki özgürlük problemini isyan açısından ele almaktadır. Bireyin özgürlük fikri, birey temelli ele alındığında etrafını sarmalayan bütün prangalarına rağmen Allah'a olan gerçek bağlılığı olduğunda birey hakiki özgürlüğü kazandığı gibi vahdeti de idrak etmektedir. Ancak bu idrak ediş bir son değildir. Vahdet düşüncesi, bireyin bu dünya hayatında sorumlu olduğu ilahi gereklilikleri anlamasını ve olgunlaşmasını sağlayıp bireye daha özgür yaşam olanakları sunar.

Hakikatin idraki ile birlikte dünyada mevcut olarak gösterdiği isyan çeşitleri gerçek isyana ulaşmada en az hakiki isyan kadar önemli bir göreve sahiptir. Çünkü âlemde görülen zıtlıklara hakiki isyana gidebilmek maksadıyla ihtiyaç vardır. Bu bağlamda tasavvufi iman, imanin estetik şekilde güzelliklerini ortaya koymaktadır. Düşünürümüz tasavvuf felsefesi ile taklidi imandan tahkiki imana geçiş aşamasını bizlere göstermektedir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki tasavvuf felsefesi çalışmalarında bu alan içerisinde düşünmenin gerektirdiklerini yeterince içselleştirmemek, derinleşmemek ve konuları günümüz literatürüne göre değerlendirmek tasavvuf temsilcilerinin yaşadığı halin idrak edilmesini güçleştirmekte ve mevzuların çerçevesini daraltmaktadır. Bu açıdan bu çalışmalar ayrıca bir akademik hassasiyet ve titizlik gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2002). Sosyal Bir Olgu Olarak Din ve Sosyal Değişme. *Tabula Rasa Dergisi*, 167.
- Arslan, A. (2002). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın, M. S. (2012). *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (1998). *Postmodern Etik*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykan, E. (2005). *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana*. Van: Bilge Adam Yayınları.
- Bayraktar, L. (2014). *Türk Düşüncesinden Portreler*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.
- Bergson, H. (2011). *Dinin ve Ahlakın Kaynakları*. (M. Özdil, Çev.) İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Bircan, H. H. (2013). *İslam Felsefesine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Bircan, H. H. (2016). *İslam Ahlak Felsefesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Birgül, M. F. (2013). *İrade Hareket İsyân Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi 1*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Birinci, A. (2006). Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırda Kalanlar. *Hece Dergisi*, 439.
- Bochenski, J. (1997). *Çağdaş Avrupa Felsefesi*. (S. R. Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Celaleddin, M. (1994). *Fihri Mafih*. (A. A. Konuk, Çev.) İstanbul: İz Yayınları.
- Celaleddin, M. (2016). *Mesnevi*. (A. Gölpinarlı, Dü.) Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

- Chittick, W. (1998). *Varolmanın Boyutları*. (T. Koç, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2014). *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Ersoy, M. A. (1985). *Safahat*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Goethe, J. W. (2017). *Genç Wertner'in Acıları*. (M. Kahraman, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Guenon, R. (1995). *Doğu Metafiziği*. (S. Kılıç, Çev.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güler, B. (2006). "Nurettin Topçu'nun 'Vaızlar Semineri'ndeki Konuşması". İstanbul: Hece.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut. (2006). *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*. (A. Ö. Hayrettin Karaman, Dü.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Horner, C., & Westacott, E. (2013). *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*. (A. Arslan, Dü.) Ankara: Phonenix Yayınevi.
- İçli, G. (2011). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Işık, E. (2019). *Nurettin Topçu Çağdaş Bir Dervişin Dünyası*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kalın, N. (1997). Son Hallac Yorumcusu Olarak Nurettin Topçu. *Dergah Dergisi*, 22.
- Kara, İ. (2016). *Bir İsyah Ahlakçısı Nurettin Topçu Albümü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kara, İ. (2017). *Nurettin Topçu Hayatı ve Bibliyografyası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Kara, M. (1992a). Nurettin Topçu'nun Tasavvuf Düşüncesi. M. Kara içinde, *Nurettin Topçu'ya Armağan*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, M. (1992b). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kara, M. (2017). *Yıldırım'ın Huzurunda Nurettin Topçu*. Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A., & Ural, İ. (2007). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. (İ. Karagöz, Dü.) Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Karaman, H. (2000). *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaman, H. (2017). Nurettin Topçu. B. A. Çetinkaya, S. Eren, & A. Öztürk içinde, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni* (s. 235-250). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karaman, H., Çağırıcı, M., Dönmez, İ., & Gümüş, S. (2017). *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kılıç, R. (1996). *Ahlakın Dini Temeli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kök, M. (1995). *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kurumu, T. D. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, M. (2011). *Modernite versus Postmodernite*. İstanbul: Say Yayınları.
- Küçükalp, K., & Cevizci, A. (2014). *Batı Düşüncesi Felsefi Temeller*. Ankara: İsam Yayınları.
- Massignon, L. (1921). *La Passion d'al- Hallaj*.
- Mevlana. (1986). *Mevlana'nın Rubaileri*. (M. N. Gençosman, Çev.) İstanbul: MEGSB Yayınları.
- Mollaer, F. (2016). *Liberal Muhafazakarlık Karşısında Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Nasr, S. H. (1989). *Modern Dünyada Geleneksel İslam*. (S. Ş.-H. Arslan, Çev.) İstanbul: İnsan yayınları.
- Ögke, A., Gürer, D., Konur , H., Özköse, K., Muslu, R., Öngören, R., et al. (2015). *Tasavvuf El Kitabı*. (K. Özköse, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şensuvaroğlu, L. (2002). *Nurettin Topçu*. İstanbul: Alternatif Yayınları.
- Taşdelen, E. D. (2007). *Felsefe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Taşkın, A., & Becermen, M. (2013). *Rönesans, Yeniçağ ve 19. Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Thompson, M. (2013). *Felsefeyi Anlamak*. (N. Yaraç, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.
- Topçu, N. (1998). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011a). *İslam ve İnsan*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011b). *Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2012). *İradenin Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2014a). *Felsefe*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2014b). *İslam ve İnsan/ Mevlana ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2015). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2016a). *İsyan Ahlakı (Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orjinali)*. (İ. Kara, M. Birgül, & R. Özdiç, Dü) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2016b). *Mantık*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2016c). *Reha*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2016d). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Topçu, N. (2016e). *Var Olmak*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017a). *Ahlak*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017b). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017c). *Amerikan Mektupları Düşünen Adam Aranızda*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017d). *Bergson*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017e). *Büyük Fetih*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017f). *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017g). *İslam ve İnsan- Mevlana ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017ğ). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017h). *Mehmet Akif*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017i). *Millet Mistikleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017ı). *Psikoloji*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017j). *Sosyoloji*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017k). *Taşralı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017l). *Yarıncı Türkiye*. İstanbul: Dergah Yayınları.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZ GEÇMİŞ

1993 yılında Uşak/ Banaz’da doğdu. İlk ve Ortaöğretimini Uşak/Banaz ilçesinde tamamladı. 2011 yılında Şehit Tuncay Durmuş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nden mezun oldu. 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Felsefe Bölümüne yerleşen TEKİN, 2016 yılında mezun oldu. Yine aynı yıl Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.